

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA SLOVENISTIKO

URŠKA ŠKVORC

Slovensko zgodovinsko oblikoslovje pri Jožetu Toporišiču

Diplomsko delo

Ljubljana, september 2016

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA SLOVENISTIKO

URŠKA ŠKVORC

Slovensko zgodovinsko oblikoslovje pri Jožetu Toporišiču

Diplomsko delo

Mentorica:
red. prof. dr. Irena Orel

Univerzitetni študijski program:
Slovenski jezik in književnost,
enopredmetna, pedagoška smer

Ljubljana, september 2016

Zahvala

Za vso strokovnost, pomoč in vodenje se najlepše zahvaljujem mentorici red. prof. dr. Ireni Orel. Zahvaljujem se tudi svojim staršem, saj brez njihove podpore ne bi mogla doseči zastavljenih ciljev. Hvala tudi Aljažu in njegovim staršem za vse spodbude, ki sem jih bila deležna. Nenazadnje se zahvaljujem tudi svojim sošolkam, ki so me vztrajno opominjale na zaključek študija.

Izvleček

Cilj diplomskega dela *Slovensko zgodovinsko oblikoslovje pri Jožetu Toporišiču* je zbrati vsa dela Jožeta Toporišiča, ki zajemajo zgodovinskooblikoslovno tematiko, in na podlagi podatkov, ki jih je pri tem navajal, ugotoviti spremembe obravnave. Diplomsko delo je sestavljeno iz analitičnega dela, v katerem so kronološko po posameznih publikacijah navedeni oblikoslovni podatki, razvidno pa je tudi, kolikšen delež obravnave zastopajo posamezne besedne vrste. V zaključnem delu so podani rezultati raziskave, ki kažejo skladnost in razlike navedenih podatkov, kako so obravnavani starejši jezikoslovci in avtorji ali različna besedila.

Ključne besede: Zgodovina slovenskega knjižnega jezika, slovensko zgodovinsko oblikoslovje, Jože Toporišič.

Abstract

The aim of the graduate thesis *Slovenian historical morphology by Jože Toporišič* is to collect all works of Jože Toporišič, covering the topic of historical morphology, and on the basis of information provided, to identify changes in discussing. Graduate thesis consists of an analytical part in which they are in chronological order according to individual publications listed morphological data, but it is also evident what proportion of discussing represent the each part of parts of speech. In the final part the results of the survey are given showing the consistency and difference of those data, how the older philologists and authors or texts are discussed.

Key words: History of Slovenian literary language, Slovenian historical morphology, Jože Toporišič.

0 KAZALO

0 KAZALO	I
1 UVOD	1
2 JOŽE TOPORIŠIČ KOT RAZISKOVALEC STAREJŠIH OBDOBIJ SLOVENSKEGA KNJIŽNEGA JEZIKA	3
3 ANALIZA OBLIKOSLOVNIH POJAVOV IZ STAREJŠIH OBDOBIJ SLOVENSKEGA (KNJIŽNEGA) JEZIKA PO BESEDNIH VRSTAH	8
3.1 SAMOSTALNIŠKA BESEDA	8
3. 2 PRIDEVNIŠKA BESEDA	31
3. 3 GLAGOL	46
3.4 PRISLOV	65
3. 5 POVEDKOVNIK	69
3. 6 VEZNIK	70
3. 7 PREDLOG	73
3. 8 ČLENEK	77
3. 9 MEDMET	78
3.10 ČLEN	79
4 SKLEP	83
5 ZAKLJUČEK	89
6 KRAJŠAVE	90
7 VIRI IN LITERATURA	91
PRILOGE	95

1 UVOD

V diplomskem delu Slovensko zgodovinsko oblikoslovje pri Jožetu Toporišiču sem predstavila obravnavo zgodovinskooblikoslovne tematike akademika profesorja doktorja Jožeta Toporišiča (v nadaljevanju Toporišič). Osredotočila sem se na njegove strokovne članke in dela ter na njegove šolske učbenike in priročnike. Časovno sem se zamejila z avtorji, besedili in deli do konca 19. stoletja. V svojo raziskavo torej nisem vključila avtorjev in del 20. stoletja. Prav tako sem iz obravnave izločila sodobne raziskovalce, ki so morda že zaobjeli tematiko pričujočega diplomskega dela, ali zgodovinskooblikoslovne poudarke, ki jih pri njem morda omenjajo pisci njegovih življenjepisov in jubilejnih prispevkov.

Na podlagi bibliografije J. Toporišiča za obdobje 1957–2016, ki sem jo našla na spletu,¹ sem zbrala in izbrala njegove članke, razprave in dela, ki obravnavajo slovensko zgodovinsko oblikoslovje. To pomeni, da je tematika v celoti oblikoslovna ali pa je oblikoslovje v sklopu z drugimi ravninami. Določene razprave lahko obravnavajo le del oblikoslovja oziroma je tam najti le kakšen oblikoslovni podatek (npr. za posamezno besedno vrsto). Delo mi je bilo nekoliko olajšano, ker je nekaj njegovih člankov, ki so izšli v znanstvenih in strokovnih revijah, že zbranih v knjigah po posameznih jezikovnih ravninah (npr. *Oblikoslovne razprave*, *Besedjeslovne razprave* itd.) in drugih jezikoslovnih področjih (npr. *Družbenost slovenskega jezika*). Nekatera dela so doživela več izdaj, zato je bilo potrebno pregledati vse izdaje, četudi se med seboj skoraj ali nič ne razlikujejo. Pri povzemanju in citiranju sem navedla prvo in zadnjo izdajo, ki je načeloma vsebinsko najbolj razširjena. Vsa dela, zajeta v raziskavo, so opredeljena in na kratko opisana v začetnem delu.

Za boljši pregled sem obravnavala vsako besedno vrsto posebej. Pri pregibnih besednih vrstah sem opazovala njihove oblikoslovne kategorije. Nepregibne besedne vrste so pogosto (ker nimajo oblikoslovnih kategorij, imajo pa slovnične oz. funkcijske lastnosti) obravnavane bolj s stališča spremembe leksema. Kot deseto (neknjižno) besedno vrsto sem dodala člen. Vsak oblikoslovni podatek ima na začetku oznako, v katerem (Toporišičevem) delu se nahaja. Če je delo navedeno prvič, je označeno s celotnim naslovom, z letnicama prve in zadnje izdaje ter krajšavo, ki je nato uporabljena v vseh nadaljnjih navedbah. Ponekod so med besednovrstno

¹ Celotna bibliografija je bila najdena na spletni strani SAZU; povezava je navedena v poglavju Viri in literatura. Trikrat po obletnicah pa je Toporišičeva bibliografija izhajala v Slavistični reviji.

analizo navedene tudi premene v oblikoslovju, če jih je Toporišič sam obravnaval v okviru oblikoslovja. V raziskavo sem zajela tudi oblikoslovne pojave, ohranjene v modernem slovenskem (knjižnem) jeziku, če so ti v povezavi z zgodovinskim oblikoslovjem. Oblikoglasja v nalogi nisem upoštevala, saj je pri Toporišiču (vsaj v kasnejših delih) obravnavano ločeno (v posebnem poglavju). Čeprav zadeva spremembe na morfemih, je močno povezano z glasoslovjem, zato ni bilo predmet moje raziskave.² Prav tako sem iz obravnave izločila naglas v oblikoslovju, ki je (kot navede tudi Toporišič) nadsegmentna prvina in se ga da raziskovati ločeno.

Cilji raziskave so ugotoviti: katere oblikoslovne pojave in prvine obravnava Toporišič, kateri se mu zdijo pomembnejši in kakšne metode pri tem uporablja; katere jezikoslovce in avtorje ter njihova dela in različna ostala besedila obravnava v svojih delih, katerim posveča celoten članek ali študijo, katere samo navaja. Pri tem sem opazovala, na katere predhodne raziskovalce in jezikoslovce se sklicuje, ali citira njihove ugotovitve ali jih le omenja (npr. v opombah). Metode, ki sem jih pri tem uporabila, so bile predvsem komparativna, analitična in sintetična metoda.

² Kadar je bila določena oblikoglasna značilnost uvrščena med oblikoslovje, pa sem jo upoštevala (npr. osnovnični samoglasnik pri pridevniških besedah itn.).

2 JOŽE TOPORIŠIČ KOT RAZISKOVALEC STAREJŠIH OBDOBIJ SLOVENSKEGA KNJIŽNEGA JEZIKA

V svojem dolgoletnem delovanju in obširnem znanstvenem delu na jezikoslovnem področju je Jože Toporišič raziskoval tudi starejša obdobja v slovenskem jeziku. Dotaknil se je vseh pomembnejših mejnikov knjižnega jezika, od prvih rokopisnih spomenikov, izročila protestantskih piscev do slovničarjev in slovaropiscev v obdobju romantike in realizma. V svojih učbenikih, slovnica in ostalih delih je podajal značilnosti Brižinskih spomenikov, Rateškega, Stiškega in Starogorskega rokopisa, pa tudi besedil avtorjev v obdobju protestantizma in baroka, npr. Trubarja, Bohoriča, Krelja, Dalmatina, Kastelca, Svetokriškega idr. Svojo veljavo je dal Pohlinu, Kopitarju, Miklošiču, Škrabcu in še komu. Veliko avtorjem oziroma njihovim posameznim delom je posvetil tudi celotno študijo. Njegova dela, zajeta v raziskavi, so:

a) Slovnica

Slovenska slovnica je prvič izšla leta 1976, vendar je bilo poglavje *Slovenski jezik v času* (751–822) dodano šele drugi izdaji iz 1984. V tem poglavju Toporišič obravnava začetke slovenskega jezika, nastanek iz alpske slovanščine in kasnejši slovenski razvoj. Pojavi so ločeni po ravninah (glasoslovje, oblikoslovje ...), znotraj teh pa so še npr. prozodija, moderni samoglasniki upad; sklanjatve sam. in prid., daljšanje osnov idr. Tu so zajete značilnosti starejših spomenikov (Brižinskih spomenikov, Rateškega in Stiškega rokopisa – BS, RR, SR). V istem poglavju obravnava tudi slovenska narečja,³ na koncu pa so še obdobja knjižnega jezika, kjer je zajeto izročilo slovenskih protestantov.

b) Jezikovni učbeniki in priročniki

Slovenski knjižni jezik 1 je prvič izšel 1965. Oblikoslovno tematiko je tu Toporišič obravnaval v poglavju *Slovenski jezik v svojih predhodnikih, sorodnikih in starejših razvojnih stopnjah* (33–59). Zajel je nastanek slovenskega jezika od njenih prednikov indoevropske in praslavanske in stare cerkvene slovanščine do zapisov zgodnje slovenščine od 10. do začetka 15. stol.

³ Pri narečjih ni nič zgodovinskega oblikoslovja, saj je obravnava večinoma sinhrona.

Slovenski knjižni jezik 2 je prvič izšel 1966. V tem priročniku je avtor obravnaval zgodovinsko oblikoslovje v poglavju *Zgodovina knjižnega jezika od Trubarja do Prešerna* (7–82). Tu je navajal jezikovne značilnosti slovenskih protestantskih piscev (Trubarja, Krelja, Bohoriča, Dalmatina in Reclja), ostalih piscev 17. (Alasie, Hrena, Skalarja, Kastelica⁴ in Svetokriškega), 18. (Hipolita, Basarja, Gutsmana, Pohlina, Küzmiča, Japlja, Paglovca, Linhartarja in Vodnika) in 19. stol. (Kopitarja, Ravnikarja, Metelka, Dajnka, Murka, Ciglerja in Prešerna). Vse to je bilo ponovno objavljeno 2008 pod naslovom *Časovne razvojne smeri slovenske knjižne besede od 16. do 40. let 19. stoletja* v knjigi *Stilnost in zvrstnost* (289–326), vendar v razširjeni obliki, kar je tudi navedeno v analizi, prav tako razdelek *Stil Prešernove pesmi*, ki je v tej knjigi objavljen samostojno (42–51).

*Slovenski knjižni jezik 3*⁵ je prvič izšel 1967. Tu je obravnavano tematiko najti celo v dveh poglavjih – *Knjižni jezik od Novic do Cankarja* (7–40) in *Ponazoritve umetnostnega razvoja slovenske knjižne besede* (41–94). V prvem se je osredotočil na t. i. nove oblike, ki so obveljale v drugi polovici 19. stol., na tedanje (kot jih imenuje) knjižnojezikovne zablode (levstikovanje, slovanjenje, koseskovanje) in na kasnejša pozitivna prizadevanja, ki so slovenski jezik zopet vrnila v pravo smer razvoja. V drugem poglavju pa ob besedilnih zgledih razčlenjuje dela različnih slovenskih avtorjev tako s stilskega in umetnostnega kot z jezikoslovnega vidika. Tudi ta besedila je ponovno izdal v knjigi *Stilnost in zvrstnost*.

Slovenski jezik in sporočanje 1 je prvič izšel 1994. Tu v poglavju *Izvor in zgodovina slovenskega jezika* (19–44) pravzaprav najdemo enake podatke kot v *SKJ1*.

Slovenski jezik in sporočanje 2,⁶ ki je prvič izšel 1996, v poglavju *Zgodovina knjižnega jezika od Trubarja do Pohlina* (7–49), obravnava enako obdobje in avtorje kot *SKJ2*, vendar se zanimivo podatki, razen nekaterih izjem, ne prekrivajo. V posebnem poglavju, imenovanem *Oblikoglas(oslov)je* (59–68), se avtor ukvarja s premenami morfemskega glasovja. To poglavje ni bilo vključeno v raziskavo.

⁴ Tako zapisuje ime avtor učbenika.

⁵ V zadnji knjigi, *Slovenski knjižni jezik 4* (1970 1. izdaja), prav tako ni zgodovinskega oblikoslovja, zato ni bila vključena v raziskavo.

⁶ Podatki se zlasti pri *SKJ1* in *SJS1* med seboj skoraj popolnoma prekrivajo, zato so v analitičnem delu navedeni skupaj (in z morebitnimi razlikami); pri ostalih (*SKJ2* in *SJS2*) pravzaprav zelo malo, zato so navedeni ločeno.

Enciklopedija slovenskega jezika je izšla leta 1992. V njej so posamezna gesla, ki obravnavajo tematiko diplomskega dela. Pod določenimi iztočnicami avtor samo omeni določeno oblikoslovno značilnost in je ne razloži ali navede primerov. Včasih sam zgled oz. ponazoritev nima veliko skupnega s samo iztočnico, kakor je tudi razvidno iz analize.

c) Posamezne študije, članki, sestavki v revijah, zbornikih in knjigah:

Jezikovni pogovori II: V tej knjigi, ki je izšla leta 1967 je poleg prispevkov nekaterih drugih avtorjev objavljen tudi Toporišičev prispevek z naslovom *Slovenski jezik, kakor so ga videli tisti, ki so o njem razmišljali* (7–95). Tu so objavljena enaka jezikoslovna dognanja,⁷ kakor v učbenikih *Slovenski knjižni jezik 1–3* (ki so izhajali nekako v istih letih).

Škrabčevo oblikoslovje iz 90. let 19. stoletja. (2003) je skrajšan članek iz l. 1970 objavljenega *Življenje in jezikoslovno delo o. Stanislava Škrabca*,⁸ v katerem avtor zajame vse Škrabčevo jezikoslovno raziskovanje. V drugem (skrčenem) članku (375–383) se je omejil le na oblikoslovje oz. je izločil le oblikoslovni del v skladu s tematiko monografije ter tako opredelil samostalniško in pridevniško besedo, glagol ter člen S. Škrabca.

Oblikoslovje v Kopitarjevi Slovnici slovanskega jezika na Kranjskem, Koroškem in Štajerskem 1808/09 (351–366) je bilo prvič objavljeno l. 1980. Tu je Toporišič zajel pregibne besedne vrste (člen, samostalnik, pridevnik, števnik, zaimek, glagol), nepregibnih Kopitar ni obravnaval.⁹ Slovnico obravnava s stališča kontinuitete, saj tako v besedilu kot v opombah navaja dognanja prejšnjih avtorjev slovnici (Pohlina in Gutsmana) in jih primerja s Kopitarjem. Pri zaimkih in njihovih razredih ga Toporišič celo primerja s svojo delitvijo. V članku so zajete tudi nadsegmentne prvine (naglasni tipi pri samostalnikih, prozodijske variante pri glagolih), ki jih nisem upoštevala. Za zaključek je podal še pomen Kopitarjeve slovnice.

Norma in predpis v Kopitarjevi slovnici (323–343) je prvič izšla l. 1981. Od prejšnje obravnave Kopitarjeve slovnice, se ta članek razlikuje v tem, da je tu obravnavana slovnica kot celota, ne le njen oblikoslovni del. Zato je v tem delu oblikoslovna obravnava tudi manj

⁷ Ki jih je avtor predstavil v ciklu desetih predavanj za oddajo Jezikovni pogovori ljubljanske radijske postaje, kot piše v uvodu urednik F. Vurnik (JP 1967: 5).

⁸ Isti članek ponovno objavi v celoti v knjigi *Portreti, razgledi, presoje* l. 1987, sicer so prve objave navedene v analizi in v literaturi.

⁹ Toporišič navaja, da naj bi za Kopitarjevo slovnico Valentin Vodnik sestavil sezname za nepregibne besedne vrste (prislov, predlog, veznik in medmet) (Toporišič 2003d: 353).

obširna in morda nekoliko manj podrobna.

Oblikoslovje v Pohlinovi Kranjski gramatiki 1768 oz. 1783 (335–342) je le oblikoslovni del obširnejšega članka z naslovom *Pohlinova slovnica*, ki je izšel l. 1983. V članku, omejenem na oblikoslovje, Toporišič razpravlja o vseh besednih vrstah, ki jih je poznal Pohlin, in njihovih značilnostih, hkrati pa ga primerja z Bohoričem in Gutsmanom.

*Oblikoslovje v Gutsmanovem Slovenjem jezikovnem nauku 1777*¹⁰ je bilo prvič objavljeno 1984. Tu so na podlagi Bohoričeve slovnice, Pohlinove Kranjske gramatike (1. izdaja) in Windisches Sprach=Buch (WSB) prikazane Gutsmanove oblikoslovne značilnosti.

Oblikoslovje v Bohoričevih Zimskih uricah 1584 (311–330) je izšlo prvič l. 1984. V uvodu avtor navaja prejšnje raziskovalce celotne Bohoričeve slovnice in tiste, ki so pisali o njenem oblikoslovju.¹¹ Seveda ni mogel mimo Bohoričeve odvisnosti od Melanchthonove latinske slovnice in je prikazal, kako je razporejal obravnavane podatke.¹² Bohorič je v poglavju Etimologija (kakor imenuje poglavje o oblikoslovju) zajel še besedoslovje in besedotvorje, ki ju Toporišič v svojem članku ne obravnava.

Spremna študija k prevodu slovnice A. Bohoriča (281–328)¹³, ki je izšla 1987, zajema Toporišičeve ugotovitve ob prevajanju *Zimskih uric* in s tem obravnava vseh jezikovnih ravnin. V študiji je prispeval razlago uvodnega dela slovnice, v drugem delu pa obravnava izrazne strani jezika, tj. črkopisa, oblikoslovja (z besedotvorjem) in skladnje. Tudi tu se je v opombah skliceval na predhodnega raziskovalca te slovnice, Rudolfa Kolariča.

Porteti, razgledi, presoje, ki so prav tako izšli 1987, so razdeljeni na tri dele. V prvem so portreti slovenskih jezikoslovcev, od Bohoriča do Riglerja (za raziskavo so bili pomembni le Bohorič, Vodnik, Kopitar, Škrabec). Zgodovinskooblikoslovna tematika je obravnavana le pri nekaterih izmed njih. V ostalih dveh delih pa je sploh ni.

¹⁰ *Windische Sprachlehre*, 1777.

¹¹ F. Ramovš, K. Štrekelj, F. Kidrič, R. Trofenik in R. Kolarič ter M. Orožen (Toporišič 2003a: 311).

¹² Tu se je skliceval na F. Kidriča, F. Ramovša in I. Macuna (Toporišič 2003a: 312–313).

¹³ Leta 1987 je izšel prevod *Zimskih uric*, ki jih je prevedel Toporišič, prevod uvodnega dela pa je prispeval Anton Sovre.

*Oblikoslovje v celovški Slovnici ali Slovenji jezikovni knjigi 1758*¹⁴ (331–334), članek je prvič izšel 1988. Tu je bilo za raziskavo pomembnega bolj malo, saj je avtor slovnico obravnaval le s stališča primerjave z njenima predhodnicama, Hipolitovo in Bohoričevo slovnico. Toporišič le sporadično podaja oblikoslovne podatke in se osredotoča na to, kaj je bilo iz slovnice odstranjenega. Tako tudi ne kaže nekega razvoja njegove jezikoslovne misli.

Prva slovenska izdaja Brižinskih spomenikov (ob korespondenci Kopitar – Dobrovski – Köppen) je razprava, prvič objavljena l. 1989. Kakor je zapisano v njenem uvodu, gre za obdobje prve izdaje BS, ko se je razpravljalo predvsem o njihovem slovenskem izvoru, Toporišič pa je ob korespondenci predvsem Kopitarja in Dobrovskega zapisal tudi določene oblikoslovne značilnosti. Seveda so bila to opažanja omenjenih dveh, sam pa je dodajal svoje komentarje.

Stiški rokopis – Študije so izšle l. 1992. Toporišič je tam (3–40) prispeval prečrkovanje, uglasitev in prevod besedil. Za raziskavo je pomembna njegova jezikoslovna obravnava, kjer je razčlenil jezikovne pojave besedil SR po ravninah (glasoslovni, oblikoglasni, oblikoslovni, skladenjski, besedotvorni, besedni, stilski, poleg sta še pisava in ločila). Dodal pa je še sestavek V besednih vrstah odražani svet in na koncu besednjak.

Oblikoslovje v Janežičevi Slovenski slovnici 1854 je bilo prvič objavljeno l. 1996. Že v uvodu avtor zapiše, da se je Janežič precej naslanjal na Metelkovo šolsko slovnico (1830), kar se nato pokaže tudi pri Toporišičevi analizi.

Prešernov pesniški jezik in knjižna norma v Kerstu pri Savici (252–266) je bil prvič objavljen l. 2002. V njem raziskuje Prešernovo oblikopisje (zapisovanje polglasnika, mehkih *l* in *n* ...), oblikoglasje in besedje. Vse to pa povezuje s takratno Kopitarjevo normo, ki se je udeležila z njegovo znanstveno slovnico. Za raziskavo je bilo pomembno Prešernovo oblikoglasje oz. tisti del oblikoglasja, ki se navezuje na končniške morfeme.

Vsa navedena dela in besedila je, kot rečeno, obravnaval na vseh jezikovnih ravninah, glasoslovni, oblikoslovni, besedoslovni, skladenjski, z vidika stilnosti in zvrstnosti. V diplomskem delu bo obravnavana le oblikoslovna ravnina.

¹⁴ To je *Grammatica Oder Windisches Sprach=Buch* ali *Windisches Sprach=Buch*, 1758 (WSB), prirejena po Hipolitovi slovnici.

3 ANALIZA OBLIKOSLOVNIH POJAVOV IZ STAREJŠIH OBDOLIJ SLOVENSKEGA (KNJIŽNEGA) JEZIKA PO BESEDNIH VRSTAH

V tem delu diplomskega dela je predstavljeno, katere oblikoslovne pojme in pojave Toporišč obravnava v zvezi z zgodovinskim oblikoslovjem. Članki oz. dela so razporejeni glede na letnico prve objave, razdeljeni pa so v dve skupini (glej 2. poglavje). Kadar je delo omenjeno/obravnavano prvič, ima poleg krajšave podatka o prvi objavi ter objavi, ki je vzeta v analizo. Vsaka besedna vrsta je obravnavana posebej, za večjo preglednost pa so posamezne značilnosti podane z alinejami. Tak način je ustrezen zaradi lažje primerjave. Pri samostalniški besedi so podatki navedeni po spolih, po zaporedju m., ž. in sr. sp., sledijo jim zaimki. Zaimke sem, kolikor se je le dalo, ločila po samostalniških in pridevniških, ponekod pa so tudi navedeni skupaj. Pri pridevniški besedi so najprej splošne značilnosti pridevnikov, nato števnik in za njimi zaimki. Kategorije glagolov so ločene na spregatvene skupine, naklon, čas, vid itd. Navajanje samih podatkov je opisno, na nekaterih mestih pa so citirani.

3.1 SAMOSTALNIŠKA BESEDA

Slovenska slovnica/SS (2. izdaja 1984, 4. izdaja 2000; str. 751–822)

Nastajanje iz alpske slovanščine (oblikoslovne praslovanske značilnosti):

Sam. m.sp.:

- tožilnik ed. je enak imenovalniku pri samostalnikih moškega spola s poznejšo kategorijo živosti (*bog, sin, duh*),
- zvalnik (*bože, gospodi, sinu*),
- mestnik ed. (*delě, tatbě*),
- rodilnik mn. (*greh*),
- tožilnik mn. (*grehi*),
- ohranjena je še *i*-jevska moška sklanjatev (morda tudi moška soglasniška, prim. *dne* še danes).

Sam. ž. sp:

- rodilnik ed. *a*-sklanjatve (*slavi*),
- *u*-jevska sklanjatev (*kri*).

Sam. sr. sp.:

- rodilnik ed. soglasniških osnov (*nebese, telese*),

- ohranjene so tudi soglasniške srednje sklanjatve.¹⁵

Zanimivo je, da pri oblikoslovju navede primere za soglasniške premene mehkonebnikov v praslovanščini (*blazě, cvět, člověci*).

Nato Toporišič glede na praslovansko stanje opredeli spremembe do konca 10. stol., kot se izkazujejo v Brižinskih spomenikih (BS):

- nakazan je izguba zvalnika,
- pojavi se kategorija živosti (*boga, sinu, gospodi* kot tož. ed.),
- neničti rod. mn. (*grehov*),
- tožilnik mn. na *-e* (*grehe*),
- rod. ed. *a*-sklanjatve na *-e* (Toporišič 2000: 759).

Posebej govori tudi o poenostavitvah samostalniških sklanjatev v slovenskem jezikovnem razvoju. »Od vseh prvotnih sklanjatev samostalnikov se jih je ohranilo le pet: po dve moški in ženski (*korak-a, sluga-e; lipa-e, mast-i*) in ena srednja (*mesto-a*), od drugih so ostale določene sledi v končnicah oz. daljšalih osnov. (Tem je treba dodati po tri ničte oz. pridevniške sklanjatve.) Pri sklonih se je izgubil zvalnik; izginile so razlike med mehko in trdo sklanjativjo (delna izjema je le premena *o ~ e* v desnih morfemih;¹⁶ v knjižnem jeziku je bila ta premena uveljavljena v drugi polovici 19. stol.); izgubila sta se dvojinska rodilnik in mestnik (razen pri osebnih zaimkih: npr. *naju*), nadomeščata ju množinski obliki (Toporišič 2000: 769).

Navaja tudi ostanke izgubljenih praslovanskih sklanjatev v sodobnem knjižnem jeziku.

Od moške *i*-jevske je ohranjeno:

- *-je* v im. mn. (*gospodje*),
- *-mi* v or. mn. (*ljudmi*), vendar je ta končnica tudi *u*-jevska,
- *-i* v rod./tož. mn. (*ljudi, tri*); prim. še tož. mn. *štiri, gosti* ipd.

Od *u*-jevske sklanjatve je ohranjen:

- rod. ed. *-ú* (*mirú*) in
- podaljšek osnove *-ov-* v neednini (*sinova, sinovi*).

Od moške soglasniške sklanjatve je ostalo: *-e* v rod. ed. pri *dne, mene/tebe/sebe*.¹⁷

Od srednjih soglasniških se ostanki kažejo v podaljšku osnove (*ime -n(a), oje -s(a), tele -t(a)*) – zadnje se je preneslo tudi k moškim samostalnikom: *oče -ta* (v ljudskem jeziku še širše), vendar je podaljšava s *-s-* marsikje oslabela, torej imamo tam *kolo -a*, samo v posebnem

¹⁵ Toporišič ne navede, da so to *n-*, *t-*, *s-*sklanjatve.

¹⁶ Tu je Top. najbrž mislil v *končniških morfemih*.

¹⁷ Zanimivo, da pri osebnih zaimkih to končnico razlaga iz soglasniške sklanjatve.

pomenu (mn. *nebesa*) pa je tak s ohranjen (zakrito v *nebeški*) (Toporišič 2000: 771).

Slovenski knjižni jezik 1/ SKJ1 (1979, prvi natis 1965) in **Slovenski jezik in sporočanje 1/SJS1** (1998, prvi natis 1994)

Ti dve deli sem obravnavala skupaj, ker se podatki prekrivajo. Če so razlike, je to navedeno. V obeh učbenikih navede spremembe (iz praslovanščine) v smeri k slovenščini, opažene v BS:

- rod. mn. m. sp. ima poleg stare končnice *-ø* (poznajo jo še danes slovenski samostalniki kot *konj*, *mož*, *otrok*, *zob*) tudi končnico *-ov*, zato imajo BS *greh* in *grehov*;
- tož. mn. m. sp. ima poleg stare končnice *-i* novo na *-e* (*grehi* – *grehe*);
- rod. ed. ž. sp. ima prav tako poleg stare končnice *-i* novo na *-e* (*slavi* – *zlodejne*) (Toporišič 1979a: 42; Toporišič 1998: 28).

Navede tudi, katerih posebnosti današnji knjižni jezik več ne pozna (posebnosti stesl.):

- danes v knjiž. jeziku namesto starega tož., enakega im., v ed. m. sp. rabimo tož., enak rod. (*živb* – *mrtvega*) in
- danes ne poznamo več *i*, ki pomeni 'ga' (Toporišič 1979a: 45; Toporišič 1998: 30).

V Rateškem rokopisu so zanimivosti:

- samostalnik *oče* se sklanja po zgledu *lipa* (im. *oča*, rod. *oče*, tož. *očó*) – v SJS1 napiše po zgledu *sluga*, doda še naglase (im. *oča*, rod. *očé*, tož. *očó*),
- rod. ed. od *gospod* se starinsko glasi *gospodi*,
- za *jaz* imamo *jast* (izrazito nekoroško) (Toporišič 1979a: 57; Toporišič 1998: 40).
- V SKJ1 ima še: namesto končnice *-o* v im. ed. sr. sp. se piše *-u* (*bogastvu*) (Toporišič 1979a: 57).

Stiški rokopis:

- samostalnik *oče* ima v tož. ed. tri oblike – *oča*, *očó* in *oče*,
- samostalnik *gospod* ima v rod., daj. in tož. ed. končnico *-i*: *gospudi*,
- samostalnik *misel* ima v or. obliko *miseljo*,
- »osebni zaimek za prvo osebo ednine se glasi *ja* ali *je*, kar je na vzhodu Slovenije še danes slišati kot varianto k *jaz*« (Toporišič 1979a: 57; Toporišič 1998: 40).
- V besedilu Češčena bodi »so jezikovne posebnosti češkega jezika: *k tebe*, *vpijeme*, *odvetniče*,¹⁸ *Jezuse* (rod. ed.), *svetega križe* (*-e* v *križe* bi bil lahko tudi *dolenjski*)«

¹⁸ Tu bi moralo pisati *odvetnice*, ker je *odwetnycze*, kakor ima zapisano tudi v SRŠ (1992): prečrkovanje

(Toporišič 1979a: 58). V SJS1 ima še oblikoglasno dvojnico »/.../ ne nujno tudi *Ježuše* /.../« (Toporišič 1998: 41).

Slovenski knjižni jezik 2/SKJ2 (1979, prvi natis 1966)

- Trubar ima: im. mn. *lúdi* = *ljudje*, *nom* (Toporišič 1979b: 20)
- Dalmatin: *sinúvi*, ima obliko osebne zaimka *jest* za *jaz* (Toporišič 1979b: 26). Enako jo imata tudi Japelj (Toporišič 1979b: 42) in Linhart (Toporišič 1979b: 44).
- Navede Alasieva italijanizma: *mija* = *milj* (rod. mn. ž. sp.) in *z Bogo* = *z Bogom* (Toporišič 1979b: 30).
- Skalar ima starinsko dvojnisko obliko *očima* (Toporišič 1979b: 31).
- Kastelic: tož. ed. *gospudi* namesto *gospuda* – navede samo primer za starejšo obliko, vendar je ne razloži (*na Gospudi Boga* = *na Gospoda Boga*) (Toporišič 1979b: 32).
- Svetokriški: *gospudu* = *gospudov* (*u* < *ov*), *znaminom* = *znamenjem*, *njemu* = *mu*,¹⁹ *s taistim* = *z njim* (Toporišič 1979b: 33).
- Hipolit: *z lemežom*, *z gnujam* = *z lemežem*, *z gnojem* (ne pozna preglasa za mehкими soglasniki) (Toporišič 1979b: 35).
- Küzmič: *kaj* = *ka* (Toporišič 1979b: 38) – posebnost, utemeljena v pkm. narečju, brez poudarjalnega -j.
- Japelj: *jest* = *jaz* (Toporišič 1979b: 42).
- Linhart: *kdú*; *jest* = *jaz*; ne pozna povratno svojilnega zaimka: *čez vse moje* = *čez vse svoje*, *imate med seboj* = *imate med vami*²⁰ (Toporišič 1979b: 44).
- Vodnik: *v Jakobi* = *v Jakobu*, *s prešičmi* = *s prešiči*, *z vinam* = *z vinom* (Toporišič 1979b: 46).
- Kopitar je uzakonil oblike kot *bratam*, *bratama*, v sklanjatvi m. sp. pa je imel podaljšek osnove -ov- tudi v ed.: *tatova*, *tatovu*, *tatovom* (Toporišič 1979b: 51).
- Murko ima v or. ed. obliko *z rokoj* (Toporišič 1979b: 62).
- Prešeren ima oblike: *soncov* (*sonc*), *z veseljam* (*z veseljem*) (Toporišič 1979b: 73).

Slovenski knjižni jezik 3/SKJ3 (1979, prvi natis 1967)

- V štiridesetih letih 19. stol. so se nekatere tradicionalne oblike knjiž. jezika zamenjale z novimi, ki so bližje stesl. in drugim slovanskim jezikom, npr.: (*brat*) -am -am -ama >

odwetnycze; uglasitev *odvętnice* (4).

¹⁹ Ker se veže na odlomek, v odlomku naglasna oblika nastopa namesto današnje naslonske.

²⁰ Za povratno osebni zaimek Toporišič tu uporabi izraz obratno osebni zaimek (Toporišič 1979b: 44).

(*brat*) -om -om -oma (Toporišič 1979c: 9).

- Levstikove oblike: *zloga* (= *zlog*)²¹, v *jezici* (= v *jeziku*), stare oblike v tož. mn. m. sp. *je* (= *jih*), tož. ed. sr. sp. *je* (= *ga*), tož. mn. sr. sp. *ja* (= *jih*) (Toporišič 1979c: 14).
- Jenko ima v Jeprškem učitelju obliko *móži* (za im. mn.) (Toporišič 1979c: 49).

Slovenski jezik in sporočanje 2/SJS2 (1997, prvi natis 1996)²²

V Bohoričevi slovnici se pri obravnavi zaimkov kaže:

- močna odvisnost od latinščine, npr. v sklonih, 5. in 6sklon sta mu zvalnik in ločilnik.
- Bohorič v tož. ed. pri *jaz* in *ti* loči tudi krajšo obliko, torej *mene* – *me* ter *tebe* – *te*;
- rodilniška oblika dvojine je *najh*, *vajh* < *naju*, *vaju* + *h* iz množinskega *njih* (Toporišič 1997: 28).

V Skalarjevi *Shulli tiga premishluuana* (1643) je starina orodniška dvojska oblika *očima* (Toporišič 1997: 39)

Matija Kastelec: starina je oblika *živenjem* za današnje *življenjem* ali tožilnik ednine *gospudi* namesto *gospuda* (Toporišič 1997: 42).

Enciklopedija slovenskega jezika/ESJ (1992)

- Pod geslom **Brižinski spomeniki** navaja značilnosti: pojavi se kategorija živosti, ohranjen je zvalnik (*gospodi*, *otče*, *rabe*), daj./mest. ed. ž. sp. *a*-sklanjatve (in *o*-sklanjatve) ima končnico -*ě* (*rotě*, *světě*), rod. mn. *o*-sklanjatve ima končnici -*ø* in -*ov* in orodnik je nepredložni (*vol'ø*) (Toporišič 1992a: 12).
- Pod geslom **i-jevska sklanjatev** navede moško končnico -*je* v im. mn (*kmetje*, *ljudje*) (Toporišič 1992a: 58).
- Geslo **mehka sklanjatev**: »Sklanjatev, ki ima za prednjejezičnimi soglasniki osnove (prim. *vračb*) zval. na -*u*, or. -*emb*, v množini pa končnice -*i* -*b* -*emb* -*ę* -*ihb* ipd. pri moških sklanjativah, pri ženskih pa npr. nam. končnice -*y* pri trdih osnovah nosni -*ę*, npr. *duša* -*ę*.« (Toporišič 1992a: 102)
- Pri geslu **nove oblike** Toporišič navaja, da so to »v glavnem oblikoglasne spremembe po l. 1848, ki so (naj bi) tedanji predvsem kranjski knjižni jezik približale drugim

²¹ To najbrž pomeni, da je bil samostalni ž. sp.

²² V ločenem poglavju z naslovom Oblikoglas(oslov)je razloži primer za ostanek 2. palatalizacije (nebnjenja) v slovenščini: »prim. še starinsko *volcje* za *volkovi* iz **volci* in nato z zamenjavo končnice -*i* z -*je*«. V istem delu govori tudi o različnih premenah: o premeni po prilikovanju (asimilaciji): **s* + *čas* – *sčasoma* [š]*časoma*; o premeni po razlikovanju (disimilaciji): **pletti* – *plesti*, **k krati* – *hkrati*, **mekka* – *mehka*, **deklički* – *dekliški*; o premeni po ktnitvi: **vzstati* – *vstati* (Toporišič 1997: 62–63).

slovenskim narečjem»: *bratom(a)* namesto *-am(a)* (Toporišič 1992a: 149).

- Pri geslu **orodnik** je poleg sinhrono obravnave sklona navedeno še: »Povedkov brezpredložni or. je bil v 19. stol. vpeljan iz drugih slovanskih jezikov (*Bil je učiteljem v Blatnem dolu*)« (Toporišič 1992a: 166).
- Geslo **posplošitev končnic**: »Nadomestitev več ali vseh končnic z eno samo izmed njih, npr. končnice *-a* v rod. ed. samostalnikov m. sklanjatve na račun končnice *-i* (*gosta*), *-e₁* (*ječmena*), *-e₂* (*vojvoda*), *-ú* (*sina*); ostanki starih končnic: rod. *gospodi* (16. stol.), *dné*, *sinú*« (Toporišič 1992a: 198).
- Pri geslu **praslovanščina** le omeni, da je poznala sedem sklonov ter *-i* in *-u* osnove m. in ž. spola (Toporišič 1992a: 203).
- Prav tako pri geslu **praslovenščina** omeni orodniško končnico *-ō* pri *a*-jevski sklanjatvi (Toporišič 1992a: 203–204).
- Pod geslom **protestantska jezikovna norma** zapiše, da je v oblikoslovju nekaj starejših oblik, npr. rod. ed. *gospudi* (Toporišič 1992a: 232).
- Pod geslom **Rateški rokopis** navede, da je tam nenaglašena izglasna, tj. imenovalniška, končnica za sr. sp. ed. *-u* (Toporišič 1992a: 242).
- V geslu **razvoj slovenskega jezika** navaja značilnosti Brižinskih spomenikov: ohranjeni so zvalnik, *i*-jevska in *u*-jevska moška sklanjatev, tož. ed. in rod. mn. m. sp. ima končnico *-ø*, ohranjena je *i*-jevska končnica v tož. mn. imen *o*-jevske in *a*-jevske sklanjatve, *-go* v rod. ed. pri zaimkih, pojavi pa se že izguba posebne končnice za zvalnik, rod. končnica za tož. pri samostalnikih za živo, končnica *-e* v tož. mn. pri *a*- in *o*-osnovah in *-ov* v rod. mn. pri samostalnikih prve m. sklanjatve. (Toporišič 1992a: 250).
- Pod geslom **Stiški rokopis** zapiše, da sta zanj značilni obliki *gospudi* (rod.) in *ja* za *jaz* (Toporišič 1992a: 312).
- Geslo **trda sklanjatev**: »V stari cerkveni slovanščini (in praslovanščini) osnovni tip sklanjatev (npr. *a*-jevske, *o*-jevske). Njihove končnice so za mehкими soglasniki (tj. v mehkih sklanjativah) imele sistemske ustreznike, npr. *ѣ* : *ѣ*, *о* – *е*, *у* : *ѣ*, *ѣ* : *и*. V približno enakem razmerju je *u*-jevska proti *i*-jevski sklanjatvi. Za primer: *slavy* – *dušę*, *slavoję* – *dušeję*, *slavę* – *duši* ipd.« (Toporišič 1992a: 331).

Jezikovni pogovori II/JP2 (1967)

- Za Antona Murka je Toporišič navajal nekatere štajerske značilnosti: v svoji slovnici je imel dvoje končnic za or. ed. in dv.: *-om*, *-oma* in *-am*, *-ama*; slednje je Murko zapisoval v oklepaju, saj so se mu zdele manj ustrezne. To je utemeljeval s stosl., hrvaščino, srbščino itd., ki vsi rabijo *-om*, *-oma*. V or. ed. ž. sp. je imel obliki *z ribo* in *z riboj* (Toporišič 1967: 41).
- Navaja Matijo Majarja, ki je imel sklanjatev za samostalnik *žena*: v ed.: *žena -a*, *-e*, *-i*, *-o*, *-u*, *-om* ali *-oj*; v mn.: *žene*, *žen* ali *ženah -e*, *-e*, *-ah*, *-ami* (Toporišič 1967: 46).
- Toporišič navede nove oblike, ki so se uveljavile po letu 1852: *bratom*, *bratoma*, namesto *bratam*, *bratama* (Toporišič 1967: 46).
- Levstik naj bi za knjižni jezik predlagal oblike: rod. mn. *širocih polji* (= *širokih polj*), rod. mn. ž. sp. naj bi se glasil: *delavek*, *stranek*, *realek*, *opazek*, *bralek*, *monštranec* (Toporišič 1967: 51).

Škrabčevo oblikoslovje iz 90. let 19. stoletja/ ŠO (2003, prva objava 1970)

Škrabec je po Toporišiču imel sklanjatve: *a*-jevsko, *o*-jevski (srednja in moška), *i*-jevsko (moška in ženska) ter soglasniško (v glavnem srednjo) (Toporišič 2003f: 375).

A-jevska sklanjatev:

- Pri *a*-jevski skl. je razlagal končnico za rod. mn. in dv.: končnica *-á* za tip *gorá* naj bi se po Škrabcu razvila iz polglasnika,²³
- rod. ed. z akutom (*-é*) naj bi nastal s skrčenjem psl. domnevne dvozložne konč.,²⁴
- *-e* v im. in tož. ed. je pravilno razlagal kot zakonito dvojinsko obliko (na podlagi zgodovinsko izpričanih oblik z *jatom*;
- v daj. in mest. mehkih osnov se je posplošila končnica trdih, tj. *jat*, dokaz je bila Trubarjeva oblika *k mui dušej*;
- poznal je tudi goriško konč. $-\emptyset < \partial < o$ za tož. ed. sam. ž. sp. *a*-sklanjatve (Toporišič 2003f: 375).

O-jevska moška sklanjatev:

- registriral je precejšnje število brezkončniških primerov m. sp. v rod. mn., poleg njih pa tudi končnico *-i*;

²³ Toporišič pojasnjuje, da je kasneje obveljalo mnenje, da se je tak *-á* razvil pod vplivom *i*-jevske skl. (Toporišič 2003f: 375).

²⁴ Danes velja razlaga, da je to vpliv kazalnega zaimka *teje*, kar se je res kontrahiralo v *té* (Toporišič 2003f: 375).

- pri sr. sp. je za besede na *-je* opozarjal na rod. mn. na *-ji* (ne na *-ij*);
- registriral je po Toporišču prav bizarno končnico za rod. mn. za samostalnika *veselje*, tj. *veseljá* in *klad*, *kladvov*;
- končnico *-a* v daj. mn. (in or. ed.) je razlagal, da je iz im. mn. sr. sp;
- *-i-* v mest. mn. naj bi se razvil iz jata;
- prav tako *-i* v mest. ed.;
- v daj. ed. je imel končnico *-u*, ki se je v gorenjščini reducirala v *-o*;
- veliko je pisal o *-je* v im. mn.;
- vzpostavil je sklanjatveni vzorec za prvotno cirkumflektilirane osnove z naglasom v vseh sklonih na končnici (primer za sr. spol: *mesó mesá mesú mesó mesé mesóm*);
- za besedo *oča* je trdil, da gre za izpeljanko na *-ja* (po Štreklju);
- pisal je o tož. ed. *duh*;
- pisal je tudi o or., npr. končnici *-mi* (Toporišič 2003f: 375–376).

I-jevska sklanjatev:

- pri sklanjatvi tipa *bukev* je rod. mn. *bukví* razlagal z analogijo po *i*-jevski sklanjatvi, prav tako za primere kot *službi*, tj. z zapletenejšim soglasniškim sklopom na koncu osnove;
- zapisal je staro dvojinsko orodniško obliko *očima*;
- našel je »v 16. stol. potrdilo za fonetično podobo sklonskih oblik, katerih končnice se začenjajo s soglasniki (tj. *Bolezanjo*, *bolezanmi* itd.) namesto sedanjih končnic *-ijo*, *-imi* itd., ki pa jih je tudi bil pripravljen trpeti (*čeljustijo*, *čeljustima*, *čeljustimi*)«;
- pri tipu, kjer se osnova končuje na nezvočnik + zvočnik, je za 16. stol. ugotovil v mn. tudi končnice *-am*, *-ah* in *-ami*;
- beseda *gospod* ima v rod. in daj. ed. končnico *-i*;
- samostalnik *pot* ima moško in žensko sklanjatev;
- ni znal razložiti mn. *pota*;
- zabeležil in razložil je končnico *-i* v rod. mn. *a*-sklanjatve (Toporišič 2003f: 376).

Soglasniške osnove:

- knjižni jezik naj bi prezrl ljudsko uvrščanje samostalnikov m. sp. z osnovo na soglasnik v tip *oče očeta*, npr. *Jaka Jakata*, *Arko Arkota*, *Hiti Hitita*, *Premru Premruta* (Toporišič 2003f: 376).

Druge posebnosti:

- Škrabec je imel zvalnik za ogovorni imenovalnik in ga je razlagal poleg

brezpredložnega orodnika (večinoma v vlogi povedkovega določila) kot vpliv srbohrvaščine (Toporišič 2003f: 376).

Zaimek *kaj* je Škrabec izvajal iz *čbga*, pisal o mest. ed. *pri njemu* in rod. ed. sr. spola os. zaimka (je), o svojilnih zaimkih, ki so nastali iz rod. osebnih (Toporišič 2003f: 377).

Oblikoslovje v Kopitarjevi Slovnici slovanskega jezika na Kranjskem, Koroškem in Štajerskem(1808/09)/OKS (2003, prva objava 1980)

- Spol je razviden iz končnice v im.: *-a* pomeni večinoma ž. sp, *-o/-e* sr. sp, *C* m. sp.
- Navaja tudi posebnosti: imenovalniške končnice *-a*, *-o*, *-e* za m. sp., *-ø* za ž. sp.²⁵
- Poznal je rabo mn. namesto dv. za stvari, ki se pojavljajo v paru, npr. *roke*, *noge*, *oči*, *ušesa* itd., ne pa tudi npr. *čevlje*, *otroke*, *konje* itd. Če je bolj ustrezno, se rabi tudi dv., npr. *z obema nogama*.²⁶
- Ureditev sklonov je prevzel od Gutsmana, vendar pa jih Kopitar še poimenuje (N G D A L I).²⁷
- Sklanjatve določa po končnici v rod. in jih deli na tri (*-a*, *-e*, *-i*), *a*-sklanjatev po spolu še na dve. Toporišič doda, da se tu vidi »čista slovnična morfematika«.
- Upošteva »samo osnovne variante končniških morfemov, stranske ne, npr. ne varianta *-éma* k *-ima*. Take variante navaja le, če so zelo očitne.«
- Ničto končnico zaznamuje le s črtico.

Samostalniki m. sp.

- Pozna že kategorijo živosti pri m. sp.
- Za sklanjatvene vzorce je vzel primere: 1. *ràk*, *kràj*, 2. *pôsel*, *bóben*, *pétik* (*rábelna*), 3. *gospodár*, *pastír*, *mehúr*, 4. *bratje*, *móž*, *bóg*, *tát*, 5. *starašina*, *Nóe*, *Anžè*, 6. *očetom/očetam*.
- Že sam je dvomil, ali gre pri 2. tipu za večje odstopanje od osnovnega vzorca. Pri *posel* in *boben* gre za »predvidljivo morfonološko varianto osnovnega tipa, *petek* pa je razumljiv ob morfemski analizi: *{-k-}* - *{-ek-ø}*«. Toporišič še doda, da Kopitar »ni spoznal razlike med *posel* in *boben* na eni strani (soglasniški sklop NZ, kjer gre res za "lažji izgovor") in *petik* na drugi (soglasniški sklop NN)«.
- V primeru *rabelna*, gre za daljšanje osnove z *-n*, kar je znano že iz druge izdaje

²⁵ Tu Toporišič zapiše, da bi lahko »bil sestavljen že listo ustreznih priponskih obrazil«, namesto da samo našteva (Toporišič 2003d: 354).

²⁶ Tu ga v opombi primerja z Gutsmanom, ki da česa takega nima (Toporišič 2003d: 354).

²⁷ Pri prvem sklonu piše »večinoma N et V, kar zastavlja vprašanje, koliko zvalnik v slovenščini vendarle ne obstaja, če ima vsaj kje svojo posebno tonemskost«. (Toporišič 2003d: 354)

Pohlinove slovnice (*Mihel Mihelna*).

- V opombi Toporišič zapiše, da Kopitar nima pravila za daljšanje osnove z *-j*, navaja pa primere na *-ar*, *-ir* in *-er*, poleg še *dežja*, *Jurja*, *zlodja* (im. *zlodi*). Tudi Pohlin v drugi izdaji slovnice navaja *gospodarja*, *žovnirja*, *zludja*.
- V daj. ed. ima samo končnico *-u*, v mest. pa *-u* in *-i*.
- Končnice *-am* in *-ama* ima »v vseh sklonskih in številskih vrednostih«.²⁸
- Ni naredil seznama za podtip *možje*, ga pa je za množinsko ničto končnico (*kónj*, *lónč*, *otrók*).

Samostalniki ž. sp.

- Za 1. ž. sklanjatev navaja dva vzorca: *riba -e* in *vôda -é*. Kopitar je uvedel navajanje vzorcev po naglasu.²⁹
- Za tip *vôda -é* je značilen »dvojni needninski rod., tj *vód* in *vodá*«.
- V rod. mn. pozna pred *j* neobstoječi *i* namesto *e* (*ladij*, *zarij*, *Maríj*), meni pa, da bi bilo to že v im. ed. (*ladija*), kar je napačno.
- Vzorec *gospá* v celoti navaja pravilno.
- Pri primeru *beseda* navaja rod. neednine *-ø/-í* (Poh. ima v drugi izdaji le rod. mn. *gospá*, *besedi*).
- 2. ž. sklanjatev

Samostalniki sr. sp.

- Za vzorec sklanjatve sr. spola je vzel primer s končnico na *-e* v im. ed. Takim samostalnikom se osnova končuje na *j*, *nj*, *lj* in *š* ter *c*, nima pa primera z *-e* za *č* ali *ž*. Razlog je v tem, da »ni opozarjal na okoliščino, zaradi katere je končnica *-e*; da je ta končnica na prvem mestu, pa je verjetno vzrok maskulinizacija nevter« (Toporišič 2003d: 354–358)

Zaimki:

- Pozna naslednje vrste zaimkov: 1. osebni, 2. svojilni, 3. kazalni, 4. oziralni (*kateri*), 5. vprašalni (*kdo*, *kaj*) z oziralnimi (*kdor*, *kar*), prislovni (*kadaj* – *kadar* – *tedaj*) poleg še: *mnogiteri/vsakteri* (*vsaki*), *nekateri*, *maloktiri*, *marsiktiri*, *nekdo*, *nekakšin*, *nihče*, *nič*, *kdor koli* (*kdor si bodi ...*), *kèj*.
- Med osebnimi je imel tudi zaimke za 3. os. vseh spolov in števil.
- V sklanjatvi osebnih zaimkov se rod., daj. in tož. »strogo« ločijo pri naglasnih in

²⁸ Pri številskih vrednostih je Top. najbrž mislil ed., mn. in dv.

²⁹ Pohlin jih je navajal »le, če so se ločili tudi glasovno (npr. pri *ljudji ljudy*)« (Toporišič 2003d: 357).

nenaglasnih oblikah, v tož. pa pozna tudi navezne oblike (prav tako ne v 1. in 2. os. neednine): *mêne menè mé/-me me*.

- V or. ed. je imel varianto tipa *menó*, ki jo je prevzel od Gutsmana (poznajo jo že protestanti).
- Pri oblikah za im. in rod. dv. se je opiral na prejšnje slovničarje (Poh., Boh.).
- Vzpostavil pa naj bi vzporednost *mene* : *me* = *jaz* : $\emptyset$.
- Navajal je tudi vikanje, onikanje in na pol vikanje: *Kakó ste rekli, oča; kako se počutijo ...*
- Pri kazalnih zaimkih je dodal *tisti* in *leuni* (Poh.: *taisti* in *leta*).
- Uvedel je tip *tale*, *unile*.
- »Med oziralnimi je navajal le *kateri*, ki in na pol je osamosvojil oziralna *kdor* in *kar*.«
- Navedel je tvorjenke iz *kateri* in *kdo* (deloma še z *kdor* in *kar*). To pomeni, da je Kopitar ločil osnovne oblike od tvorjenih, npr. pri *kateri* ima *mnogiteri*, *vsaktiri* (*vsaki*), *nekteri* itd.
- Ni poznal oziralnega poljubnostnega *kateri koli*, le *kdor koli*, prav tako ne tvorjenk s *kak(šen)* in nikalnih ter celostnih zaimkov.
- »Opazil je razmerje prislovnih – vprašalnih – kazalnih« zaimkov.
- Navedel je osebne svojilne zaimke (Toporišič 2003d: 359–361).

Norma in predpis v Kopitarjevi slovnici/NPKS (1991, prva objava 1981)

Samostalniki m. sp. in sr. sp.:

- V mest. ed. *o-* sklanjatve je imel Kopitar končnici *-u/-i*: *raku/(-i)*, *srcu/(-i)*.
- V or. mn. ima variantnost: *raki/(-mi)*, *bogovmi/-i*, *delmi/deli*.
- Mest. dv. samostalnika srce ima obliki: *srcah/-ih* (Metelko odpravi obliko *srcah*) (Toporišič 1991: 335).
- Daj. mn. in dv. ter or. dv. imajo končnice *-am(a)*: *rakam(a)*, *krajam(a)*, *tatovam(a)*; *srcam(a)*, *teletam(a)* (Toporišič 1991: 331).

Samostalniki ž.sp.:

- Tož. ed. samostalnika *hči* ima obliki: *hčér/hči* (*hči* je kasneje odpravil Metelko).
- V or. ednine ima oblike: *miseljo/mislijo*, *hčérjo/-jó*, *cerkovjo*.
- V or. mn. ima oblike: *vôdami/-âmi*, *hčérami/hčérmi*.
- Mest. mn.: *vôdah/-âh/-éh*.
- V im. in tož. dv. ima oblike: *ribi/(-e)* in *vôdi/(-é)* (Toporišič 1991: 335).

Zaimki:

- Vprašalni *kdo* ima v mest. obliki: *kómu/kom*.
- *Kaj* pa ima v rod.: *čiga/čigá/kogá*, v mest. in or.: *čímu/čím/čém* in *čim/čém*.
- Oziralni *kar* v rod. je *kogar/česar*, daj., mest. in or. pa so izenačeni *vkomur* in *čimur*, tako tudi *ničemur* (Toporišič 1991: 336).

Oblikoslovje v Pohlinovi Kranjski gramatiki 1768 oz. 1783/OPKG (2003, prva objava 1983)

Tudi Pohlin je pod izrazom ime zajel samostalniško (samosvojno) in pridevniško (perstavno) besedo, na podlagi tega, ali ima en spol ali pa tri, samostalniki se dalje delijo na lastno (lestné), splošno (gemeines) in skupno (množenu) ime, poleg pa je prišteval še člen, določni in nedoločni (spolska beseda) (Toporišič 2003c: 335).

- Sklone je imel: 1. imenuvávc, 2. rodník, 3. dajávc, 4. tožník, 5. vekávc, 6. zmakník in 7. spremvavc.³⁰ Uvedel je orodnik. Ta imena so se z nekaterimi spremembami obdržala so danes.
- Ločil je kategorijo živosti.
- Tri sklanjatve po posameznih spolih, m. – ž. – sr., vendar ne več vsaka s po enim vzorcem kot pri Boh., ampak prvi dve s po tremi, zadnja z dvema; m. skl. je definirana z rod. konč. *-a* (ve pa tudi za *-é*), ženska z *-a* v im. ed., sr. glede tega ni določena (Toporišič 2003c: 335).
- »Navaja tudi sam. iz šte., npr. *dvojak, dvojka, desetak, desetica, enajstica, sedmica*« (Toporišič 2003c: 337).

Sam. m. sp.:

- Za m. sp. je imel vzorce za različen im. mn.: *krajl-i, fant-ji, rog-ovi*.³¹
- Opazil je enako končnico v daj. in or. mn. pri sam. vseh treh spolov.
- V mest. mn. je ločeval: *krajleh/fanteh/rogoveh – krajlicah/čednostah – serceh/sercah, obličjeh/obličjah*.
- V or. mn. m. sp. je imel *-ami* (*krajlami*).
- Za sam., ki imajo v im. mn. končnico *-ji*, navede v ed. besede: *gospodar, vratar, brat, las, mož, perst, zob, kmet, tat*.

³⁰ Naglase je dodal Toporišič.

³¹ »Končnica *-ji* v drugem moškem vzorcu je gotovo posledica Pohlinove rezoniranosti (vsi moški sam. in prid. imajo v im. mn. končnico *-i*, na koncu pa imajo *-i* tudi vsi moški sam. v or. mn.), nasproti *-e* pri sam. ž. spola, medtem ko se v tem sam. srednjega spola ravna po moških: *krajlami/sercami – krajlicame/čednostame*.« (Toporišič 2003c: 335).

- Pozna daljšanje osnove z *-n-*: *Mihel Mihelna*.
- Pohlin navaja sam., ki poznajo podaljšavo z *-ov-* (Toporišič ne navede primerov).
- Samostalniki, ki imajo kratko in dolgo obliko (npr. *roga* in *rogova*, v vseh številih, v im. mn. je *-ovi*).
- Navaja sam., ki imajo rod. ed. na *-é* (*sinú, darú, mirú*).

Sam. ž. sp.:

- Za 1. ž. sklanjatev je imel vzorec *krajlica*.
- Navaja tudi zaradi naglasa posebne končnice (v rod. mn. ž. sp. *besedí, hčirá, sestrá, gospá, mošná, tetá*).
- Opazil je posebnosti *ovcá* in *ovác, tresák* ipd.
- Opazil je, da je *deklič* sam. m. sp.
- Ni pa opazil oblike gospe v daj.
- V drugi izdaji ima obliko *ladij*, im. ed. *ladija, hudobya*.
- Pri 2. ž. skl. ima 1. vzorec *čednost*, manjka pa mu vzorec za osnovo na nezvočnik + zvočnik, npr. *misl* (zapiše ga pod *čednost*), čeprav je opazil podtip *misl* (iz *mislejo, pesmejo, lubeznejo*).
- Za rod. in daj. ed. ima *-e* oz. *-i/-e*, enako v vzorcu za mešani naglasni tip (*skrbí*), kar se Toporišiču zdi presenetljivo.
- Samostalnik *mati* je Pohlin navedel v opombi pri 1. tipu (tož. *mater*, or. *materjo*) in ne več kot vzorec, kakor je imel Bohorič.

Sam. sr. sp.:

- Za osnovni tip je Pohlin vzel *srce*, za drugi vzorec pa *obličje*, Toporišič meni, da zaradi soglasniškega sklopa na koncu osnove (rod. mn. *obličjov*). Navede še, da je tu Pohlin omenjal daj./or. končnice dvojine, vendar ne doda primerov.
- Pri besedah *dete, pleče, dervu, oku* ni odkril podaljšave osnov z *-n, -t, -s*. V drugi izdaji pa je omenjal podaljšave s *-s* in *-t*, Toporišič pravi, da verjetno pod Gutsmanovim vplivom, saj nihče od njiju ne pozna podaljšave z *-n* (Toporišič 2003c: 335–336).

Spol samostalnikov:

- Moški spol je po Pohlinu razviden iz pomena ali po končnici (»končaju«).
- Po pomenu so moškega spola moške osebe in npr. meseci, vetrovi ipd., v drugi izdaji še imena moških služb in opravkov. Enako velja za ž. sp.
- Pri določanju spola po končnici je opazoval izglasne soglasnike osnov. Za natančnejšo

določitev samostalnikov 2. ž. skl. je navedel večglasovne končnice: *-ast, -ost, -ust, -uv, -ovd*, v drugi izdaji doda še *-est, -ist* (*božjast, pohlevnost, golust, molituv, spovd*).

- Pri tem je opozoril na »nasprotne primere«: sam. m. sp. (*hrast, burja*) in ž. sp., npr. mesta (*Dunej*). (Toporišič 2003c: 341).

Vikanje:

- Navaja tudi »na pol vikanje«, »ogovorno onikanje« in »spoštljivostno (odsotnostno) onikanje« (*Gospud oče so taku ukazali, Gospa teteka so mene redili*) (Toporišič 2003c: 341).

Zaimki:

- Obliki *jast* in *ti* nimata rod., ampak ablativ (*mene*), or. (*manoj*, v drugi izdaji tudi *mano*).
- Ne pozna naslonskih oblik, navajal pa naj bi jih v stilistiki. V drugi izdaji ima v daj. *mi* in v tož. *me* (Toporišič pojasni, da gre tu lahko za kratko naglašeno obliko). Enako ima pri 2. os. in povratno osebni zaimku, ne pa tudi pri 3. os.³²
- Navaja obliki v im. dv. *ma* za *midva* in *va* za *vidva*, ki ju Toporišič označi za »gotovo izmišljeni«.
- Za vprašalni *kedu* ima roditeljsko obliko *čegav* (Toporišič to utemeljuje z navezavo na latinščino).
- V drugi izdaji piše Pohlin o or. *kom* in opiše končnico *-om* kot zastarelo, ki se premenjuje v *-am*.
- Pri *kaj* ima prav tako rod. *čegav*, daj. in or. *čem*.
- V drugi izdaji naj bi vzpostavljaj vzporednost *kedu* – *kaj*.
- Prav tako v drugi izdaji »opaža oziralni *kar* (rod. *čes*) ali *kedurkol*« (Toporišič 2003c: 337).
- Že Pohlin ugotavlja, da se povratni zaimek (*sebe, svoj*) nanaša na osebek.
- Opozoril je tudi »na rabo zaimka *to* kot osebka ne glede na to, katerega spola je samostalni v povedkovem določilu (*Tu je ta navadna molituv*) in povedkovega določila *kedu*, ki da se nanaša ali na moškega ali na žensko (*Kedu je moj oče, Kedu je moja mati*), pa tudi na množino (*Kedu so leti ljudi*)«. (Toporišič 2003c: 341)

³² Toporišič pravi, da zato, ker je Gutsman tu navajal koroške naglasne variante, ki jih Pohlin ni sprejemal (Toporišič 2003c: 337).

Oblikoslovje v Gutsmanovem Slovenjem jezikovnem nauku 1777/OGSJN (2003, prva objava 1984)

- Že v uvodu Toporišič zapiše, da se Gutsman pri izbiri paradigemskih primerov ni navezoval na Bohoriča, pač pa na Pohlina (I. *gofpud*, 2. *paftir*).
- Pripisuje se mu še »dokončna ureditev sklanjatvene paradigme: 6 sklonov, zaporedje im., rod., daj., tož., mest. in or.,« odpravil pa je tudi zvalnik in ločilnik (Toporišič 2003č: 343).
- Gutsman je (kakor Pohlin) izpustil samoedninske in samomnožinske samostalnike ter frazeološke samostalnike in nesklonljivo (Toporišič 2003č: 345).
- Pri določanju spola je imel za m. sp. merilo naravno (imena mesecev, vetrov, živali ptic), ž. sp. pa so samostalniki s končnico *-a*, navaja pa tudi *-aft*, *-oft* in *-uf* (poleg *hraft*, *puft*), sr. sp. pa ima končnici *-e* ali *-u* (Toporišič 2003č: 347).

Zaimki:

- V prvem razdelku Gutsman obravnava osebne zaimke, skupaj s povratnim, v drugem pa pridevniške.
- Od naslonskih oblik osebnih zaimkov je navajal: daj. in tož. od *jaz* in *ti*, tož. od *ona* (v mn. in dv. *je*) ter tož. od *ono* (*jo*) – Pohlin tega nima, ima pa Bohorič (razen *jih*).
- Navajal je tudi skrajšano narečno obliko *nja* za *njega*.
- V im. dv. navaja poleg *ma*, *va* tudi *midva*, *vidva* (kar najdemo že v AH in WSB, vendar s spolsko razliko: *mi dva/dvej/dvuja*).
- Spolov Gutsman ne loči tudi v mn., saj navaja le *mi*, *vi* za vse tri spole, le za 3. os. mn. *oni* (m. sp.) in *one* (ž. in sr. sp.).³³
- Za or. ed. ima oblike: *meno*, *tebo*, *sebo* (Poh. *mano*), pri čemer Toporišič razlaga, da je *e* lahko refleks dolgega polglasnika.
- Pohlin je iz Bohoričevih *najh*, *vajh* (pri osebnih zaimkih) *-ajh* »popravlil« v *naj*, *vaj*, Gutsman pa je to »etimologiziral« v *naju*, *vaju*.
- Prvi je uvedel rod. ed. *mene*, *tebe*, *njega* (Poh. je trdil, da rod. pri *jaz* in *ti* ni).
- Vprašalna *kdo* in *kaj*³⁴ ne obravnava v oblikoslovju, ampak šele v skladnji, »z značilnimi koroškimi odstopanji«: *kedu/kdu/htu* – *kai/kaizhefa* (kar Toporišič navede v opombi) (Toporišič 2003č: 345–346).

³³ Pohlin ima *oni*, *one*, *ona*, ker ne pozna feminizacije sr. sp. (Toporišič 2003č: 346).

³⁴ Pohlin je že imel vprašalna *kdo* in *kaj* (Toporišič 2003č: 345).

Oblikoslovje v Bohoričevih Zimskih uricah 1584/ OBZU (2003, prvi natis 1984)

Pri Bohoriču so »imena (nomina) tako samostalniki kot pridevniki in števnik« (Toporišič 2003a: 314), vendar so v tem delu samo samostalniške besede, pridevniki in števnik so opredeljeni pri pridevniški besedi.

- V uvodu Toporišič navaja Kidriča, ki je zapisal, da Bohorič po latinskem vzorcu pripisuje slovenščini tudi zvalnik in ločilnik (Toporišič 2003a: 312).
- Pri Bohoriču so kategorije, ki določajo ime: pregibanje, stopnjevanje, spol, število, tvorjenost (figura), sklanjatev in vrsta (tudi pri zaimkih).³⁵
- Že takrat naj bi vedel, da osebni zaimki in *kir* ločijo osebo.
- »Pri imenih se samostalniki izločajo po tem, da so ali lastna ali občna imena (*Ioannes – Sodèz*), zadnja pa ali samostalniki ali pridevniki (*Kojn – Dobâr*).«
- »Samostalniki pa so tudi spolsko določeni in imajo člen, tudi, če so iz pridevnika (*ta velik*)« (Toporišič 2003a: 319).
- Mest. ed. je izenačen z daj., razen pri pridevniški besedi (večinoma) ne (Toporišič 2003a: 316).
- Obravnaval je samoedninske samostalnike: *zhlovik* (ker ima v mn. nadomestno osnovo – *Ljudje*), *Svet*, *Sonze* (ker sta oba edina), *shivot* (le v pomenu 'življenje'), *Blatu*, *Iil* ('blato, ilovica', ker označujeta snov) in *Nezháft*, *Bledušt*, *Sheija*, *Sdravie*, *Bushtvu* (slednje označujejo krepot in napake, čustva in sposobnosti).
- Med samomnožinske je napačno štel *Ljudje* in *Otroci* (Toporišič 2003a: 324).

Sam. m. sp.:

- M. sp. naj bi imel v im. mn. končnico *-i* (to pa se prekriva z 2. ž. sklanjatvijo) (Toporišič 2003a: 323).
- Drugo rod. needninsko obliko imamo pri samostalnikih v primerih: rod. *tih Ozhetih/Ozhetov/ozhet/ozhov*, *tih Materih/mater* (loč. *od tih Mater*),³⁶ rod. *Tiu pišmih*, loč. *od tiu pišmih* za dvojino,³⁷ za mn. rod. *tih pišmih/pišem* – loč. *od tih pišmih*³⁸ (Toporišič 2003a: 316).
- Poznal je premene osnov pri sklanjativah za m. sp.: neobstojni samoglasnik (*Hribèz - bza*, *Sin fna* proti *Iesdez -a*, *Kamèn -a*), daljšanje osnove s soglasnikom (*Far -ja*, *Shafel -na*, *Ozha – ozheta*), krajšanje osnove za soglasnik (*Sejmèn -ma*, *Kojn -ja*).

³⁵ Za zaimke Bohorič pravi, da jih nič ne določa (Toporišič 2003a: 319).

³⁶ Toporišič tu zapiše, da je loč. *od teh ozhetih* poleg *ozhetov/ozhov* lapsus (Toporišič 2003a: 316).

³⁷ Prav tako lapsus (Toporišič 2003a: 316).

³⁸ Tu je Bohorič zapisal mestniško obliko za ločilnik. (Tako je tudi v obliki *ozhetih* in *pišmih*.)

- Nima končnice -u v rod. (*Lift -a, Med -a, Moft -a, Prah -a*), ima pa jo v rod. in tož. samostalnika *sin (finu)*.
- Pri samostalniku *oproda* ima v rod. končnico -a.
- Nima končnice -i pri samostalniku *Gospud -a* (Toporišič 2003a: 322).

Sam. ž. sp.:

- Ž. sp. je določal glede na končnico -a v im. ed. in -e mn., sem pa je prišteval še *mater* (glede na pomen), to pravilo pa ni veljalo za samostalnike 2. ž. sklanjatve (Toporišič 2003a: 323).
- Toporišič zapiše, da naj bi Bohorič odkril *i*-jevsko žensko sklanjatev (*muzh muzhi muzh o Muzh od te muzhi*) (Toporišič 2003a: 315).
- V rod. ed. ima končnico -i (*Bledoft -i*).
- Samostalnik *kri* ima za nesklonljivega.
- Premene osnov pri ž. sp.: *Mifal -sli, Zerkou/Zerkva -ve* poleg *Shetva -tve* (Toporišič 2003a: 322).

Sam. sr. sp.:

- Sem je štel samostalnike, ki imajo v im. ed. končnico -e ali -u, v mn pa -a.
- Izkazano je daljšanje osnov na *t, n* in *j*: *Dete ditéta, Svine -éta – Iime -na – Spraulifzhe -zhja*, ni pa podaljšave s *s*: *Drevu -vá, Peré -á* (Toporišič 2003a: 322).
- Dvojina v im. in tož. sr. sp. je maskulinizirana in spremenjena po pisni haplologiji: *pifma* za *pismama* (prav tam).

Zaimki:

- Zapiše, da se Bohoriču »zaimek (pronomen) nanaša na samostalniške in pridevniške besede«, saj je imel zaimek za posebno besedno vrsto. Bohorič »obravnava: osebne zaimke za 1. in 2. os., povratni osebni zaimek, *taisti, on* v vseh spolih in številih, *ta/taisti/uni, Letá/letai/ti/Leéni, njegov, (g)du/kateri, en/pole gdu, da nikar du/nihze, eden/en, ieli gdu, aku gdu, kaj fe ti fdi gdu, en vřakoteri, kateri/kar, kar (= kir), eden/en, vřakoteri, vřakimuj, moja -e, tvoj -a -e, svoj -a -e, nařh -a -e, vařh -a -e, en is nařhih, te (od)kotere shlahte/deshele/vere oli partije*« (Toporišič 2003a: 314).
- Navaja naslonske oblike osebnih zaimkov za tož. ed. (*me, te, fe, ga*) – le za m. sp., daj. (*mu*), pri *oni, one (jim)*. V skladnji navaja še daj. (*mi*), *ga* za *njega, jo* za *njo* (Toporišič 2003a: 324).
- Bohorič ni sklanjal zaimkov *kdo* in *kaj* ter vsega, kar je iz njiju tvorjeno.³⁹

³⁹ Toporišič nesklonljivost vprašalnih zaimkov pri Boh. utemelji z latinščino (Toporišič 2003a: 321).

- Oziralnih *kdor* in *kar* Bohorič ni poznal (*kdor* le v zvezi *bodi gdur bodi*).
- Od nedoločnih je navajal *nekaku*, *nekej* in *nekak*.
- Za celostni zaimmek pa je imel obliko *vfakoteri* (Toporišič 2003a: 321).

Zimske urice, prva slovenska slovnica – študija k prevodu Bohoričeve slovnice/ŠPBS (1987)

- Bohorič je poznal tri sklanjatve: moško žensko in srednjo.
- Po Toporišiču je odkril 2. žensko sklanjatev.
- Bohorič je menil, da se prevzeta imena iz neslovanskih jezikov ne pregibajo.
- Ločil je vse sklanjatve, ki jih pozna današnji knjižni jezik, razen 2. moške s končnico *-e* v rod. ed., tudi ničte (*gumi m.*), v katere je napačno uvrstil samostalnik *kri*.
- »Iz primerov v slovarju se dajo razbrati vsi tipi podaljšav osnove in vsi štirje naglasni tipi, nepremični, premični, končniški in mešani.«
- Po latinščini je prevzel šest sklonov: im., rod., daj., tož., zval. in loč., mest. in or. pa je imel za pretvorbe daj. Zval. (ob njem je v vzorcu pisal medmet *o*) je enak im., loč. (ob njem je pisal predlog *od*) pa rod.
- Poznal je tudi tri spole in tri števila.
- »Im./tož. dvojine srednjega spola ima zmeraj (tudi pri pridevniških besedah in deležnikih) končnico *-a* (pač po množini), ženskega spola pa je tudi po množini.«
- Opazil je kategorijo živosti, a je ni upošteval.
- »V rod. dv. je pri zaimkih in števnih nekaj več posebnih dvojinskih končnic: *tiu – tih/teh*, *njiu – njih*. Končnica *-ih* pri samostalnikih moškega spola je umetna (po členu *tih*).«
- »Posebnosti sta npr. podaljšavi osnove *-n-* pri *vencerli* in *-j-* pri tipu zvezdišče (*-ščja*).« (Toporišič 1987b: 299–300)

Portreti, razgledi, presoje/PRP (1987)

Za Adama Bohoriča navaja:

- Po latinščini je prevzel sklone (zvalnik in ločilnik).
- »Ni spoznal naslonskih oblik osebnih zaimkov.« Imel jih je za »nekake figure« (Toporišič 1987a: 14).

Valentin Vodnik ima v slovnici *Pismenost ali Gramatika za Perve šole* (1811) značilnosti:

- Pri samostalniku ima štiri sklanjatve – po eno za m. in sr. sp. in dve za ž. sp.
- Od zaimkov pozna: osebne, nedoločne, (z *ne-*, *ni-*, *marsi-* ...), svojilne, kazalne, oziralne, vprašalne in nesklonljivi prislovni (Toporišič 1987a: 22).

Kopitarjev predlog za novodobni predpis predstavlja:

- Končnica *-o* namesto starejšega ali dolenskega *-u* v im. ed. sr. sp: *na to naše pismo*, tudi pri zaimkih: *gdo*, *leto* (kazalni zaimek).
- *-a* v končnicah *-am(a)* pri samostalnikih m. in sr. sp.
- Kopitar je tudi dvomil o Dalmatinovem *je* za naslonko *ga* (za sr. sp. ed.), ker se mu je zdel neslovenski.
- Pri določanju spola je Kopitar trdil da imajo v im. ed. samostalniki končnico *-a*, če so ž., *-e/-o*, če sr., in *-ø*, če so m. sp., navajal pa je tudi izjeme (npr. *oče*, *Jenko*) (Toporišič 1987a: 51–52).

Omenja Škrabčev raziskovanje BS, ki je zagovarjal njihovo slovensko (in ne stsl.) podlago.

V zvezi s tem je Toporišič navajal:

- Variantni končnici *-e* in *-y* v tož. ed. si je razlagal z razvojem v slovenskem jeziku. Menil je, da se *y* in *i* še ločita v času, ko je bil zapisan BS II, katerega je imel za najstarejšega.
- »Pri variantah *grechov* in *grech* je opozarjal na še danes brezkončniški tip rodilnika množine *zob*« (Toporišič 1987a: 92).

Oblikoslovje v Celovški slovnici ali slovenji jezikovni knjigi 1758/OCSSJK (2003, prva objava 1988)

V tej slovnici manjka sklanjatveni vzorec za 2. ž. sklanjatev (česar nima že Hipolit) (Toporišič 2003b: 333).

Prva slovenska izdaja Brižinskih spomenikov (ob korespondenci Kopitar – Dobrovski – Köppen)/PSIBS (2008, prva objava 1989)

Toporišič navaja naslednje:

- Dobrovski zapiše, da obliki *jega*, *vzega* kažeta na slovenščino (Toporišič 2008b: 268)
- Kopitar navaja, da je oblika *bože* srbska (Toporišič 2008b: 270).
- V drugem pismu Dobrovski opozori na »neizenačenost jezika« (*iega/iego*) (Toporišič 2008b: 272).

Stiški rokopis – Študije/SRŠ (1992)

V besedilu Milost ino gnada je:

- ohranjena *i*-jevska sklanjatev samostalnika *gospod*: rod. *gospody* (tako še v drugih besedilih SR).
- Rodilnik *matre* nam. *matere* je morda tudi pod vplivom latinske ustreznice (*mater matris*) (Toporišič 1992b: 17).
- Orodnik zaimka *jaz* na koncu nima členice *-j* (*meno*), v osnovi pa je tu morda še polglasnik (tj. *mən-*, prim. rusko *mnoju*) (Toporišič 1992b: 17).

V besedilu Češčena bodi je:

- tožilniška oblika za živo besede *sad*, namreč končnica *-u* (*fegnanega fadv twega teleffa*, tj. 'Jezusa').
- Obliko *dolynye* (z mehkim *n*) si je Oblak razlagal s češkim vplivom, ne morda z ostankom nekdanje *i*-jevske končnice pri samostalnikih 1. ženske sklanjatve (kakor jo imamo še v Brižinskih spomenikih: *slavi božjē*), kateri bi bil na koncu dodan *-e*, končnica, ki se je pri nas posplošila iz t. i. mehkega sklanjatvenega tipa (Toporišič 1992b: 19).⁴⁰
- Dajalniška oblika zaimka *jaz*, tj. *tebe* (z jatom v zadnjem zlogu), pri kateri Toporišič ne navede, da gre za prvotno obliko (Toporišič 1992b: 19).

V besedilu Naš Gospud je zanimiva dajalniška oblika 1. m. sklanjatve (*trofti*, ne *troštu*), ki pa je ne razloži (Toporišič 1992b: 21).

Besedilo Jaz se odpovem ima posebnosti, kot so razlike v spolu:

- beseda *večer* je samostalnik ž. spola, in *kvatri* kot samostalnik 2., ne kot sedaj, 1. ženske sklanjatve
- beseda *obljub* (za sedanje *obljuba*) je m. sp. ali sr. sp. morda po nemškem sr. spolu besede *Versprechen*, pojavlja se v množinskem or. *chwdy obluby* (hudimi obljubami), čemur sledi normalno z *chudim yefykom* (Toporišič 1992b: 26).

Razlike v sklonskih končnicah:

- Prava posebnost je rodilniški tožilnik *a*-jevske sklanjatve besede *oča*: (*moyga otfcze*), poleg pa je tudi *o*-jevska oblika (*meyga otza* v II, poleg redne *a*-jevske oblike za tožilnik, tj. *otzo*).
- Oblika *greychw* v rod. mn. z možnim *-u* kot končnico – tu v opombah zapiše, da je Oblak bral *-w* kot *-ov*.

⁴⁰ Menim, da ta Toporišičeva razlaga ni prepričljiva.

- Značilna oblika je *-am* v daj. množine *o*-jevske osnove (s. spola: *deylam*) proti moškemu or. ednine z ohranjenim *-o-* (*yefykom*, *fweticom*, v II *fwetikom* (2x), oz. *-e-* za mehkim soglasnikom (*prefegaŷem*).

Zanimiva je še samostalniška raba pridevnika: *blifniga* (tož.) in povedkovnika *lubiga* (*tyga fam lubiga ymill* oz. *meyga blifniga neysam nykuly taku lubiga ymill*) (Toporišič 1992: 25–26).

V tem besedilu imamo pravilno naslonsko obliko za daj. ed. 1. osebe: *da my on da* (ne meni, kar bi tu bilo germanizem) (Toporišič 1992b: 26).

Oblikoslovje v Janežičevi Slovenski slovnici 1854/OJSS (2003, prva objava 1996)

O samostalniki v Janežičevi slovnici pravi Toporišič naslednje:

- Janežič samostalnik imenuje samostavno ime.
- V opombi Toporišič zapiše: »samostalnike deli na vlastno (*Dunaj*, *Mačnik*, *Ivan*), občno (*smreka*) in zborna (*vrhje*, *vino*) ime. Zadnje mu je torej tako skupno kakor snovno, ne ločuje pa še pojmovnega pri t. i. (po današnjem izrazju) neštevnih (sicer pa tudi števnosti ne pozna)« (Toporišič 2003e: 369).

Samostalniki m. sp.

- Pri m. sp. ima dva sklanjatvena vzorca: *jelen* in *tat*. Po Majarju je uvedel tip za živo – *jelen*, vendar Toporišič pravi, da je ta beseda manj primerna za vzorec, saj je premičnega naglasnega tipa (Metelko ima na prvem mestu tip za neživo – *slap*) (Toporišič 2003e: 370–371).
- Loči že kategorijo živosti.
- Za živo pozna daljšanje osnove z *-n-* (*apostelj -na*).
- Prav tako za živo še pozna zvalnik, vendar ga navaja izjemoma (*brate*).
- Tip *vojvoda* ima samo *o*-jevsko sklanjatev.
- Kot zanimivost so oblike *Jenkota*, *Jožeta*, *Obrezata*, *Kosintskiga*.

Samostalniki ž. sp.

- Za ž. sp. ima tri sklanjatvene vzorce: *žena*, *nit* in *peč*.
- Toporišič navaja, da so napake, npr. »(*vodáh*)«, po Vodniku neprimerni dajalnik (daj./mest. *podertii*), pisava *Maria*, *Azia*, daj./mest. *gospéj*, čudno *kerv*, *krije* nam. *krvi*, *krijo* nam. *krvjo*.«

Samostalniki sr. sp.

- Tu ima le en sklanjatveni vzorec – *leto*.
- Pozna že vrstno množino: *Štajerska vina so dobrega okusa* (Toporišič 2003e: 370).

Samostalniki iz števnikov:

- Navaja jih seveda pri števnikih in loči: razdelilni (*pol/polovica*), denar (*dvojača, petica*), števila (*enklja, dvojka*), dnevi (*torek*), predstojniki (*desetnik*), dvojčeti (*dvojčič, trojčič*), toliko dela (*šestert*), jakost skupin (*četverica*) (Toporišič 2003e: 370).

Zaimki.

- Dodal je splošni osebni zaimek *oní -á -é, ón*, za m., *oná, ona* za ž. in *onó, ono* za sr. sp.
- V 1. in 2. os. dv. in mn. ne pozna naslonskih oblik.
- Za mest. dv. ima *nama* in *nas, vama* in *vas*.
- Navaja navezne oblike: *mé, sé, té*.
- Med osebne zaimke je vključil nikalne in nedoločne zaimke: *nič, nihče, nihčir, nikdo – nekdo*. Toporišič pravi, da sem ne bi smel vključiti *nič*, moral pa bi še navesti *kdo* in *kdor*.
- Navaja veliko zgodovinskih razlag, npr. *zanj* iz *za-i* (Toporišič 2003e: 371).

Prešernov pesniški jezik in knjižna norma v *Kerstu pri Savíci/PPJ* (2008, prva objava 2002)

Samostalniki m. sp.:

- Samostalniki *o*-jevske skl. m. (in sr.) sp. imajo v mest. ed. končnico *-i*: *v grobi, po Kranji, per gradi; po polji, v krili, v števili* itd.
- Redko je končnica *-i* tudi v daj.: *k pogledi, k očeti*
- Samostalnike *a*-jevske m. skl. sklanja po *o*-jevski: *vajvodi, oča, Matiju*.
- *O*-jevska skl. ima. v or. ed. in daj. mn. končnice *-am*: *stropam, tovaršam, otrokam; pod soncam, za možam*.
- Končnica *-ov* v rod. mn. za *c, j, č, š*: *mescov, viharjov, mladenčov, staršov*.
- Mest. mn. *po licah* razloži: »osnovnični *a* je v *o*-jevsko sklanjatev prodiral prav z izhodiščem v množinski obliki samostalnikov srednjega spola (*lica* → *licah*)« (Toporišič 2008a: 256).

Zaimki:

- Oblika za im. 1. os.ed je pri Prešernu *jest* (Toprišič navaja še Prešernovo obliko v Poezijah – *jez*).
- Pri zaimku *on* ima Prešeren v *njemu*. To je v skladu s Kopitarjevo normo.

- Toporišič omenja navezno obliko pri Prešernu *nanjga*, (ki pa ni po Kopitarjevi normi).
- V rod. 3. os. dv. ima obliko *nji* (Kop. *njiu*).
- V rod. mn. pa ima *njih*, jih, tož. mn. *nje*, *jih*.
- Namesto naslonskih (kratkih) oblik rabi daljše, naglasne (Toporišič pravi, da zaradi metriziranja), čeprav redko, npr.: *Bi spomnil njima zmage večno slavo, Ni meni mar, kar se godi na sveti* (Toporišič 2008a: 256–257).

3. 2 PRIDEVNIŠKA BESEDA

SS

- Oblikoslovni praslovanski značilnosti pri pridevniki sta njihova samostalniška sklanjatev in roditeljska končnica *-go*.
- Spremembe, ki so nastopile do konca 10. stol. (BS), so: nesamostalniška sklanjatev pridevnikov, *-ga* v rod. ed. pridevniških besed (Toporišič 2000: 759).
- Pri slovenskem jezikovnem razvoju so pridevniške besede posplošile jatovski osnovnični samoglasnik (*golobjęga* = *belęga*), tu sta delna izjema le slovenskogoriško in prekmursko narečje (*belega* – *toga*). Osnovnica *-o-* je v slovenščini na splošno ohranjena le pri samostalniškem zaimku (tipa *k-oga*, *k-omu*, mest. *k-om* razširjen tudi na orodnik), pri pridevniški besedi morda še v zvezi *koga hudiča* (Toporišič 2000: 769). Izgubila pa se je imenska pridevniška sklanjatev, njena sled je v priimkih kot *Prešeren -rna -u* (Toporišič 2000: 770).
- Ostanke samostalniške pridevniške sklanjatve najdemo tudi v starejših naših besedilih: *v slovenski jeziki*, *v rdeču morjēj* (poleg *galilejskega morja*), *hvala vsiga mogoču*. Pač pa je to navadno pri priimkih iz pridevnika: *Prešeren -rna -u -a -u -om* (Toporišič 2000: 771).

SKJ1 in SJS1

Pri prehodu praslovanščine v poznejšo slovenščino navaja v obeh delih spremembe, opažene v BS:

- »Pridevniška in zaimenska končnica za edninski roditelj se namesto na *-go* vedno pogosteje glasi *-ga* (*jego* – *jega*).«
- »Stare pridevniške končnice za moški in srednji spol ednine (*-ajego*, *-ujemu*) so zamenjane z *-ęga* *-ęmu* (*nepravdnęga*, *svetęmu*).«
- »Svojilni zaimki poznajo tudi skrajšane oblike (*ma* = *moja*) (to se je pozneje spet vrnilo na staro).« (Toporišič 1979a: 42; Toporišič 1998: 28).

Navede, da danes ne poznamo več besed, kakor so v stsl.: *iže* v pomenu 'ki' (Toporišič 1979a: 45; Toporišič 1998: 30).⁴¹

V Rateškem rokopisu:

⁴¹ Prav tako navede še *eter* = *neki* (Toporišič 1979a: 45; Toporišič 1998: 30). To je zelo nenavadna beseda, ki je ni moč najti v nobeni od ohranjenih spomenikov.

- namesto nenaglašene pridevniške končnice *-ega* imamo *-iga* (*vsemogočiga*),
- pri svojilnih zaimkih imamo končnico *-ga* (*tvojga*),
- namesto *ki* uporablja *kir* (v SJS1 ima dodan še izvor iz starega *iže*),
- koroška ziljska posebnost je *n* iz končnega *m* in *e* v pridevniški končnici namesto gorenjskega *i* (*našen* = *našem*),
- *edner* v pomenu 'noben' (Toporišič 1979a: 57; Toporišič 1998: 40).

V Stiškem rokopisu je:

- pri pridevniški končnici je namesto nenaglašenega jata *-i*: *-iga* (*lubiga*),
- pri svojilnih pridevniki je tak *-i* reduciran (*-ø*) (*mojga*),
- prav tako se namesto *ki* oz. *kateri* rabi *kir*, rod *kigar*, orod. *s kemer*,
- kazalni zaimek je še *s* (*po sim životi*, *do seiga mal*) (Toporišič 1979a: 57; Toporišič 1998: 40).

SKJ2

- Navede obliko *svetiga*, ki je posledica razvoja jata v *i* (v osrednjih slovenskih narečjih) (Toporišič 1979b: 8).
- Trubar ima oblike: *sujgà* = *svojega*, *vsaki* = *vsak*, *z dostimi besedami* = *z dosti besedami* in *kir* v pomenu 'ki' in 'ker' (Toporišič 1979b: 20–22).
- Krelj ima oblike: *tìm*, *našiga*, *edni* = *eni*, *kir* = *ki*, *vekši* = *večji*, *vsaki* = *vsak* (tu opozori, da gre za določno obliko, kar je značilno za pisce 16. stol, in tudi v nadaljnjih stoletjih, kot omenja Pleteršnik), *to isto* = *le-to* (Toporišič 1979b: 24).
- Skalar: *temo* = *temu*, *teh* = *tih*⁴² (Toporišič 1979b: 31).
- Kastelic: *malu*, v *dobrim*; prav tako ima *kir* v pomenu 'ki'; *s tvojim* = *s svojim*, *s tvojimi ričmi* = *s svojimi rečmi*; *de tebe* = *de te* (Toporišič 1979b: 32).
- Svetokriški: *za tu*; *enu*; *eniga* (Toporišič 1979b: 33).
- Gutsman pri pridevniku piše *-ega* (*svetega* nam. *svetiga*) in v mn. (*duhovneh*, *ostudnemi* nam. *duhovnih*, *ostudnimi*), to so posebnosti Gutsmanovega koroškega (Toporišič 1979b: 37).
- Kūzmič ima posebnosti prekmurskega narečja: *edno* = *eno*, *eta* = *ta*, *ki* = *kateri* (nedoločni zaimek), *te* = *ta* (Toporišič 1979b: 38).
- Japelj: *tiga*, *tvojim* ('tvojem'); *obeden* = *nobeden*; *tvojmi* = *tvojimi*; *mojim hlapcam* = *svojim hlapcem*; *kaj* = *kar* (Toporišič 1979b: 42). Vprašalno obliko zaimka uporablja

⁴² To so primeri za moderno vokalno redukcijo.

tudi kot oziralni zaimek.

- Linhart. *obene* = *nobene*, *čez vse moje* = *čez vse svoje*, *imate med vami* = *imate med seboj* (Toporišič 1979b: 44).
- Vodnik: *njega oče* = *njegov oče* (Toporišič 1979b: 46).
- Prešeren: *ljubga svojga* (*ljubega svojega*), *mil* (*mili*) (Toporišič 1979b: 73).

SKJ3

- V štiridesetih letih 19. stol. so se nekatere tradicionalne oblike knjiž. jezika zamenjale z novimi, ki so bližje stesl. in drugim slovanskim jezikom, npr.: (*lep*) -iga -imu -im > (*lep*) -ega -emu -em; (*lep*) -e (*mesta*) > (*lep*) -a (*mesta*); (*lepš*) -i -i -i > (*lepš*) -i -a -e – ta oblika je bolj v skladu s splošnim oblikoslovnim ustrojem slov. jezika (*lepši* -a -e = (*lepi* -a -o) (Toporišič 1979c: 9–10).
- Nekatere predlagane spremembe pa se niso obdržale, ker so se preveč oddaljevale od prapodobe slov. jezika, iz katere so se razvila slov. narečja, npr: *zelenej* za *zeleni* (Toporišič 1979c: 10).
- V 40-ih letih 19. stol. predlagana sprememba, ki se ni obdržala, je: *ti* za *ta* (Toporišič 1979c: 10). Ne navede pa, kdo jo je uporabljal, niti je nima v besedilu.
- Bleiweisove posebnosti v primerjavi z današnjim knjižnim jezikom so: *krajnskimu* – *kranjskemu* (Toporišič 1979c: 11).
- Navede Levstikove oblike: *kega*, *kemu*, *kih*, *kim*, *ke* (= *ki ga*, *ki mu*, *ki jih*, *ki jim*, *ki jih*) (Toporišič 1979c: 14).
- V Jenkovem Jeprškem učitelju je primer za stopnjevani pridevnik tak: *narvažniše* (tvorjenje presežnika z *nar-*) (Toporišič 1979c: 49).

SJS2

V Plemiških pismih imamo:

- obliko *soj* za *svoj*, ki je kot gorenjska,
- jezik ni slovnično enoten (prim. *dobrega* – *eniga*, *tistiga*),
- *a* za *j* ali *š* je dal *e* (*moja*, *vaša* > *moje*, *vaše*) (Toporišič 1997: 53).

ESJ

- Pod geslom **Brižinski spomeniki** navede značilnosti: pridevniški končnici sta dve: *-ego/-ega* in daj. ed. ž. sp. pridevniških besed ima končnico *-ej* (*svetej*) (Toporišič 1992a: 12).
- Geslo **določevalno sklonilo**: »Sklonilo, ki nedoločni obliki pridevnika daje določnost, tj. *-i* v im. ed. m. spola (*stari – star*). V starejših obdobjih so sledi te razlike številnejše: (z) *mladega –zmlada*, prvotno **mladajego – mlada*.« (Toporišič 1992a: 27).
- Pri geslu **nove oblike** navede: *lep-e-ga -mu -m* namesto *-i-ga -mu -m*, *lepši -a -e* namesto *lepši -i -i*, *lepa vrata* namesto *-e -a* (Toporišič 1992a: 149).
- Pod geslom **praslovanščina** je zgolj omenjena imenska sklanjatev pridevnika (Toporišič 1992a: 203).
- Pri geslu **razvoj slovenskega jezika** je navedel značilnosti Brižinskih spomenikov: pri pridevniški sklanjatvi se pojavita že tematski samoglasnik *-ě-* in končnica *-ga* (Toporišič 1992a: 203).
- V geslu **upad** navede primer *vsigamogočiga* namesto *-ega* (Toporišič 1992a: 340).

JP2

- Pri stopnjevanih pridevniki je Anton Murko osnovnik za ž. sp. ed. sklanjal (*lepa -e -i -o -i -o*), primernika pa ne (*lepši -i -i -i -i -i*), kar je bila takrat kranjska značilnost, nad katero ni bil navdušen in je menil, da bi se primernik moral prav tako sklanjati.
- Stanko Vraz v pismih Prešernu »se je potegoval« za pridevniške končnice *-ega*, *-emu*, *-em* namesto (kranjskih) *-iga*, *-imu*, *-im* (Toporišič 1967: 41–42).
- Kasneje, leta 1847, je Jožef Muršec v svoji slovnici sprejel vse Murkove zahteve in kot edino dopustno pridevniško končnico *-ega* itd.« (Toporišič 1967: 44)
- Po letu 1852 so se uveljavile nove oblike: *lepega -emu -em*, namesto *lepiga* itd., *visoka okna* namesto *visoke okna*, *lepši -a -e* namesto *lepši -i -i*, *najlepši* namesto *narlepši* (Toporišič 1967: 46).
- Majar je imel nato *-ega* in *-oga* (kar je Muršec zavrnil): *zdrav – vroč, zdravoga – vročega* (Toporišič 1967: 46).
- Levstik naj bi za knjižni jezik predlagal oblike: *kega, kemu* (= *katerega, kateremu*)⁴³ (Toporišič 1967: 51).

⁴³ Tu je drugače razlagal *kega, kemu* kot v SKJ3, kjer je razlagal s *ki ga, ki mu*.

ŠO

- Škrabec je ugotovil, da so končnice *-ega*, *-emu* in *-em* nastale s kontrakcijo iz prvotnih troglasij (*e* je jat);
- obširno je prikazal izvor končnice *-ega* pri svojilnih zaimkih;
- uspešno je prebral nedoločno obliko pridevnikov na *-ski* (npr. *slovenski*);
- zaman se je upiral brezkončniškemu rod. mn. posamostaljenega pridevnika na *-ski* (*ženski*);
- veliko je pisal o stopnjevanju, vendar, kot pravi Toporišič, se je preveč oziral na zgodovinsko in narečno izpričane oblike, ki se v ustroju knjižnega jezika niso uveljavile (zahteval je npr. obrazilo *-iši* nam. *-ejši*, če ni bilo naglašeno, ali *veči* nam. *večji*), besedo *starši* je izvajal iz primerniške stopnje pridevnika in zanjo navajal še pridevniške končnice;
- pisal je o *n* v *rešno telo*;
- pisal je o določni obliki pridevnika;
- pri števniku *dva* in zaimku *oba* je ugotovil staro dvojinsko podlago v pluraliziranih oblikah *dvejuh*, *obejuh* poleg *dveju* (Toporišič 2003f: 376–377).
- Škrabec je pred *-r* na koncu oziralnih zaimkov dopuščal le polglasnik (bil je proti *komur* in za *komer*) (Toporišič 2003f: 377).
- Toporišič poudari, da je zanimiva Škrabčeva ugotovitev, da se svojilni zaimki v prilastkovi vlogi radi stavijo za svojo odnosnico (Toporišič 2003f: 377).
- Škrabec je ugotovil, da *en* kot nedoločni zaimek (*en kmet* v pomenu *neki kmet*) ni germanizem, saj ga poznajo tudi drugi slovanski jeziki (Toporišič 2003f: 377).
- Škrabec je hotel v 16. stol. izpričane oblike uveljaviti v sodobni pisavi (npr. *kakər* za *kakor*, *ke* za *ko*, *kedo* ali *gdo* za *kdo*, *keteri* za *kateri* ipd.) (Toporišič 2003f: 377).

OKS

- Kopitar je za izhodiščno obliko vzel nedoločno obliko.⁴⁴
- Še vedno je sklanjal s končnicami *-iga* *-imu* (tudi mest.), »kar je ostalo do 50. let 19. stol.«
- Prvi je »vzpostavil celotnejšo dvojinsko paradigmo«: im. ž. sp. *-i/-e*, sr. sp. *-e/-a*.
- Za im./tož. ed. sr. sp. navaja *-o/-e*, mn. pa *-e/-a*.

⁴⁴ »Pri pridevnikih na *-n-* je menil, da je izgovor enak, ali se piše *pravičen* ali *pravični*, vendar daje večjo mero pravilnosti nedoločni obliki.« (Toporišič 2003d: 358)

- Odkril je t. i. navezovalni tožilnik, imenuje ga nanašalni (*Vidim lep kraj, jaz pa še lepšega*).
- Iz določitve prid., ki imajo samo določno obliko (*pasji, človeški, nebeški, sedanji, poprejšnji, božji*), »se kaže neka misel na vrstne pridevnike«.
- Primernik ž. sp. ed. ima končnico *-i* in se ne sklanja.
- Ne navaja več ničtih prid. sklanjatev (kot Pohlin), vseeno pa ima en tak primer (*peš – nesklonjivo*).
- Označil je maskulinizacijo nevter, ki jo pozna področje Ljubljane in okolice: *grôzn' blat', dobr' jutr'*.
- »Pri stopnjevanju pridevnika se je odločil za prosto razvrstitev med *-ši* in *-ji* /.../, skuša pa določiti tudi primere, ko se rabi *-ejši/-iši*.«
- Od Pohlina je prevzel premeno *d ~ j* pred *-ši*.
- Navedel je »zapletenejše primere«: *grd – grši/grji*, dodal je še *drag – drajši* »(kar pa je narečno)«.
- Predstavlja opisno stopnjevanje: tvorbe s *pre-* ali z *drugači, narbel, zlo, močnu, samo, usega, cel, čez use: premodr, usegamogoč, drugači lep* (primere ima Toporišič v opombi), ne pozna pa elativnega stopnjevanja (kot Pohlin).

Števniki:

- Ločil je glavne, vrstilne, ločilne, razdelilne (*po trije*) in prislovne (na *-ič*), ne pa na *-krat* in množilnih.
- Kopitar je ločil vse tri spole (*eden/en ena eno, dva dvě dva, trije tri tri in štirje štiri štiri*).⁴⁵
- Zapisal je samo pridevniške oblike za računanje (Poh., Gut. imata posamostaljene; Top. ne poda primerov).⁴⁶
- Ima enako sklanjatev za *oba* in *dva* (prevzel od Poh.), vendar ni obravnaval *obadva*.
- Ločil je sklanjatvi za *tri* in *štiri*.
- Pri števniku tipa *pet* navaja dvojnici *petih/petéh* in ničto sklanjatev (*s pet konji*), s tem je »prispeval glasovnokončniško sklanjatev«.
- Dodal je »oznako za enice pri deseticah od 20 naprej«.
- V zvezi *pet golobov* je imel *pet* za samostalnik, kar naj bi prevzel od Gutsmana.
- »Odkril je čisti samostalnik iz števnik: *Ta mož ima tavžente*.«

⁴⁵ Pohlin in Gutsman (*ena/eden, dva, tri ...*) (Toporišič 2003d: 359).

⁴⁶ Toporišič zapiše, da »ta stvar tudi še v SSKJ ni jasna« (Toporišič 2003d: 359).

- Pri *eden* je imel tudi mn., kar po Toporišiču »kaže na nedoločni zaimenski pridevnik iz števnik«. (Toporišič 2003d: 358–369)

NPKS

- V im./tož. dv. Kopitar dopušča tudi mn. oblike: *lepi/(-e)* za ž. sp., *lepe/(-a)* za sr. sp. (ki je maskuliniziran).
- Pri osebnih zaimkih Kopitar v daj. ed. *ona* pozna le *nje* (enako v mn.).
- Mest. in or. oblike ima izenačene: *nama*, *vama*, *njima*.
- Kopitar je trdil, da je prav oblika svojilnega zaimka za 3. os. *njegòv* brez določnega *-i*.
- Obliki *tiga* – *tega* ločuje glede »na pogoje skladenjskih okoliščin njihove rabe: *tega* pod poudarkom /.../, sicer *tiga*«. Toporišič to primerja z *mêne* – *me* (Toporišič 1991: 336).

OPKG

Za pridevniško besedo v Pohlinovi slovnici je Toporišič ugotovil naslednje:

- Pridevniki se obravnavajo ločeno od samostalnikov (pri Boh. skupaj) (Toporišič 2003c: 335).
- Pri pridevniki loči vse tri spole: *brumne -a -u*, pozna tudi določno (posamostaljeno?) obliko *brumni -a*;
- V drugi izdaji »ima za izhodišče ned. obliko, *brumn*, nasproti Gutsmanu (*sveti*), kot Bohorič (*dobèr*)«.
- Pridevniška sklanjatev ima končnice *-ega -emu*.
- »V or. mn. ž. spola ima spet umetno končnico (*-eme*), daj./or. dv. pa je *-ema*.«
- Končnico *-e* v im. ed. m. sp. imajo »le pridevniki na soglasniški sklop, od katerih je drugi sogl. *n*, in tisti na *-ski*; izjeme od tega so *jare*, *mnoge* (vrstni prid.) in tip *sladak*, *volan*«.
- Med pridevnike uvršča po sklanjatvi tudi deležnike in glagolske pridevnike.
- Za pridevnike sr. spola navaja Pohlin im. končnico *-e* za *š, č, j*, v drugi izdaji za *j, nj, č*.
- V prvi izdaji navaja primer za ničto sklanjatev: *popolnema*.

Stopnjevanje:

- Pridevniki se stopnjujejo z obrazili *ejše* in *nar- -ejše*.
- V prvi izdaji ima Pohlin vzorec za primernik: *brumne-ga* → *-še* ali *-je*, kar pa je v drugi izdaji popravil v *brumn-e* → *-ejše*, za obrazilo *-je* pravi, da je redkeje in

nepravilno. Omenja pa tudi *lepše*, *dubrutlivše*, *brumenše*.

- V drugi izdaji že opaža premeno *d – j*: *hud – hujše*.
- Za tvorjenje presežnika navaja obrazila: *nar-*, *pre-*, *cel*, *zlo*, *čez use*, *narbel*.
- Nekateri primeri se ne stopnjujejo, npr. *napresežen*, ker naj bi bili v najvišji stopnji, zato svetuje, »da si lahko pomagamo z *bel* in *narbel*, npr. *bel gluh*«.
- Med nepravilno stopnjevanje uvršča primere: *bulše*, *dalše*, *gerše*, *hujše*, *krajše*, tudi *širše/širokejše*.
- »Pohlin za primernik v im. navaja samo eno obliko, od rod. dalje pa tudi primernik sklanja kot pridevnik«. ⁴⁷

Števniki:

- Pri števnikih, loči glavne (poglavitne), npr. *dva*, vrstilne (zaporedne), npr. *druge*, in delilne (razdejlivne), npr. *sama dva*, v drugi izdaji pa doda še »množitne«.
- Pri glavnih števnikih se sklanjajo samo prvi štirje, vrstilni pa se sklanjajo kakor pridevniki. Pri *en* Pohlin navaja tudi mn. v pomenu »etwelche«, kar Toporišič prevede kot 'neki'.
- V drugi izdaji ima oblika (*n*)*obedn* dva pomena: »z *n-* naj bi bil 'keiner aus beiden', brez *n-* 'einer aus beiden'«. Toporišič pojasnjuje, da obe obliki pomenita prvo.
- Navezava na Bohoriča naj bi se videla pri razpravljanju o enicah in vrednostih od 11–19, vendar tega Toporišič ne pojasni natančneje.

Zaimki:

- Pozna »osebne, kazalne, odnosne, vprašalne in svojilne,« v drugi izdaji »so dodani še nepravi / .../, loči pa samostalniške in pridevniške«.
- Kazalni *ta* je v prvi izdaji sklanjal kot člen, v drugi pa ga uvršča med zaimke.
- Pri zaimku *taisti* ima obliki *tegaistega* in *taistega*.
- »Pri svojilnih zaimkih navaja tudi *kajzenega* kraja.« Toporišič te oblike ne pojasni. ⁴⁸
- Navedel je veliko zaimkov, tvorjenih iz vprašalnih: *katirgdu*, *katirkol*, *nekak*, *nekakšen*, *nekakršen*, *vsak*, *dosti*, *enekatir*, *enusaketir*, ti so tvorjeni iz *ketir*.
- V drugi izdaji šteje med neprave: *edn*, *obedn*, *nobedn*, *enakatir*, *tak*, *takršen*, *us*, *usak*, *usakatir*, *sledn* (Toporišič 2003c: 337–338).

Spol pridevnikov:

⁴⁷ Tu Toporišič še navaja, da je pri Bohoriču »pregibanje po spolu v im. ed. proglašeno za "neobičajno"« (Toporišič 2003c: 337).

⁴⁸ Gre za kalk po nemškem vprašalnem zaimku *kaj-za-en* 'kakšen'. Tu ima po Top. svojilni pomen 'čigavega kraja'.

- Pridevniki se s samostalnikom ujemajo v sklonu, spolu in številu.
- Pri pridevnikih ima tudi zaimke (*svoj, ta*).
- »Opozarja že na svojilni rodilnik (*dobruta tega gospuda – gospudova dobruta*).«
- Razlikuje med besedno zvezo in zloženko (*hišne oče – pismoznalec*).
- Nekatere besedne zveze piše skupaj (*hišnemalik, hišnegamalika*).
- V drugi izdaji »ima zanimivo besedotvorno podstavo pridevnikov: *hišni oče* ali *oče te hiše, streha te cerkve* ali *cirkvena streha*.«
- Števniki od 1–4 so nasproti 5 in naprej posebnost, »za zadnje navaja tudi povedkovo določilo v rod. (*Taku je tolkanj veliku stu nadolžnih otrok moglu pokončane biti?*)«.
- Vključil je tudi obravnavo »primerjanja, neenakostnega in presežnostnega sklada. V prvem skladu je tipično razmerje primernik + *kakor* (*več znati koker*), pa *čez dalje* + prim. in *če bogatejše, skopejše*, v drugem skladu pa imamo registrirane te možnosti: presežnik + *v, mej/med, iz*, pa tudi le goli rod. (*ta najjezičnejše med žename* ali *teh žen*). Besednoredno: *nartabulše – tanarjezičnejše*.«
- Navedel je »spisek pridevnikov, ki imajo različna sklonska dopolnila (*kruha set*) / .../ med dopolnili so tudi določila (*pod nosam smerkov*)«.
- Trdil je, da ima skoraj vsak pridevnik lahko 4. sklon s predlogom ali ne, zaradi primerov kot npr. *težek tri funte* (Toporišič 2003c: 341).

OGSJN

- V vzorcu za sklanjatev je Gutsman navajal v im. ed. določno obliko (kakor Pohlin): *fveti = ta brumne*.
- Vsako obliko za spol je sklanjal posebej (Pohlin vse tri hkrati).
- Pri pisavi končniškega samoglasnika je v daj. ed. ž. sp. uvedel »omejeno« končnico *-ei*.
- V določni obliki pridevnikov sr. sp. je imel končnico *-e*, kar je koroška posebnost: *to dobre, boshje jagnje, refhne telu*.
- Pozna nedoločno obliko pridevnika za im. ed. m. sp. (*en fvet*), »brez katere naj bi bili le pridevniki na *-ji*, kot *en boshji*«. Pohlin ima določno obliko pridevnikov na *-n* (*blifne*), *-l-* (*svitle*), *-sk-* (*gosposke*) in posameznih drugih (*mnoge, uboge, zherne*).
- Primernike in iz njih tvorjene presežnike je sklanjal kot pridevnike, ž. sp. pa ima tudi v im. končnico *-i*.

Stopnjevanje:

- Tudi Gutsman je opozarjal na elativ, ki ga ima za presežnik (tudi Boh. in Pohl.).
- Pozna opisno stopnjevanje: *bol vuzhen, narbol savit* (Pohl.: *bel gluh, narbel gluh*).
- Navezoval se je na Pohlina še pri seznamu t. i. nepravilnih stopnjevanj: »Gutsman je uvedel kratkeilhi nam. Pohl. kraishi, dodal po kak primer (*liep – lepshi, nisek – nishi, touft – toufhi*), nekatere premenil (*doug – deli, teshek – teshi* proti Pohl. *teshejshe*)«.

Števniki:

- Kakor Pohlin tudi Gutsman obravnava le glavne in vrstilne števnike, ostalih vrst pa ne.
- Glavni števniki za 4 je trospolski (kar je ugotvil že Pohlin).
- Pohlin je »uvedel realno *dva dve dva* za *dva dve dvuja*« (kot Boh.) in *triji tri try* za *tri tri truja* (Boh.), v vsem tem mu je sledil Gutsman, le da je imel *dvie* za ž. in sr. sp. (»zaradi feminizacije nevter« – čeprav je *dve* tudi prvotna oblika dvojine sr. spola).
- Pohlin ni sklanjal izrazov od *pet* naprej, prav tako ne Gutsman.

Zaimki:

- Pri pridevniških zaimkih loči: kazalne, svojilne, opozori pa še na ostale, ki se dajo pregibati (Toporišič ne navede, kateri so to).
- Pozna vprašalne *kateri -a -o*.
- Toporišič Pohlinu pripisuje zaslugo za odpravljanje »nadležnega mnogostranskega sklanjanja« pri pridevniških zaimkih. Seveda je temu sledil tudi Gutsman.
- Razlikoval je med *moimi* proti *mojem*. Tega Toporišič ne utemelji, mogoče pa je mislil na razlikovanje med mest. in or. mn. (Toporišič 2003č: 344–346).

OBZU

Pridevniki pri Bohoriču imajo naslednje značilnosti:

- Ločijo vse tri spole oz. »so trooblični« (*Brumèn Brumna Brumnu*) in se stopnjujejo.
- Pridevniške sklanjatve se ločijo po: m. in sr. sp. ima v rod. ed. *-a – -iga*, v daj. *-u – -imu*, v tož *-a – -iga* za m. in *-a – -u* za sr. sp., v needninskih sklonih imajo končnice *-ih, -ima, -im* (tudi pri primerniku in presežniku). Imenovalniška oblika vseh števil in ženska needninska so nespremenljive (*bulfi*) (Toporišič 2003a: 319).
- Needninski mest. pri pridevniških sklanjativah je bil enak rod. in tudi loč. (Toporišič 2003a: 316).⁴⁹
- Pozna premene osnov: *Hiter -triga, Kerhak -hkiga* (Toporišič 2003a: 322).

⁴⁹ Bohoriču je bil ločilnik »le skladenjska pomenska zadeva, saj v zvezi z needninskim pogosto pripominja, da sta rodilnik in ločilnik enaka« (Toporišič 2003a: 316).

Stopnjevanje:

- Pozna stopnjevanje z *bojl* ali *uezh*, *viſfoku*, *mozhnu* (poleg *pre-*), npr.: *Bojl/Vezh Brumen* (Toporišič 2003a: 318).
- Omenja priponsko obrazilo *-iši* (Toporišič 2003a: 323).
- Ž. in sr. sp. primernika in presežnika ima končnico *-i* (Toporišič 2003a: 320).

Števniki:

- Bohorič je zapisal, da se *dva dve dvoja* sklanja samo v dvojini, ni pa pokazal, kako. Prav tako števniki *tri*.
- Za ostale števnik do *deset* je trdil, da so nesklonljivi ali pa v neimenovalniških sklonih posnemajo člen svojega spola.
- Za števnik tipa *enajst*, je menil, da se sklanjajo le enice (Toporišič 2003a: 321).

Zaimki:

- Kazalni zaimki *ta* je ima sklanjatev kot člen;
- pri *njegov -a -u* podaja še rod. *njegoviga*;
- za *eden/en* navaja, da se sklanja kot člen;
- oziralni *kateri -a -u* se sklanja kot vprašalni;
- m. sp. zaimka *ta* ima v im. ed. končnico *-á*;
- im. ed. m. sp. pri t. i. določnih zaimskih oblikah je: *Taiſti, kateri, eni*;
- ž. in sr. sp. zaimka *ta* ima v rod. in daj. mn. končnice *-eh, -em* namesto *-ih, -im*,⁵⁰ včasih tudi pri svojilnih zaimkih ali pri števniku, npr. *dveju* (kjer gre za prvotno dvojinsko obliko);
- sklanjatev ed. ž. oblike priponskega primernika s končnico *-i* (ta nastopa tudi v vseh im. in tož. vseh števil, izjema tož. ed. m.: *bulſiga*); tako sklanjanje spominja na tip *pet -ih -im -ø -ih -imi*;
- *-ga, -mu* namesto *-iga, -imu* pri *muj, tvoj* in *svoj* (Toporišič 2003a: 320).

sklanjanje zaimkov (Toporišič 2003a: 321).

⁵⁰ Toporišič zanimivo ne navaja tudi za m. sp.

ŠPBS

- »Pridevniške besede imajo osnovni samoglasnik *-i-*, npr. *dobriga*.« Pod pridevniškimi besedami Bohorič obravnava tudi zaimenske besede, ki jih ima za posebno besedno vrsto.
- Ni poznal določenih pridevnikov, čeprav ima končnico *-i* tam, ker je še danes: »posebnost je določna oblika pri deležniku na *-č* (delajoči) in nedoločna v tipu *živ vogèl* 'živo oglje' *navidliv* 'ajfrar' nasproti *hišni malik*, *lisni črv*, *rihtni stol* ipd.«
- »Glavni števniki od *štiri* (bolj prav bi bilo od *pet*) se mu ne sklanjajo z glasovnimi končnicami, če nimajo ob sebi člena.«
- Števnikov ima več vrst, kot jih ločimo sedaj, npr. števnik z vrednostjo 2: *dva dve dvuja* (glavni), *drugi* (vrstilni), *dvoja* (ločilni);⁵¹ *dvakrat*, *drugič* (prislov) in *dvojico* (samostalnik).
- Po latinščini je imel še števnike: 1. *dva*, 2. *drugi*, 3. *dvei gubei* (kot množilni, 'dvojen'), 4. *topelt/samodrug/dvojico* (pomnožni), 5. *vselej dva vkup* (razdelni), 6. *dvakrat* (kratni), 7. *dve leti star* (časovni), 8. *cbajer, tretjak* (samostalnik).
- Od zaimkov je Bohorič obdelal osebne, svojilne, kazalne, vprašalni *kateri*, nedoločni *en*.
- Kazalni zaimek *ta* ima Bohorič tudi kot člen.
- Zaimka *čigav* nima, zanj rabi le rod. od *kateri*, npr. *kateriga*.
- Kdo je *gdu* (po upadu *du*) in ga kot vzorec ne sklanja.
- Posamostaljena oblika pridevniškega zaimka je *kateri -a -u*.
- »Od zaimenskih razredov ima pri »kdo« in »kateri« naslednje: (g)du – pole gdu – nikar gdu/nihče – jeli gdu – aku gdu – kaj se ti zdi gdu – bodi gdur bodi oz. kateri – nekaj – eden/en (en) vsakoteri/ vsaki, muj – en iz naših.« (Toporišič 1987b: 300–302)
- »Ženski spol ednine ima v primerniku in presežniku vedno le končnico *-i*, in *-i* je tudi končnica imenovalnikov vseh števil.« (Toporišič 1987b: 299–300)

⁵¹ Množilnih števnikov Bohorič nima (Toporišič 1987b: 301).

PRP

Kopitarjevi predlogi za novodobni predpis:

- Končnica *-e* v im. in tož. mn. pridevniških besed sr. sp.
- Stopnjevalni *-ši* za vse tri spole v im. ed., za vse sklone oblike ž. sp. v ed. in za prislov (Toporišič 1987a: 51–52).

V zvezi s Škrabčevim raziskovanjem BS navaja:

- »Menjavanje pridevniške in zaimenske končnice za rodilnik ednine moškega spola *-go* in *-ga* je posledica naravnega razvojnega prehoda od *-go* na *-ga* pod vplivom moških imenskih oblik (opozarjal je na goriško s *tastom* in *tastam*).«
- »Tudi *ves* iz *vesi* je izgubil svoj *i* šele v slovenščini, ne pa v stari cerkveni slovanščini.«
- Prav tako so se skrčene oblike svojilnih zaimkov (*mega*), »ki jih najdemo tudi v drugih slovenskih spomenikih,« kasneje »spet nadomestili z etimološko jasnejšo osnovo *moj*-« (*mojega*) (Toporišič 1987a: 92).

OCSSJK

- Pridevniške besede imajo tematični samoglasnik *-i-*, kar je prevzeto od Kranjcev (Toporišič 2003b: 332).
- Izpuščeno je poglavje o vrstilnih števnikih, (*vfelej na tretji dan/na vřak tretji dan*) (Toporišič 2003b: 334).

PSIBS

Toporišič za Kopitarja zapiše: oblika »*mega* za *moega* je na provincijskem Hrvaškem in Dolenjskem splošno v rabi med kmeti« (Toporišič 2008b: 270).

SRŠ

V besedilu Jaz se odpovem imamo:

- prevzeti pridevnik *falřh*, ki se sklanja ničto (Toporišič 1992b: 25).
- obliko kazalnega zaimka »(in ta sam) za bližino (v II *do seyga mall*), kjer vidimo posplošitev osnovničnega jata tudi pri mehki nekdanji osnovi *sb si se*, s prvotnim rodilnikom *sego*; *mall* nastopa že kot nekako obrazilo (prim. še danes ohranjeno *dosihmal* 'doslej').« (Toporišič 1992: 25)

OJSS

Za pridevnike pri Janežiču je Toporišič ugotovil naslednje:

- Pridevnik je imenovan prilog.
- Osnovnični samoglasnik je *-e*-jevski (*lep-e-ga*).
- Daj. in mest. ž. sp. imata končnico *-ej* (*lepej*), končnica *-i* je poleg v oklepaju.
- Malo je pisal o določni obliki, tudi o tipu *zelêno – zeléno*.
- Nakazoval je na navezovalno obliko (Mladina novi svet preveč čisla, *starega* pa zanemara).
- Omenja samostalniško rabo pridevnikov (*na Koroškem, stariši, duhoven*).
- Presežnik je tvorjen poleg z naj/nar še z zlo, kar, kaj, prav, silno, jako, močno, grozno, vsega-, pre- ali spre-.
- »Primernik na-ši ima v ženski obliki ničto sklanjatev.«

Števniki (številnica ali številno ime):

- Loči: temeljne (*trije/tri*), redovne (*tretji -a -e*), plemenivne (*troj -a -e*), množivne (*kolikerni, kolikoterni, kolikokrat -a -o*) in vdelivne (*po trije*).⁵²
- Vsi zgoraj naštetni so določni, splošni pa so samostalni(š)ki (*kopa, par*) ali pridevniški (*ves, vsak, mnogo*).
- »Pri vrstilnih števnikih je nesedanji na *-ni* (*stotni, tisučni*).«
- Za oblike *dvajset in eden, dvajseti in prvi* Toporišič zapiše, da so »neustrezno usmerjevalne«.
- Tvorjenke na *-krat* označi kot ponavljalna prirečja (*trikrat*), na *-ič* pa kot vredivna.
- Navaja tudi *četvere hlače* proti *pet/petero bukev*, poleg *peterne bukvice*.
- Pridevnike v zvezah *malo hvale, silo ljudi* imenuje splošne številčnice.
- Zgledoval naj bi se po Muršcu, saj je imel ta podobno razdelitev števnikov že pred Janežičem.

Zaimki:

- Že med števnikih ima veliko zaimkov: *vsakteri, neki, nekteri, malokateri, noben, kaj, nekaj, nekoliko*. (Toporišič 2003e: 370).
- Pri vprašalnem vrstnem *k(a)teri* navaja še *koji*, ki naj bi se govoril na zgornjem Koroškem namesto *kateri*, oba pa sta včasih zamenljiva s *ki* (*ki hudir?, ki vrag?*). (Toporišič 2003e: 371).

⁵² Toporišič je tu pustil Janežičeva poimenovanja števnikov, zato sem jih navedla tudi sama.

PPJ

- Osnovnični samoglasnik je *i*: v *prezgodnim*, v *celim*. Tak *i* tudi izpade: *rumen'mi*, *lepš'ga*.
- Primerniki se tvorijo s pripono *-iši*: *trdniši*, *požrešniši*.
- Toporišič navaja Prešernovo »protinedoločnost« v primerih kot *strášni boj* – »prav bi bilo *strašen*«, *perstan samo njima znani*; tudi pri zaimkih: *vsmeri mir njegovi*.
- Omenja Prešernove zaimke: *kterih*, *marsiktere*.
- Svojljni zaimki za 3. os.dv. imajo obliko: *njino*, *nji roke* (= *njene*), *proti naji*.
- Pozna svojljne zaimke tipa *njega* in *njegov*, ki ju rabi »glede na ritmične potrebe«.
- *V ti priči* (= *pri priči*) – *ti* = *tej*.
- Toporišič označi kot »sumljivo« z današnjega stališča *en dan* namesto *neki dan/nekega dne* (Toporišič 2008a: 257–258).

3. 3 GLAGOL

SS

Praslovanske značilnosti pri glagolu so:

- končnice *-ŏ* za 1. os. ed. (*hot'ŏ*) in 3. os. mn. (*věrujŏ*),
- *-m* za 1. os. mn. (*klaňam sę*),
- *-si/-s* poleg *-ši/-š* za 2. os. ed. (*jesi, ves, poštediši, vzoveš*);
- oblika perfekta (*vědě* 'vem'),
- velelniška needninska pripona *-ě-* (*ostaněm*);
- na sploh ohranitev dvojine,
- morda tudi stare oblike sedanjega deležja (*imy*);
- ohranjeni nezloženi glagolski obliki aorist in imperfekt (Toporišič 2000: 759).

Slovenski jezikovni razvoj:

- Pri glagolu sta izginila imperfekt in aorist.
- Pogojnik se ne pregiba več z glasovnimi, ampak le z ničtimi končnicami (*bi* nam. *bim* itd.).
- »Poleg tega sta 1. os. ed. in 3. os. množine odpravili (obvezno) premeno glagolske osnovnice (*e – o, i – e*), zato pa se je za 1. os. ednine uvedla končnica *-m* oz. za 3. os. množine posplošila *-jo*, končnica za 1. os. množine pa se je (v zvezi s prvim) ozložila (*-mo* nam. *-m*, kakor je bilo nekoč na splošno v os. ednine): tako imamo nasproti prejšnjima *-o -eš/-iš -et/-it, -em/-im, -ot/-et* sedaj enostavno *-m, -š, -ø; -mo, -jo* (v 3. os. mn. je nekaj ostankov starejšega, čeprav spremenjenega: *nesó, klečé*).«
- »Razred *-ajo -aješ* je poenostavljen v *-am -aš* in večinoma tudi *-ějo -ěješ* v *-im* (*živejem > živim*) ali podobno (*umejem > umem*), kjer pa je kaka nezlita oblika vsaj stilno še ohranjena: *In srce umeje čudne govorice* (Jenko), *Živeje po pameti zdravi* (Gregorčič).«
- »Ohranjeni so atematski glagoli, pridružila sta se jim *grem* in *bom*. Nekaj korenov je ostalo atematskih, npr. *veste*.«
- »Prihodnjik izražamo (razen iz stilnih razlogov s sedanjikom) z *bom* + deležnik na *-l*.«
- »Oživiljen je deležnik na *-č*, deležje na *-č*, ostanki so deležja na *-e* (večinoma poprislovljeni) oz. na *-aje*; oblike na *-ši* so redke« (Toporišič 2000: 772).

SKJ1 in SJS1

Pri spremembah slovenščine pri prehodu iz praslovanščine (BS) v obeh delih navede:⁵³

- pomožnik za 3. os. ed. ima staro (*jest*) in novo (*je*) obliko (Toporišič 1979a: 42; Toporišič 1998: 28).

Značilnosti stesl., ki jih slovenski knjižni jezik več nima, so:

- imperfekta (*sъhoždaaše*) in aorist (*otido*), namesto tega rabimo opisne oblike preteklega časa (*je šel, so odšli*);
- SKJ1: »deležnike (*ostavlъše*) razvezujemo v določno glagolsko obliko (*so pustili*) proti SJS1: »deležnik na -ši (*съвлѣкъше*) razvezujemo v določno glagolsko obliko (*so slekli*), izjemoma pa tudi ohranjamo (*pustivši*)« (Toporišič 1979a: 44–45; Toporišič 1998: 30).

V Rateškem rokopisu je:

- v 1. os. ed. končaj -o (*verujo*) namesto končaja -em,
- v rabi je še aorist (*ide, vsta*),
- prihodnji čas je izražen z nepolnopomenskim glagolom imeti in nedoločnikom: *ima priti (bo prišel)* (Toporišič 1979a: 57; Toporišič 1998: 40).

V Stiškem rokopisu je:

- glagoli v 1. os. ed. imajo končnico -o: *prošo, oblublo, odpuščo*,
- izgubil se je aorist,
- še je ohranjena razlika med *moči* in *morati* (Toporišič 1979a: 57; Toporišič 1998: 40).

SKJ2

- Trubar ima posebnosti: *nesmo = nismo*; 3. os. mn. glagola *moči*: *mogó = morejo, ne bledite = ne blebečite* (Toporišič 1979b: 20–22).
- Pri Alasii je zanimiv prihodnjik: *ima priti = bo prišel*, italijanizem je *koliko so = koliko je* (Toporišič 1979b: 30).
- Kastelic: *moreš = moraš; perlipe = prilepijo* (Toporišič 1979b: 32).
- Hipolit: *odmakuje = odmika*; raba trpnika namesto tvornika: *je bila potresena ali ognojena = jo je potresel ali ognoжил* (Toporišič 1979b: 35).
- V Kūzmičevih besedilih je deležnik na -l zapisan kot *zapovédao, pisao*; »neobičajna« je raba deležnikov (*postavši, nagnovši, skušavajouči*); namesto glagolov na -niti -nem

⁵³ Zanimiv podatek, ki morda ne spada v našo raziskavo, pa vendar, je Toporišičev prevod prve povedi BS II, ki se glasi: »Če bi ded naš ne bil grešil /.../« (Toporišič 1998: 25), in ne »Če bi ded naš ne grešil /.../«. Uporabil je pretekli pogojniki in s tem posebej poudaril preddobnost dejanja.

so glagoli na *-noti -nem* (*nagnovši*) (Toporišič 1979b: 38).

- Japelj: *nima biti* = *ne sme*, *znaš iti* = *lahko greš* (Toporišič 1979b: 42).
- Linhart: *kaj zapovedo* = *kaj zapovedujete*; *najdel* = *našel*, *govorit* = *govoriti* (Toporišič 1979b: 44).
- Vodnik: *moremo* = *moramo* (Toporišič 1979b: 46).
- Pri Ravnikarju je zanimiva raba deležnika na *-(v)ši*, ki ga Toporišič označi za »odmrlo«, »neljudsko« posebnost, Ravnikar pa naj bi ga »zelo rad« uporabljal: *djavši*; *moremo* = *moramo* (Toporišič 1979b: 55).

Nekatere stvari je dodal v SiZ:

- Recelj: *ima* = *mora* (Toporišič 2008c: 297).

SKJ3

- Nove oblike zamenjajo stare (40-ta leta 19. stol): (*dvig*) *-ni-* (*ti*) > (*dvig*) *-nu-* (*ti*). Ta oblika v knjiž. jeziku ni obstala, ker ni v skladu z ustrojem slov. knjiž. jezika (Toporišič 1979c: 10).
- Levstikove oblike: *nejsem*, *nejmam* (= *nisem*, *nimam*), *kažó* (= *kažejo*), *laje* (= *laja*) (Toporišič 1979c: 14).
- Toporišič navaja jezikovne posebnosti Martina Krpana in med njimi *vidivši* (Toporišič 1979c: 45).

SJS2

V Alasijevem italijansko-slovenskem slovarju je zanimiv prihodnjik *ima priti* = *bo prišel* (Toporišič 1997: 35).

V Martjanski pogodbi je nekaj značilnosti kajkavskega knjižnega jezika, npr. aorist = *počesmo* (Toporišič 1997: 39).⁵⁴

V Plemiških pismih se rabi kratki nedoločnik (*perporozhet*), vendar tudi še dolgi (*strezhi*) (Toporišič 1997: 53).⁵⁵

⁵⁴ Tu ne navaja slovenske vzporednice, morda gre za glagol *začeli smo*.

⁵⁵ V tem delu navaja še pri pesmi Franca Jožefa Jankoviča: namesto *a* je ob *j* glas *e* (*pogineje* < *poginjaja*, *nejdem* < *najdem*, *toje* < *toja*) (Toporišič 1997: 49).

- Pri geslu **Brižinski spomeniki** navede značilnosti: 1. os. ed. ima končnico *-o* (*věrujō*), ohranjena sta aorist in imperfekt, najdejo se ostanki perfekta (*izpovědě*)⁵⁶, opisni prihodnjik (*mi je imeti*),⁵⁷ nedoločnik,⁵⁸ velelnik mn. je na *-ěte*, in značilne so trpniške konstrukcije (*biti izpověden, bih uvrat'en*) (Toporišič 1992a: 12).
- Geslo **levstikizem**: »1. Za F. Levstika v neprvi fazi ustvarjanja značilna, od splošne norme odstopajoča, po stari cerkveni slovanščini ubrana jezikovna posebnost, npr. *strijc, očij, prave* 'pravijo', *junaci, nejsem, kega* (*katerega, ki ga*), *živenije, sedanjest, nebeski*.« (Toporišič 1992a: 95).
- Geslo **nastopni čas**: »Glagolska oblika, ki zaznamuje preteklost, v bistvu pa samo uresničitev glagolskega dejanja. Znan je tudi iz slovenskih starih spomenikov, zlasti pa iz grščine, stare cerkvene slovanščine, srbohrvaščine, npr. *rekoh reče reče – rekosmo rekoste rekoše: Pogibosmo*, tj. 'konec je z nami'. – Sopom. aorist« (Toporišič 1992a: 127).
- Pri geslu **posplošitev končnic** navaja ostanke starih končnic *-jo* za 3. os. mn. po primeru *delajo: kričijo, trêjo, dajejo, kupujejo*; ostanki starih končnic *-o*: *kričé, tró, dajó, (kupujo, 16. stol.)* (Toporišič 1992a: 198).
- Pri geslu **praslovanščina** navede le, da je poznala nezložena aorist in imperfekt (Toporišič 1992a: 203).
- Pod geslom **raznočasje**, ki pomeni »obstajanje česa v zaporednih obdobjih«, je Toporišič ponazoril naslednji razvoj: prvotno slovensko *hot'o* preide v *hočō* (kar je imel še Trubar) in nato v *hočem* (Toporišič 1992a: 245).
- Pri geslu **razred** je Toporišič vzel za zgled razrede glagolskih vrst pri Miklošiču: I. vrsta 7 razredov: 1. *tresem/vezem*, 2. *pletem/bodem*, 3. *sopem/skubem/plevem*, 4. *pečem/strižem*, 5. *ožmem/kolnem*, 6. *meljem/mr-em/-jem*, 7. *pijem*; II. vrsta 1 razred: *dvignem*; III. vrsta 2 razreda: 1. *umejem/hočem*, 2. *želim*; IV. vrsta 1 razred: *krožim*; V. vrsta 4 razredi: 1. *delam*, 2. *skačem*, 3. *berem*, 4. *sejem*; VI. vrsta 1 razred: *kupujem* (Toporišič 1992a: 247).
- V geslu **razvoj slovenskega jezika** navaja nekatere značilnosti Brižinskih spomenikov: ohranjeni so aorist, imperfekt in še stara osebila (*-o* za 1. os. ed., *-m* za 1. os. mn.) (Toporišič 1992a: 250).

⁵⁶ Toporišič zapiše tako obliko, moralo pa bi biti *izpovědě*.

⁵⁷ Zanimivo je, da to zvezo označi kot prihodnjik, saj je to bolj v pomenu 'želeti' in izraža določen naklon.

⁵⁸ Tu ni razvidno, kaj pravzaprav misli, saj ne more biti mišljeno, kot da je nedoločnik ohranjen.

- Geslo **razvozlati**: »Tako je I. Grafenauer obliko *seidi* v Rateškem rokopisu razvozlat kot *sědě* /.../. Oblika *sědě* sama pa spominja na v Brižinskih spomenikih izpričano *vědě*, kar je oblika dovršilnika (perfekta), Grafenauerju pa je to aorist« (Toporišič 1992a: 250).
- V geslu **reformacijsko-protireformacijsko obdobje knjižnega jezika** zapiše, da se pri Trubarju kažejo jezikovne značilnosti starejših obdobj, npr.: *hočo* (1. os. ed.), *mógo, prido, verujo* (3. os. mn.) (Toporišič 1992a: 250).
- Pri geslu **Stiški rokopis** navede oblike za 1. os. ed.: *prošo* 'prosim', *oblublo, odpuščo, molo* (Toporišič 1992a: 312).
- Pod geslom **zloženi čas** navaja: »/.../ kot nasprotje nezloženih oblik, pri nas sedanjika *delam, sem*, nekdam tudi aorista in imperfekta, prim. v spomenikih: *vsta – odějahō, dělaše* – 3. os. mn.« (Toporišič 1992a: 378).

JP2

- Anton Murko je imel za pomožnik obliki: *sem* in *sim* [səm]. (Toporišič 1967: 41).
- Pri Muršču je le še oblika *sem*, *sim* je v »oklepaju ali pa ga sploh ni« (Toporišič 1967: 45).
- Majar je za pomožni glagol zapisal oblike: *biti, jesem* in *budem*. Za *jesem* Majar zapiše, da je »obče slavenski« (Toporišič 1967: 46).
- Za Metelka pravi, da se je po letu 1863 pri svojih odločitvah vse bolj skliceval na stesl., manj pa na živo rabo. Na podlagi tega je Metelko učil npr., da se glagoli kot *pišem* končujejo na *-jem* (ne na *-em*), glagoli kot *zapeti* pa imajo pred *-ti -en* (ne *-e*) (Toporišič 1967: 49).
- Levstikove novosti: *nejsem, nejmam; lajem, tajem; kažó* (= *kažejo*), *potujó* (= *potujejo*), *ne mogó* (= *ne morejo*) (Toporišič 1967: 51–52).

ŠO

- Prvi je temeljito obdelal kratki nedoločnik, ki je po njegovem mnenju posledica zgodnje redukcije končnega *-i*. »Zanj je našel prve primere že pri protestantih in podal sezname oblik kratkega nedoločnika po Miklošičevih glagolskih vrstah, primerjajoč ga z dolgim nedoločnikom in namenilnikom (tudi za namenilnik je sestavil sezname primerov).« (Toporišič 2003f: 378)
- Nedoločnik v zvezi z glagoli zaznavanja (*videl sem ga iti*) si je razlagal z vplivom

nemščine in opozarjal na stare slovanske zveze *videl sem te idoč*.⁵⁹

- Deležniške oblike kot *hodeč* je razlagal z vplivom 3. os mn. sedanjika tipa *pleteoč*.
- Deležijske oblike tipa *verujé* je obsojal in zagovarjal (z Miklošičem) zakonitosti analogne tvorbe na *-aje* (*verovaje*).
- V obliki *prišedši* se mu je glas *e* namesto *a* zdel rusizem, zato je priporočal časovni odvisnik z veznikom *ko*.
- Tu Toporišič navede, da se že pri Dalmatinu najdejo v deležniku na *-en* oblike brez jotacije končnih korenskih soglasnikov (npr. *oklesten* nam. *okleščen*).
- Končnico sedanjika *-m* (in *-ste* na Primorskem) je razlagal z vplivom brezpriponskih glagolov.
- Končnica za 1. os mn. *-mo* je nastala pod vplivom italijanščine, z zelo zgodnjo izgubo končnega *-i*.
- 3. os. mn. si je razlagal kot kontaminacijo prvotne »kratke« oblike in tematičnega samoglasnika iz drugih oseb (*nesejo*, *kupujejo*) oz. kot kratko obliko + *-o* za znak mn. (*video*) in nato spet pod vplivom drugih oseb *vidio* (+ zmeraj zevni *j*).
- Poznal je tudi stare oblike: za 1. os. ed. *-o* (*hočo čo*) in posebna oblika *vědě*, za 2. os. *věš* (*veš*) ter za 3. os. mn. oblike *kupujo*, *mogo*.
- Obliko *bom* namesto *bodem* (ki jo je imel za starinsko) je razlagal z enakostjo oblik *bodo* in *vedo*, od tod po *vem* še oblika *bom*, prav tako pri *grem*.
- Obliko *svetvati* *svetvam* je po njegovem pod vplivom sedanjiške pripone na nedoločniško (*pridiguvati*), po izpadu *u*-ja pa z mehanično tvorbo oblik tipa *delati* - *am*.
- Pri glagolih na *-im* je opazil nedoločniško glagolsko pripono *-e-*, četudi stoji pred njo šumevec (*glušeti*, *pršeti*).
- Obravnaval je atematsko *dem deš*.
- »Dokazoval je starost slovenske rabe sedanjika dovršnih glagolov za izražanje dejanja, ki se izvrši v trenutku govorjenja (efektivni ali izvršilni sedanjik), zlasti ob glagolih rekanja, in zavračal Miklošičevo mnenje, da bi do te rabe prišlo pod vplivom nemščine.«
- Zveze kot *jutri gremo na izlet* je imel za primer nedovršnega sedanjika v slovenščini, odsvetoval pa je njegovo rabo namesto velelnika v primerih kot *prosi te, da si pameten* (Toporišič 2003f: 378).

⁵⁹ Sedaj: *videl sem te idočega* (Toporišič 2003f: 378).

- Rabo prihodnjika *bom* + deležnik na *-l* dovršnih glagolov je dokazal kot slovensko.
- Po njegovem je predpreteklik nedovršnih glagolov mogoč le v primerih, ko se rabijo kot dovršni (*lani sem ti bil pisal/tj. ponovno sem ti bil poslal pismo/, pa sem zastonj čakal odgovora*).
- Navajal je tudi ostanke imperfekta in aorista v slovenščini.
- Navajal je dve obliki za izražanje velelnosti za 3. os. ed.: z velelnikom in z *naj* + sedanjik, ki si ga je razlagal z *nehaj* (= *pusti*).
- V zvezi z velelnikom je pri Trubarju našel starinsko množinsko obliko *najte*, razpravljal je o velelnikih *pojdmō, pojmo* in pravilno razlagal rabo prihodnjika namesto velelnika.
- Gl. vid: opozarjal je na dvovidskost v primerih kot *stati stanem, roditi, žrtvovati se; prositi, krstiti* itd.
- Navajal je primere za prehod dovršnosti v nedovršnost in obratno (*zdeti se, zaslužiti pohvalo, poznati*).
- Razložil je nastanek oblik *začenjati* namesto *začinati* in *postavati* < *postojavati* ipd.
- »Pri načinih ni bil naklonjen brezosebnemu izražanju s *se* in s predmetom glagolskega dejanja v tožilniku (npr. *sumniči se jih* namesto *sumničijo jih* ali *vsako reč se da spremeniti* nam. *vsaka reč se da spremeniti, hribe se še vidi* nam. *hribi se še vidijo, hribe je še videti*).« (Toporišič 2003f: 379)

OKS

Toporišič navaja naslednje kategorije glagola pri Kopitarju:

- Glagoli se pregibajo v nezloženem povedniku, velelniku, nedoločniku, tvornem in trpnem deležniku.
- Iz glagola se tvorijo prislov, pridevnik in glagolnik.
- vid;
- oblike: povedni sedanjik, preteklik, prihodnjik; konjunktivna preteklik in predpreteklik, velelnik, nedoločnik, namenilnik, deležniki na *-oč, -l in -n/-t*.
- Spregatve pozna: I *-am*, II *-ám*, III *-em*, IV *-èm*, V *-ém*, VI *-im*, VII *-ím*.

Glagoli na *-am*:

- Ti glagoli imajo vsi nedoločnik na *-ati*, razen *imeti*.

Glagoli na *-em*:

- Ločil je atematske, ki jih je zajel s končnico *-ém*, od ostalih, ki imajo v nedoločniku

temo -ø, ali pa samoglasniško, večinoma -a: jém/jésti, grizem/gristi, berem/brati.

- Pri določanju nedoločnikov glagolov s sedanjiško končnico *-jem* se je Kopitar opiral na to, ali je pred *-j-* samoglasnik ali soglasnik: v opombi Toporišič zapiše, da je »napačno predvideval tematični soglasnik za primere kot *greti (grejti)* iz *grejiti* /.../, celo *bijiti*«.
- Menil je, da bi bili v nedoločniku vsi glagoli tematski, zato je imel *griziti*.

Glagoli na *-im*:

- Pri določanju nedoločnikov se je pri tej skupini opiral na pomen: na *-iti* pomeni dejanje, na *-eti/-ati* pa nedejanje, vendar so tudi izjeme.

Glagoli na *-ím*:

- Needninske končnice imajo naglašene: *delimò*.
- Končnice deležnikov na *-č* so: *kličejoč, kažejoč, mečejoč* in *dvigajoč, loveč, li(j)oč*.

Pomožnik

- Namesto *sem* piše *sim*.
- Sedanjik ima nenaglašen.

Prihodnjik

- Na prvem mestu ima *bódem*, šele nato *bóm* (Poh. obratno). Toporišič v opombi zapiše, da »neupravičeno«.

Velelnik

- Dodal je velelniško obliko za 1. os. ed.
- Od Pohlina je prevzel velelniške oblike za 3. os. ed. (*Bodi len ali priden, nič mi ne pomaga*) in 3. os. dv.
- Ni pa hotel sprejeti Gutsmanove oblike za 3. os. mn, vendar Toporišič ne navede zgleda.
- Oblike z *bi* so po njegovem določne.

Vid:

- Dokončno je odkril vidske dvojice, za katere je vzpostavil »diagnostično okolje: *Kaj delaš* za nedovršne, *Kaj staviš, da* za dovršne«.
- Vid je »strogo« ločil od pregibnih glagolskih oblik.
- »/Vidskost/ glagolov je pomensko določil z 'enkrat storiti in dovršiti' – 'biti zaposlen z dejanjem brez stranskega pomena dovršitve'.«
- Vedel je, da se nedovršniki tvorijo z zamenjavo pripon (*ne – a, je – a, e – i, Ve – Vva*), včasih pa tudi s premeno v korenu (*êr – ír, é – á*). To ni čisto jasno, a Top. ne doda

nobenega dodatnega pojasnila ali zgleda.

- Dovršni vid se tvori s predponami.
- Prav tako je vedel za supletivne primere.

Deležnik:

- Deležnika na *-l* se ne da rabiti prilastkovno, ampak samo povedkovno, za razliko od deležnika na *-n*.

Namenilnik.

- »Namenilnik določa nasproti nedoločniku; ima ga po Bohoriču.«

Glagolski način

- Ne pozna trpnih oblik⁶⁰ (časov, naklonov itd.), razen pri deležnikih na *-n*.

(Toporišič 2003d: 361–364).

NPKS

- Toporišič pri Kopitarju govori o t. i. prosti variantnosti glagolov v 3. os. mn.: *vrêjo/vró, učijo/učé*.
- V velelniku je variantnost pri 1. in 3. os ed.: *dela/naj dela*.
- Za deležje na *-ši* Kopitar trdi, da ga slovenščina nima, »vsaj v navadnem življenju ne«.
- Pri deležju na *-č* Kopitar »graja njegovo pregibnost v zvezi kot *so stali rekoči* nam. *rekoč*« (Toporišič 1991: 337).

OPKG

Pri glagolu v Pohlinovi slovnici je Toporišič ugotovil naslednje:

- Za 1. os. ed. Pohlin navaja končnice: *-am, -em, -ím*.
- V drugi izdaji navaja štiri oblike: sedanjik, nedoločnik, deležnik na *-l* in *-n* in iz tega izpelje *delam -ti -l -n*. Ima tudi deležnik na *-č*: *delajo + -č(i)*.
- Za pomožnik Pohlin navaja oblike: ed. *sem se je*, mn. *smo ste so*, dv. m. sp. *sma sta sa*, ž. sp. *smo sta sò*, sr. sp. *sma sta sa*. Toporišič zapiše, da gre pri 3. os. dv. za »umetničenje«, obliki za m. in sr. sp. pa naj bi napravil s končnico *-a* po množinski obliki za ž. sp.
- Pri prihodnjiku *bom/bodem* v dv. ima Pohlin prav tako »umetničenje«: m. sp. *boma bosta/bota*, ž. sp. *bomo -do*, sr. sp. *boma boda*. Toporišič doda še, da »pri *bodi* (59) pa

⁶⁰ Toporišič pravi, da »do trpnika, pri katerem se je sicer precej germaniziralo, sploh nima izraženega stališča« (Toporišič 2003d: 362).

nič ne umetniči«.

- Pohlin ima naslednje oblike za nedoločni način: *bit(i)*, *bijoč(e)* -a -u, *bil* -a -u in *katere* -a -u *bo*.
- Pohlin je trdil, da se vse oblike dajo tvoriti iz 1. os. ed., iz deležnika na -l in iz nedoločnika, npr. *del-am* -al -at(i), *reč-em* *rek-el* *reč-i*. O deležniku na -l je z oblikoslovnega stališča Pohlin pisal tudi v poglavju o skladnji.

I. glagolska vrsta:

- Za vzorec I. glagolske vrste je v prvi izdaji vzel glagol *dam*, v drugi pa *sekam* (kakor je imel Bohorič), kjer opozarja na posebnost pri *dam*: *daste*, *dadó* (pravi, da je bolje kot *dajo*) in na razmerje *imam* *imeti*.
- Pri spregatvi velelnika nima posebnosti (*daj/dej*), v drugi izdaji pa ima opombo proti obliki *dej*.
- Za 3. os. velelnika navaja obliko *nej da*.
- Toporišič navaja Pohlinovo opombo, »da je nedoločnik nekaterim tedaj na -ti, če je deležnik na -t, da se loči: *zavit* 'verdräht' proti *zaviti* 'verdrähen'«.
- Toporišič označi za nepravilno Pohlinovo trditev, da se kot *dam* pregibajo vsi glagoli na -am, saj so končnice tipa -ste in -do značilen le za t. i. atematske glagole.
- Opozarjal je tudi na priponsko naglašene glagole, npr. *krohotá se*, *režgetá*.
- Pri trpniku navaja dva tipa: za sedanjik *bom dan* (kar je germanizem), *sem bil dan*, za prihodnjik *bom dan*; druga oblika je s *se*: *se daje*, *se bo ressekalu*.

II. glagolska vrsta:

- Za II. glagolsko vrsto (-em) ima dva vzorca: *lubem lubi lubet lubejoč lubil* in *berem beri brat(i) beroč bral*. Toporišič pravi, da je bila razlika v nedoločniku in deležniku na -l, vendar kasneje primerov ni razvrščal popolnoma tako.
- Po prvem vzorcu se spregajo glagoli na nenaglašeni -im in na -nem. Toporišič pravi, da »zaradi nedoločnika, ki je oba pisal z -eti, kakor tudi *det(i)* in (verjetno) *let* (*lijem*) za kratki nedoločnik«, doda pa še, da je *gnedem* »v tej skupini čista pomota, ne pa tudi *skubem* (ker *skubiti*)«.
- Po drugem vzorcu se spregajo vsi ostali glagoli na -em (na -ati, -sti ...). Tu naj bi Pohlin gledal na del na -l, kar se vidi iz opombe, da se ti glagoli končujejo na -al, -el, -il, -ol, -ul. V to skupino uvršča tudi glagole na -jem; Toporišič tu pripomni, da je nekaj pomot, ki pa jih ne navede.
- Pri skladnji deležnika na -l je za prvi tip navedel: -em -il -en, za drugi tip: -em -al -en,

za tretji tip pa *-em -el -en*.

- Za prvi tip pri deležniku navaja proste premene: *poterjen/poterden*.
- Navedel je kratko obliko v 3. os. mn. pri glagolu na *-em*: *peko*.
- Ni poznal glagolskega vida.

III. glagolska vrsta:

- Sem sodijo glagoli na *-ím*: *učím, dejlim* (v drugi izdaji), mn. *učemo, uče*; ostale oblike *učiti, učeče, učil, učen*.
- V drugi izdaji ima še deležje na *-e*: *delej* ali *deléje, stoje* ali *stojeje*.
- Prav tako v drugi izdaji govori »o IV. (možni) glagolski vrsti, na *-om*: *bom, dobom*, za “pravilno” *dobím*«.
- Navajal je t. i. nepravilne glagole: *dim djál, jim jel, jem jedl, grem/gredem gredoč šl, jit/jet, morem mogl, očem*, 3. mn. *očejo/othe othl, nočem, pojdem pojditi/pojtti, porečem poreko, vem vejo/vedo vedl vej vedet/vedit vedoč/vejoč, se zajde*. V drugi izdaji je dodal še *žēnem*.
- V drugi izdaji je opozarjal, da se »v kranjščini namesto *bodem pelal* lahko reče *popelem*«.
- V drugi izdaji »ima kot dodatek naslov O nepravilnih in nepravilnih sestavljenih zastarelih glagolih, kjer navaja npr. neobstajajoče: *kucnem k prekucnem, gled k ogled, nikam k zanikam, taknem k dotaknem*«.
- Dodal je tudi primere za »pregibanje sestavljenih glagolov po vzorcu nesestavljenih, npr. *perdam* kot *dam* ipd.« (Toporišič 2003c: 338–339).

Glagolska skladnja:

- Pohlin je tudi govoril o ujemanju povedka z osebkom po osebi, številu in spolu (*Jest, moj oče in tvoja sestra imamo ..., On inu ti sta ...*), kar je enako kot danes, izjema je le tip *En dejl ludi so boršt issekuvali*.
- Pohlin je ugotovil, »da ima vsak glagol (razen nedoločnika) “vidno ali skrivno” imenovalnik (danes bi rekli: levo ujemalnost oz. prisojevalnost): *Jest lubem Boga, Pisali bomo*«.
- Omenja velelnik tudi v 1. os., kadar gre za pripoved ali navajanje lastnih dejanj (*Popadi njega jest in verzi njega v mlako*).
- V drugi izdaji je dodal še velelnik za 3. os. ed.: *Katir ima dve sukne, ta daj eno temu drugemu* (za *naj da*).
- Prav tako v drugi izdaji doda tudi nedoločnik kot osebek: *Dobru živeti sturi dobru*

umreti (Toporišič 2003c: 341–342).

Glede na vezljivost je Pohlin razdelil:

- Glagoli »z dvema imenovalnikoma« (pomožniki): *so, boš, imenuvan, se kliče, gratajo, ostanem*.
- Glagoli, ki se vežejo z rod.: glagoli pomanjkanja (*nimam, manka, tebe žeja*, kar je pomota, moral bi biti pod tož.), v drugi izdaji še potrebe (*čevlov potrebujem*), dotika (*se dotikam/primem/držima*), v drugi izdaji je imel na prvem mestu nikalne glagole.
- Glagoli, ki se vežejo z daj.: glagoli darovanja, usluge, zapovedi, želje, upiranja, škode, tudi predponski (*prestopem*). Tu je opozarjal na vpliv predpone na vezljivost: *jest tebe pustim (iti) – tebi jest odpustim*.
- Glagoli, ki se vežejo s tož.: dejanski glagoli, v drugi izdaji pa so to vsi glagoli. Tu opozarja na tož. v trpniku, t. i. drugi tožilnik (*Ti boš od mene gramatiko učen*).
- Glagoli, ki se vežejo z loč.: vršilec dejanja je v trpnem načinu, navaja pa glagole z od (*Smrt moža od žene loče*): *prejemem, vzamem, odpelem, odjidem, zmaknem, zderžim, kupem, slišem* (vse mišljeno kot *kupem od*).
- Glagoli, ki se vežejo z or.: tu nima pravila, »le primere, kjer pa gre v bistvu za okoliščine, ne dopolnila (*Te bukve so iz posebno mujo skupizložene bile*).« (Toporišič 2003c: 342)

OGSJN

Pri glagolu v Gutsmanovi slovnici je Toporišič ugotovil naslednje:

- Gutsman obravnava pomožnik, glagole na *-am*, na *-em*, na *-im* in nepravilne glagole.
- »Pri glagolih na *-em* navaja zgled *tepem tepe tepen tepsti* itd. (v dodatku primerov še tip *krijem*, vendar vsega le 11 glagolov).«
- Za glagole na *-am*, *-al* je izpisal samo paradigmo oblik, podobno tudi pri glagolih na *-em* in *-im*, ostale pa je uvrstil med nepravilne glagole.
- Od oblik je navajal sedanjik, deležnik na *-l*, nedoločnik, deležnik na *-n* in pred nedoločnikom pri nekaterih glagolih tudi velelnik.
- Toporišič zapiše, da »to v bistvu tudi ni več slovnica, ampak slovar, saj ne dela skupin po oblikoslovnih skladjih, ampak so v okviru nepravilnih glagolskih skupin na *-am*, *-em* (ter *-ijem*, *-ujem*) glagoli razvrščeni le abecedno, npr. *vieshem, viem, vjemem, vlizhem, vmerjem* ipd.«
- Pri načinu pozna trpnik in tvornik (kakor Poh.): *jes nesem – jes bom vuzhen*.

- Opozarjal je, da se trpnik predvsem rabi v 3. os. vseh števil, zaradi večje jasnosti v sedanjiku in prihodnjiku.
- Trpni način je po Gutsmanu primeren predvsem za nežive stvari, »ki ne morejo delovati proti sebi,« zato zaradi dvoumnosti odsvetuje primere kot *lete zhlovek fe povifha*.
- Od naklonov pozna povednega, velelnega, pogojnega in nedoločnega, »optimalno v petih časih«.
- Za velelnik navaja vse tri osebe v vseh številih (razen za 1. os. ed.): *tepi tepi; tepima -ta -ta; tepimo -te -ijo*.⁶¹
- Pri pogojnem naklonu loči sedanji, pretekli in prihodnji pogojnik, za slednjega pravi, da se rabi redko (*bom biu barau*) (Poh. le prva dva, nepoimenovana).
- Za pogojni trpnik Toporišič zapiše, da ima slovenščina le eno obliko, Gutsman pa je tam »umetničil«: sedanjik *bi biu baran*, preteklik *bi biu baran gratau*, prihodnjik *bom biu baran gratau*.
- Od nedoločnih oblik pozna: nedoločnik *barati*, sedanji deležnik *barajoči -a -e* oz. *barajoč* (deležje), deležnik *barau -la -lu*, trpni deležnik *baran -a -u*.
- Od časov pozna vse štiri: sedanjik, preteklik, predpreteklik (*fem biu barau*) in prihodnjik.
- V mn. ima oblike za vse tri spole: *sma sta sta barala* in *barali -e*; Toporišič pojasni, da je *-a* za ž. in sr. sp. nastal po akanju *e*-ja. Enako ima »v trpniku, torej, samo pri pridevniških besedah«.⁶²
- V 3. os. mn. pozna le »t. i. dolgo« obliko: *grejo*, čeprav ima *grefte* (Poh. *dado/dajo, bero/berejo, uče, jedo, gredo, vejo/vedo*) (Toporišič 2003č: 346–347).

OBZU

- Bohorič glagole deli na osebne in neosebne (*Delam – se dela*), glagolske kategorije pa so način, čas, naklon, lik, oseba, število in spregatev (Toporišič 2003a: 319).
- Glagolske vrste ima na *-am*, *-em* in *-im*, navaja pa tudi izjemo *imam -éti*. Pri skupini na *-em* je imel tudi glagole na *-ati* (*pi/fati*), na *-ø-ti* (*biti, bofti*), na *-či* (*pezhi*), izjemoma na *-eti* (*hoteti*) in na *-ni-ti* (*v'sdigniti*), če ne upoštevamo glagolov na *V-je-m*. Pod skupino

⁶¹ Pohlin ima za 3. os. opise z *naj*: *naj da/dasta/dado*; Bohorič: *fekaj fekaj; fekajva -e -a; fekahta -e -a; fekahta -e -a; fekajmo mi, fekahte vi, fekahte oni -e -a*.

⁶² Pohlin loči spole tudi v osebnih oblikah, npr. 2. os. dv. sedanjika *dama damo dama*. Tudi v WSB: *fekava fekave fekava; -ta -te -ta*.

na *-im* je združil poleg na *-i-ti* še na *-e-ti* in *-a-ti* (*Lubim – gorim goréti, Beshim Beshati, Vidim viditi* – tu gre za prehod naglašene jata v *i*) (Toporišič 2003a: 316).

- Bohorič obravnava tvorbo načinov, časov, naklonov (ne navede primerov), t. i. glagolski lik (*sekam – nasekam, povem – prepovedujem*) je besedotvorni problem⁶³ (Toporišič 2003a: 315).
- Na splošno je pri tvorbi glagolskih oblik izhajal iz latinskih kategorij načina, časa in naklona (Toporišič 2003a: 316).

Sedanjik:

- Spregatvene končnice v sedanjiku so: *-m -š -ø; -va/-ve/-va -ta/-te/-ta -ta/-te/-ta; -mo -te -jo*.
- Poznal je kratko obliko za 3. os. mn.: *verujo, Govore, vojfkujo, obdèrshé, fe pijo, fe vuzhe*. Ima tudi primer za nenaglašeni *-e*: *ohráne*.
- Nima posebne skupine za atematske glagole: *dam* je pri glagolih na *-am, iem, Grem* pri glagolih na *-em, vem* pa sploh nima.
- »Pri glagolih na *-am* ima zabeleženo odstopanje v nedoločniški osnovi (*meti, mel*).«
- Med glagoli na *-em* je imel tudi glagole na *-Vjem*.
- Obravnaval pa je tudi opise s prislovnimi in druge vrste sestavinami, npr.: *naprej dam, doli gledam, vun grem, narasen dajem, obilu dajem, fpet pridem, fim pokorèn ...*

Prihodnjik:

- Prihodnjik ima obliki *bom* in *bodem*.
- Oblike atematskih glagolov pred končniškim *-t-* so štajerske: *bota -e*, v 3. os. mn. pa *bodo*.

Velelnik:

- Bohorič navaja končnice za vse osebe vseh števil razen za 1. os. ed.
- 3. os. mn. ima končnico *-te* (*Bodite*).

Pogojnik:

- Spregal ga je »ničto«, kakor se sprega še danes (Toporišič 2003a: 328–29).

Nedoločnik:

- Obravnaval je enedoločnik tudi kot gerundij (*Biti/Bitje*) (Toporišič 2003a: 326).
- Pri nedoločnikih je zapisoval še deležnik na *-l*.
- Pri razredu na *-am* je imel: *delati* in *imeti*.

⁶³ Tu še ne gre ravno za glagolski vid, Ramovš pa opozarja, da se ta že pojavlja (315).

- Pri razredu na *-em*: *-a-ti* (*br-ati brál, klizati klizàl, kovati kovál; povedati; fĵati*), *-e-ti* (*hoteti Hatèl/htèl, nehtéti*), *-ni-ti* (*dotakniti dotàknil*), *-ova-ti* (*pegerovati*), *-uv-ati* (*perlisuvati*), *s-ti* (*bosti bódél, Iefti Iedil*), *-či* (*pezhi pekèl, mozhi mogèl, vrezhi vérgèl*), *V-ti* (*peti pél, kláti, biti, dreti, jiti fhil*).
- Pri razredu na *-im* naj ne bi imel posebnosti: *-i-ti* (*Braniti*), *-e-ti* (*goréti*), *-a-ti* (*spati*) (Toporišič 2003a: 328–29).

Deležniki:

- Bohorič je obravnaval deležnike kot posebno vrsto,⁶⁴ tako imamo tvorne deležnike za sedanjost, preteklost in prihodnost ter trpne za preteklost in prihodnost: *delajozhi, kir je delal, kir bo delal – delan, bom delal* (Toporišič 2003a: 314).
- Deležnik na *-n* je tudi stopnjeval: *nar vuzheneſhi mej Gèrkmi* (Toporišič 2003a: 324).

ŠPBS

- Bohorič glagole deli na osebne in neosebne (slednji so samotretjeosebni glagoli), npr. *delam – se dela*. Tu Toporišič zapiše, da bi bil boljši primer *dežuje*.
- Načine ima: srednji so neprehodni glagoli (*sedim, tečem*), ostali so tvorni ali trpni.
- »V preglednicah tvorbe oblik se glagolske oblike navajajo po seznamu v latinščini, npr za glagol *biti*: *sem, sim bil* (po izpahu *bom*), *bodi, o de bi bil/o de bi meni bilu biti, aku sim jest bil, aku jest bom, biti, bodejoč, bitje, bitja, bodejoč, biti*.«
- »Oblike z medmetom *o* so želelniki, s *kadar* pa subjunktivi: danes – in deloma že Bohorič – jim pravimo konjunktivi / .../.«
- Bohorič ne pozna predpreteklika, vendar Toporišič v opombi zapiše, da je Kolarič opozoril, da ga vseeno navaja, celo tri pretekliške oblike: *sem sekal, sèm bil sekal, sem vže bil sekal* (zadnja oblika je za slovenščino odveč).
- Pri naklonih je Bohoriču naš pogojni v teoriji »podrejalnik« (subjunktiv), pravi pogojnik je odkril šele na koncu oblikoslovja pri oblikoslovni razčlembi očenaša: *o de bi bil sekal, kadar bi sekal, kadar bi bil sekal*; tu ga imenuje možnostnik (potencial) (*jest bi sekal, jest bi bil sekal*), prej pa ga imenuje vezalnik (konjunktiv), le da ga je tu opisoval z *aku, kadar, dokler, da* itd., kakor tudi želelnik z *o de bi*.«
- »K naklonom šteje Bohorič tudi nedoločnik.«
- »Glagolske vrste loči po sedanjiku, in sicer tri: na *-am, -em, -im*.«

⁶⁴ Morda »zaradi njihove predikativnosti na podlagi latinščine, saj v bistvu išče latinskim /.../ deležnikom /.../ slovenske ustreznike« (Toporišič 2003a: 314).

- »V ustreznih seznamih glagolov za sedanjikom kot iztočnico navaja še nedoločnik in deležnik na -l (zadnjega le v edninski obliki za moški spol), iz teh oblik pa se dajo tvoriti vse druge; to lahko ponazorimo z *berem, beri, beroč – brati, brat, (kupovaje) – rekel, rečen, rekši*, prim. še *pijem pij pijoč – piti pit pitje pil pit*.«
- »Glagolnik je imel tudi na -jenje (*ubijenje*).«
- Od glagolskih oblik loči še t. i. gerundije, to so nedoločniki v samostalniški vlogi, npr. *čas je delati, čas je sekati/sekanja, težku je delati*.
- »Trpnik za sedanjik tvori iz deležnika na -n (-t) + *bom (bom sekan)*,⁶⁵ zatem tudi pravilno (*sem lublen*).« Slednji primer je tvorjen s sedanjiško obliko glagola *biti*.
- Neosebne glagole, npr. *se je lubilu*, ima za trpne, kar bi bilo prav, če bi bil ob njih še osebek (*Vinu se je lubilu*), ima pa tudi tak primer: *se piše Peter* (Toporišič 1987b: 302–304).

PRP

Adam Bohorič ima pri glagolu naslednje posebnosti:

- Po latinščini je povzel t. i. gerundij, kar je »v bistvu samostalnik iz glagola ali po naše tudi nedoločnik v določenih rabah«.
- Prav tako po latinščini je imel subjunktiv ali podredni čas: *kadar delam*.
- Deležnike obravnava kot posebno besedno vrsto.
- Pogojnik je označil kot posebni naklon.
- Opazil je tudi slovenski trpnik na *se*: *se seka, se pišem* (Toporišič 1987a: 14).

Valentin Vodnik:

- Še vedno je obravnaval deležnik (z deležjem) kot samostojno besedno vrsto.
- Slovnične kategorije, ki jih je pripisoval glagolom so: naklon in čas, oseba, število, spreganje in deležnost, vid, vrste spregatev, tvorba časov in naklonov, obravnava pa tudi nepravilne glagole.
- »Glagolskega vida tu ne loči točno od vrste glagolskega dejanja, kakor kažejo že trojice tipa *gibam – ganem – gonim*.«
- Pri tvorjenju glagolskih oblik obravnava najprej glagole na -am, nato na -em in -im, če se je dalo ob istokorenskih primerih, npr.: *gibam – gánem – gónim*. Navaja jih po zaporedju sedanjik, velelnik, nedoločnik (dolgi in kratki), deležnik na -č, -l, deležja na -č, -aj(e), -ama, -ši, -é, glagolnik, trpni deležnik.

⁶⁵ Toporišič tu navaja, da ne gre za prihodnjik.

- Razrede je razporedil po abecedi izglasnih korenskih soglasnikov (Toporišič 1987a: 22).

V zvezi s Škrabčevim raziskovanjem BS je navajal:

- Škrabca sta glagolski variantni končnici *-ši* in *-š* v 2. os. ed. spominjali na obliki nedoločnika na *-ti* in *-t* pri Trubarju.
- Aorist in imperfekt naj bi bila slovenska, saj ju je imela hrvaška slovenščina še v 17. stol., rezijanščina v 18. stol, aorist pa je ohranjen tudi v celovškem rokopisu.
- Za pravi dokaz slovenskosti BS pa je imel dovršni sedanjik za izražanje prave sedanjosti (stcsl. ima tu samo nedovršnike).
- »Prevajalec Brižinskih spomenikov je docela obvladal glagolski vid: prim. *tvoriti* – *stvoriti* (simpleks – sestavljenka), *pasti* (trajni) – *spasti* (dovršni) – *spasati* (ponavljalni); Škrabec je opozarjal, da stara cerkvena slovanščina nima glagola *pasti* v tem pomenu« (Toporišič 1987a: 92).

OCSSJK

- Pri glagolu se opira na Hipolita, dodana pa sta dva stavka o velelniku in želelniku.
- Pri prihodnjiku se zaradi večje jasnosti v dv. dodaja *dva* (*mi dva*).
- Pri trpnih oblikah je bil tip *Jef fim bil fekan* označen za predpreteklik, opuščena pa je opomba (*bom vuzhén grammátiko*), dodani pa so odložniki, ker naj bi se spregali enako kot trpniki.
- Prav tako pri trpnih oblikah je še želelnik (*o debi meni bilu fekanimo biti*).
- Velelnik glagov na *-em* ima v 3. os. mn. obliko z *naj* (*naj pišhejo oni -e -a*), kar je dodal že Hipolit.
- Opuščeno je poglavje o deležnikih glagolov na *-im*.
- Po Hipolitu je bilo prevzeto poglavje o nepravilnih glagolih, kjer so obravnavani atematski glagoli: *Jeftà, Jedò, Grem* (in napačno *pridem*).
- Pri glagolih trgovanja je odstranjen ves odstavek, »tako da poglavju o namenilnikih sledijo imena za čas« (Toporišič 2003b: 333).
- Pri tvornih neosebni glagolih je izpuščena tretja opomba (*neumnoft – meni flifhi/doftoi, oli fe fpodobi*).
- »Izpuščeno je 5. pravilo tvornih neosebni glagolov tipa *fe mora, fe sazhne, je navada, fe more, je mogozhe, fe vidi, je gvišhnu, onu ftoji, fe more, Mladih ljudi ima Grehou fram biti*« (Toporišič 2003b: 334).

PSIBS

- Kopitar v pismu zapiše da je oblika *choku* = *hoću* srbska (Toporišič 2008b: 269). Na naslednji strani Toporišič zapiše, da je Kopitar »prehitro sklepal na neslovenščino,« saj je obliko *hočo* poznal že Trubar (Toporišič 2008b: 270).
- Kopitar: *poronfo* = *porozhu* 'priporočam' (Toporišič 2008b: 270).

SRŠ

V besedilu Češčena bodi je:

- oblikoslovna znamenitost končnica *-me* v 1. os. mn. (*vpyeme*, *zdvchvgeme*), vendar je ta *-e* v rokopisu nekoliko popravljen, ker je pač občuten kot tuj; morda je tudi po vokalnoharmoničnem *e* iz prejšnjega zloga, najverjetneje pa je ta končnica vpliv češčine na glasovne spremembe;
- pri deležniku na *-č* je najti končnico *-e* nam. *-i* v množini m. spola: *glagologicze* (kar je starina, znana iz stare cerkvene slovanščine pri primernikih, števniki za vrednosti 'tri' in 'štiri', pri deležnikih na *-č* in *-ši*);
- Oblike deležnika na *-č* niso enotne: *placzecz* proti *glagologicze* (prvo bi sicer lahko bilo deležje);
- namesto *jesi* je že slovenski samonaslonski *fī* kot oblika za 2. os. ed. (Toporišič 1992b: 19).

V besedilu Naš Gospud imamo prihodnjik z glagolom *hoteti* nam. z *bom*: *chocztſche biti* = 'bo', vendar je v tej obliki še nekaj hotenjskosti, torej ni čisto prihodnjiška (Toporišič 1992b: 21).

V besedilu Jaz se odpovem je od starih oblik v spregatvi ohranjen končaj *-o* za 1. sedanjiško osebo ednine (namesto pozneje povsem posplošenega *-im* pri glagolih na *-im*): *proffo* (2x), *mollo* (v II še *oblublo* in *odpufzho* in trikrat *proffo*) (Toporišič 1992b: 25).

OJSS

O glagolu v Janežičevi slovnici je Toporišič zapisal:

- Loči prehodne in neprehodne, »povračivne« in neosebne glagole.
- Deli jih tudi na tvorne in trpne (*omivati posodo* – *posoda se omiva*).
- Pri vrstah glagolov se navezuje na Metelka in jih loči šest vrst. Sedanjike loči na *-am* *-em* *-im*.
- Navaja tudi atematske/neosnovnične glagole: *grem*, *dam*, *jem*, *vem*, *bom*.

- Pozna kratko obliko 3. os. mn.
- Po nedovršnih glagolih se sprašuje *Kaj delaš? Kaj se dogaja?*.
- Ima seznanam glagolov: *ječim – jeknem – jekam, klečim – poklekнем – poklekam*. Srednje imenuje glagole enkratnega dejanja.
- Dodal je seznam dovršnih glagolov po vrstah: I *dati*, II *vtoniti* ...
- Načine ima tri: djavni, trpivni in bivni (*piše, je premagan, se veseli/zeleni*).
- Pozna tudi predpretekli čas, a le pri dovršnih glagolih.
- Naklonov oz. načinov⁶⁶ pozna devet: znanivni/določivni (*obrača*), pogojevni (*bi vedli*), želivni (*naj/bi bilo*), velivni (*delaj*), nedoločivni (*delati*), namenivni (*delat*), deležje ali priložaj (*cveteč -a -e*), narečni (*kleče*) in glagolni/glagolno ime (*pohajkovanje*). Tu se zopet navezuje na Muršca (Toporišič 2003e: 371–372).

PPJ

Pri glagolu v Prešernovem Krstu pri Savici Toporišič navaja:

- ničto upadlost nenaglašenega *-i* v obrazilu *-ti* nedoločnikov: *dočákat, živét*, pri tem je »Prešeren opustne nedoločniške *-i* zaznamoval z opuščajem«, torej je »spoštoval normo knjižnega jezika«.
- Značilna so »neobičajna« deležja oz. deležniki na *-č*: *ljubjóče serca*. Toporišič pravi, da je ta primer nenavaden, ker se zdi, kot da je tvorjen iz 3. os. mn. Navaja Kopitarja, ki piše, da slovenski jezika takega deležnika ne pozna.
- Glagol *morem, more* rabi v pomenu 'morati' (Toporišič 2008a: 259–260).

⁶⁶ Janežič ima izraz naklon, Toporišič pa izraz način.

3.4 PRISLOV

SS

Od izgubljene pridevniške samostalniške sklanjatve so redki ostanki še v prislovih tipa *zlepa* (morda tudi *nagloma*) (Toporišič 2000: 771).

SKJ1 in SJS1

V obeh delih ima pri Rateškem rokopisu navedeno: *od todi* (Toporišič 1979a: 57; Toporišič 1998: 40).⁶⁷

SKJ2

Pri prislovih je Toporišič navedel naslednje posebnosti:

- Trubar: *obtu* = *zato*, *koker* (Toporišič 1979b: 20).
- Krelj: *kader* 'kadar', *čisteši* = *čisteje*; *uže* = *že*, *kakor* (Toporišič 1979b: 24).
- Kastelic: *takú*, *ravnu*, *zdajci* = *pri priči* (Toporišič 1979b: 32).
- Svetokriški: *kjekaj* ($e < a$, $k < t$)⁶⁸ (Toporišič 1979b: 33).
- Japelj: *takú*, *kér* = *kjer*, *popolonoma* = *popolno*, *tam* = *tja* (Toporišič 1979b: 42).
- Linhart: *tokú*, *v kratkim*, *nikamer* = *nikamor* (Toporišič 1979b: 44).
- Vodnik: *zjutra* = *zjutraj*, *potle* = *potlej* (Toporišič 1979b: 46).
- Cigler: *zlo* 'zelo', *nalaš*, *kmalo* (Toporišič 1979b: 63).
- Prešeren: *tak* (*takó*) (Toporišič 1979b: 73).

Toporišič nima zapisano v SKJ2, ima pa v SiZ:

- Recelj: *nikar* = *nikakor* (Toporišič 2008c: 297).

SKJ3

- Levstikove oblike: *tija* (= *tja*), *dosta*, *kamo*, *vkupe*, *kde*, *kder*, *polu* (Toporišič 1979c: 14).
- Škrabec naj bi se preveč »oklepal jezikovnih pojavov pisnega izročila in preteklosti«, npr. v pisavi *kaker* za *kakor* (Toporišič 1979c: 18).
- V Levstikovem Martinu Krpanu so posebnosti tedanjega knjižnega jezika, npr. *delj*, *kmalo*, *uže* (Toporišič 1979c: 45).

⁶⁷ Samo v SKJ1 pa zapiše, da danes ne poznamo več *elě* vpomenu 'komaj' (Toporišič 1979a: 45). Ta beseda ni ohranjena v nobenem spomeniku.

⁶⁸ Iz sobesedila je razvidno, da je tu prislov (ne zaimek).

- Prav tako ima *delj* tudi Kersnik v sliki Mačkova očeta, kot pravi Toporošič, zaradi posnemanja kmečkega jezika (Toporišič 1979c: 60).

JP2

- Levstikovi predlogi za nove oblike: *dosta, kamo, vkupe, kde, nikder* (Toporišič 1967: 51).
- Levec pa je predlagal: *pravo za pravo* (= *pravzaprav*), *imam pravo* (= *imam prav*) (Toporišič 1967: 52).

OPKG

- Pohlin omenja stopnjevanje prislovov že kar med obravnavo pridevnikov, npr. *dobro – bel, bulše/bulši* (Toporišič 2003c: 337).
- Prislov imenuje Pohlin stranska beseda, v drugi izdaji polegbeseda in pravi, da »se dodaja besedi, da se ji da več ali manj moči, da bi bil izražen njen pomen ali količina«.
- »Prislovi so treh vrst: časovni, krajevni, lastnostni.«
- Časovni se nadalje delijo na sedanjostne, preteklostne, prihodnostne in nedoločne: *danes, nekedaj, jutri, nekol*.
- Med sedanjostne uvrsti: *berž, dans hitru, kmalu, nategama* (Toporišič: 'neutegoma'), *noterdozdej*. Toporišič tu pripomni, da je uvrstitev posameznih primerov v te skupine »zelo daleč od idealne«.
- Krajevne prislove ima razdeljene po vprašalnicah: *kje, kam* in *kjeskus*.
- V drugi izdaji ima po Bohoriču (*na mestu, na mesto, proti mestu, iz mesta, po mestu*) spremljano z vprašalnicami *kje* itd.
- Med lastnostne prislove je uvrstil vse ostalo: prave prislove in členke za pojem 'odgovoriti' (*ja, na 'ne', zatu, cel ne*).
- Vse je razdelil po skupinah za naslednje pojme: ločiti, perganjati, izvreči, skazati, poterčiti, lastnusti, oppominati, preklinati, vprašati, k perglihi, k visokusti, odpušati, k versti, k tovarštvu, perseči, perglihati, tajiti, skupspravljati, prepovedati, razločiti, voliti, vošiti, perpadnoste, šteti, cvibliti, perpustiti. Slednje je v drugi izdaji skrčil v šest skupin: mere, števila, sosledja, primere, vprašanja in odgovora ter potrditve in zanikanja. Tu so vsi pravi prislovi, razen v zadnji skupini gre še za členke.
- »V opombi opozarja na dvojno zanikanje nasproti latinščini in nemščini: *nimam cel nobenega časa*.«

- V drugi izdaji je dodal tudi opombo »o prislovih “števila ali količine” (*veliku žovnirjov*), toda ob predlogu z ujemanjem: *na malu krajeh*, “ne krajov”, *s dovel svincam*, *med več ludmi* itd.« (Toporišič 2003c: 339–340).

OBZU

- Toporišič navaja, da so pri Bohoriču prislovi določeni po besednovrstnem izvoru, pomenu, tvorjenosti in stopnjevanju (Toporišič 2003a: 319).
- Prislove stopnjuje s pripono *-ejši* (*mozhnefi*), *-ši* ima pri *zhej/he* 'češče', navaja pa tudi »malo verjetno« *vezh mozhnu* in *gar zheftu* (Toporišič 2003a: 323–324).

ŠPBS

- Bohorič omenja 34 skupin prislovov.
- Med prislove šteje tudi členke: *nej*, *nikar*, *niti – niti*, *niti*, *nikakor*, *kratku nikar*.
- Prav tako so med prislovi tudi besednozvezne enote: *na levo stran/nalevu*, *Bùg hotèl*, *aku češ/čete*, *kateru izmej dveh*, *ništer majne*, *enu malu dolgu*, *prez nadjanja* (Toporišič 1987b: 304).

PRP

Vodnik:

- Že v Kopitarjevi slovnici je ločil izpridevniško skupino od preostale (*lepo – kjé*, *kod*, *koliko*, *kako silno* ...).
- V svoji slovnici je prislov postavil za deležnik in predlog (Toporišič 1987a: 23).

Kopitarjevi predlogi za novodobni predpis:

- Končnica *-o* namesto starejšega ali dolenjskega *-u* v prislovu iz pridevniške besede: *posneto*, *tolmačeno*, *zato*, *pohlevno* (Toporišič 1987a: 51).

OCSSJK

Toporišič v tej slovnici ugotavlja:

- da je opuščen je edini Bohoričev (drugi Hipolitov) uvodni odstavek.
- Prav tako je izpuščeno razvrstitveno pravilo pri tvorjenju prislovov iz pridevnikov (Toporišič 2003b: 333).

OJSS

- Janežič obravnava prislov za predlogom, torej med slovničnimi besednimi vrstami.
- Ukvarjal se je s tvorbo prislova.
- Navajal je »pomensko tipologijo na podlagi vprašalnic /.../, le da je prislove na vprašanje *kam* Janežič pridružil krajevnim.«
- »Poleg prislovov “kraja” loči še “časa” (*kadaj – kako dolgo/dalječ*), “razmere in namere”, “kolikosti” in “potverdivna in odrečivna/odnikavna”« (Toporišič 2003e: 372).

PPJ

Pri prislovu Toporišič govori o ujemanju Prešerna s Kopitarjem in Vodnikom.

- Prešeren se s Kopitarjem in Vodnikom ujema v prislovih: *tje, komej, doli, drugej, zdaj, koj, blizo, skoz, skorej, skoro*.
- Prešernova *ponevedama, večkrat* se ujemata s Kopitarjevima *nevedama, več krat*.
- Prešernov *kolkkrat* ustreza Kopitarjevemu in Vodnikovemu *kolkrat*; Prešeren ima še *kolko krat*.
- Vsi poznajo ukanje: unstran – unidan, undan, unod.
- Navaja še: *tamkej – tamki, tamkaj; povesod – onód, letód; dalj – dalje*.
- Za današnji *domov* ima Prešeren *domú*.
- Za Prešernov *nikjèr* imata Kopitar in Vodnik *nikir*.
- Posebnost je *pričo mene*, ker Kopitar in Vodnik tega nimata (Toporišič 2008a: 261).

3. 5 POVEDKOVNIK

SRŠ

- V besedilu Jaz se odpovem ima povedkovnik *dalsan* različno vezljivost: rodilniško (*dalsan ... tiga*) oz. orodniška (*je dalsan dam vsfeymi greychi z kemer* (v II *greychi*), in to celo nepredložna; posebnost je tu zveza *fam ga* /rod./ *dalsan*, kar pa je verjetno nemški 'es', torej tu rodilniški tožilnik srednjega spola (Toporišič 1992: 25)
- Zanimiva je povedkovniška raba besede *sovraž*: v II: *fam ye sovras will* (Toporišič 1992: 26).⁶⁹

⁶⁹ Samostalniška raba povedkovnika se v diplomskem delu nahaja na str. 28 (pod SRŠ).

3. 6 VEZNIK

SKJ1 in SJS1

V Rateškem rokopisu najdemo (vezalni veznik) *ino*, kar pomeni 'in' in (členek) 'tudi' ter (protivni) *le* (temveč) (Toporišič 1979a: 57; Toporišič 1998: 40).

V Stiškem rokopisu se:

- poleg *inu* rabi tudi *i*, ki pomeni 'in, tudi',
- namesto našega sedanjega (ločnega veznika) *ali* – *ali* beremo *voli* – *voli* (pri Trubarju nato *oli* – *oli*),
- *kir* pomeni tudi (vzročni) *ker* (Toporišič 1979a: 57; Toporišič 1998: 40).

SKJ2

- Oblika *inu* (*ino*) je posledica prehoda končnega nenaglašene *o* v *u* (Toporišič 1979b: 8).
- Trubar ima: *de*, *inu*, *oli* = *ali*,⁷⁰ (tu Toporišič še zapiše, da je *oli* verjetno iz *voli*), *samúč* = *samo*, *temúč* = *temveč* (Toporišič 1979b: 20–21)
- Krelj: *inu* (Toporišič 1979b: 24)
- Damatin: *takú*⁷¹ (Toporišič 1979b: 26).
- Kastelic: *de*, *kadar* = *ko* (Toporišič 1979b: 32)
- Svetokriški ima veznike: *inu*, *de*, *nikar uže* v pomenu 'pa'⁷² – členek *uže* 'že' je del dvodelnega veznika; *kir* = *kjer* (Toporišič 1979b: 33).
- Hipolit: *inu* (Toporišič 1979b: 35).
- Japelj: *inu*, *de*; *kér* = *kjer* (Toporišič 1979b: 42).
- Linhart: *inu*, *de*, *ke* [= *kə*] = *ko* (Toporišič 1979b: 44).
- Tudi pri Vodniku je še izpričana raba časovnega veznika *kader* v pomenu 'ko'; ostali vezniki so še *inu*, *de* (Toporišič 1979b: 46).
- Prešeren: *de* (*da*), *al* (*ali*) *pričo nje* (*vpričo nje*) (Toporišič 1979b: 73).

SKJ3

- Nove oblike zamenjajo stare (40. leta 19. stol), npr: *de* > *da* (Toporišič 1979c: 10).
- Levstikove oblike: *i*, *ino* (= *in*), *ka* (= *da*, *ker*) (Toporišič 1979c: 14).

⁷⁰ Iz sobesedila je razviden kot veznik ne kot prislov.

⁷¹ Iz sobesedila je razvidno, da je to del dvodelnega veznika *tako* – *kakor*.

⁷² Snoj navaja pod *nikar uže* več pomenov: 1. vendar ne, 2. kaj šele, 3. ne samo.

JP2

- Za Antona Murka navaja, da se je v svoji slovnici zavzemal za obliko veznika *da* (*da me počaka*) namesto *de*, saj se *da* govori skoraj povsod po Štajerskem in »veliko krajih Kranjske« (Toporišič 1967: 41).
- Muršec je pisal *da* in *de* (Toporišič 1967: 45)
- Navaja, kaj vse je Levstik predlagal za knjižni jezik: *i*, *ino* (= *in*), *ka* (= *da*, *ker*) (Toporišič 1967: 51).

SJS2:

- V Martjanski pogodbi beremo (časovni veznik) *doklam* 'dokler', kar je značilnost kajkavskega knjižnega jezika (Toporišič 1997: 39).
- Vpliv italijanščine v Plemiških pismih je protivni veznik *ma* = *toda*, ki je značilen tudi za notranjsko in primorsko narečje (Toporišič 1997: 53).

ESJ

- Pod geslom **nove oblike** navaja: *de* (veznik) (Toporišič 1992a: 149).
- Pod geslom **Stiški rokopis** ima Toporišič navedeno kot značilno obliko *voli* v pomenu 'ali' (Toporišič 1992a: 312).
- V geslu **upad** kot zgled navede: *inu* namesto *ino* (Toporišič 1992a: 340).

OPKG

- Pohlin veznike imenuje vežejoče besede, v drugi izdaji skupvezlive besede.
- »Loči: vezalne (*inu*, *tudi*, *neli* – *ampak tudi*, *k temu*), ločilne (*al*, *ne* – *ne*), dostavljalne (*tudi*, *zraven*), pogojne (*aku*, *če*, *desne*, *potemtakem*), izpolnjevalne (*sicer*), izvzermalne (*samuč*), pojasnjevalne (*de*, *namreč*), izbiralne (*saj*, *ali*, *spruti*), posledične (*zatorej*, *tok*, *tadej* ...), vzročnostne (*ke*, *zakaj* ...), sklepalne (*torej* ...), dvomilne (*jeli*, *nebi* ...).«
- Ni ločil prirednih od podrednih veznikov.
- Med veznike je uvrstil tudi nekatere prislove in členke (vendar Toporišič ne navede katere).
- V drugi izdaji pa je veznike poenostavil: namembni (*aku*, *da*), izključevalni, pogojni, protivni (podredni in priredni skupaj), vezalni, vzročni, dvomilni (Toporišič 2003c: 340).

OBZU

Toporišič za Bohoriča navaja, da so pri veznikih naštetе samo vrste po pomenih: vezalna, ločilna, dvomilna (*jeli*), protivna, vzročna, pogojna, sklepalna, sledilna (*potler*), zatrjevalna (*Gvišnu*) in vpraševalna (*li*) (Toporišič 2003a: 319).

ŠPBS

Bohorič veznike loči na vezalne, ločne, dvomne, protivne, vzročne, pogojne, posledične. Med vezniki pa so tudi členki: *tudi*, *htimu*, *li*, (*tako*) *vsaj*, *nikar*, *gvišnu*, *risničnu*, *nu*, *vže*, *tedaj* 'torej' in prislovi: *potler*, *k poslednimu* (Toporišič 1987b: 304).

PRP

Vodnik:

- Ne razlikuje med prirednimi in podrednimi.
- Navaja jih devet vrst: vezalne in sorazmerne, ločevalne (v bistvu protivne in dvodelne dopustno-protivne), pogojne ali ugovarjalne, nasprotovalne, dopustne, vzročne, sklepalne, zaporedne in primerjalne (Toporišič 1987a: 23).

OJSS

- Po pomenu deli veznike na »vezavne, razkrojivne, ločivne, pogojivne, nasprotivne, dovolivne, vzročivne, sklepavne, uredivne, primerjavne«.
- Pod »razkrojivne« uvršča: *ne – ne*, *čim manj – tem manj*, *niti – niti* (Toporišič 2003e: 372).

PPJ

- Prešeren ima veznik *al* »samo enkrat protivnostni v obliki *ali*, sicer ločni«.
- Pozna tudi *ak*, tudi *ako*, *de*, *ki*.
- Ne pozna veznikov: *a*, *toda*, *ampak*, *temveč*, *marveč*, *kajti*, *zakaj*, *sicer*, *namreč*, *ali*, *sej*.
- Ima *sej* za *saj* in posledične *torej*, *zato*, *zatorej* (Toporišič 2008a: 262).

3. 7 PREDLOG

SKJ1 in SJS1

Rateški rokopis: *mej* (med) (Toporišič 1979a: 57, Toporišič 1998: 40).

SKJ2

Toporišič navaj naslednej posebnosti pri predlogu:

- Trubar: za *volo* = *zaradi*, *h pravi* = *k pravi*, *prez* = *brez*, *per* = *pri*⁷³ (Toporišič 1979b: 20–22).
- Dalmatin: *mej* = *med* (Toporišič 1979b: 26).
- Kastelic: *per* = *pri* (Toporišič 1979b: 32).
- Svetokriški: za *volo* = *zaradi* (Toporišič 1979b: 33).
- Hipolit: *z to* = *s to* (Toporišič 1979b: 35).
- Linhart: *per* = *pri* (Toporišič 1979b: 44).
- Vodnika: *unikraj*,⁷⁴ *per* = *pri*, iz *Viča* = *z Viča* (Toporišič 1979b: 46).

V SiZ doda še:

- Recelj: *h* = *ob* (*h prihodnimu terganu*) (Toporišič 2008c: 297).

SKJ3

- Škrabec je zapisoval *mej* za *med* (Toporišič 1979c: 18).
- Levstikove oblike: *brezi* (= *brez*) (Toporišič 1979c: 14).

SJS2

V Plemiških pismih se nezložni predlog piše skupaj z zaimkom: za *kə njim* se rabi *kenem* (Toporišič 1997: 53).

JP2

- Za Antona Murka navaja dve obliki: *per* in *pri* (kranjsko in štajersko) (Toporišič 1967: 41).
- Po letu 1852 se je uveljavila oblika *da* namesto *de* (Toporišič 1967: 46).
- Levstik predlaga: *brezi* (= *brez*); *se zlatom*, *se svetom* (Toporišič 1967: 51–52).

⁷³ Tu gre za primer moderne vokalne redukcije.

⁷⁴ Iz sobesedila se vidi, da je predlog.

OPKG

Pri obravnavi predlogov Pohlinove slovnice je Toporišič ugotovil naslednje:

- Predlog Pohlin imenuje spredna beseda »in je definiran s tem, da za seboj zahteva besedo / .../ v določenem sklonu, dveh ali celo treh«. V drugi izdaji pri besedi zapiše še samostalnik ali pridevnik.
- Ne loči pravih predlogov od nepravih (Toporišič: »od prislovov«): *blizu gradu, bres dnarjov*; navajal naj bi celo: *daleč od gosposke, zunaj nograda, znotraj trebuha, zgorej ogniša, vrh vodá, stojim tvojemu Gospodu nazaj*. Sestavljene glagole piše skupaj z nepravimi predlogi.
- Toporišič navede kot posebnosti: *iz* pomeni 'iz', *iz/z* pa 'z', *med/mej*.
- V ed. ima mest. enak daj. (*na hribu*), v mn. pa rod. (*na tleh*).
- Pri obravnavi predlogov se Pohlin ni naslonil na Bohoriča, ki je izhajal iz latinskih.
- V drugi izdaji je poudaril še, da gre pri rodilniških predlogih tudi za or. (Toporišič 2003c: 339).

OGSJN

- Gutsman obravnava enosklonske vezavne in večsklonske predloge.
- Pri enosklonsko vezavnih je mešal predloga *z* in *iz*.
- Mestniške predloge je označil za rodilniške s posebno končnico.
- Nima rodilniškega *za*.
- Mešal naj bi predloge in prislove (Toporišič 2003č: 348).

OBZU

Bohorič predloge označi kot besedno vrsto, »ki veže samostalnike v različnih sklonih« (Toporišič 2003a: 319). Po Toporišiču naj bi Bohorič popolnoma podlegel latinščini pri obdelavi predlogov (Toporišič 2003a: 316). Pri vezavi predlogov je opazil naslednje:

- Predlogi, ki se vežejo z rod.: *fe, okuli, Svunaj, Snutraj, Sdolaj, sgoraj, savoljo/za, Blisi/blisu, mumu/mimu, Poleg/polgi, pres, razen*; napačno je med rodilniške predloge uvrstil *po* (zaradi nerazločevanja mestnika in rodilnika), *zhes, pres*.
- Predlogi, ki se vežejo z daj.: *k/h, per, pruti, pred, mej, sa, s, v, po, na*; napačno je uvrstil predloge *polèk/polgi* in *Super*. Tu ni opazil tožilniške vezave pri *pred, mej, po, za*, rodilniške pa ne pri *z*.
- S tož. se vežejo predlogi: *fkozi, Super, nad, pod, v, na*; sem bi moral uvrstiti predlog

zhes,⁷⁵ prav tako pa mu manjkajo samotožilniški *raz*, mestniška *ob* in *po* ter tudi orodniška *med* in *pred*.

- Z loč. se vežejo predlogi: *od*, *is* (ta dva sta prava, roditeljska), *pres* (za tega pravi da je roditeljsko-ablativen) in nepravi *za* (pravi roditeljski bi bil časovni *za*) (Toporišič 2003a: 317).

ŠPBS

Tu Toporišič navede le da so predlogi obravnavani »po latinski vezavnosti, vendar ustrezno slovenski: za tož., loč., tož.-loč.; nakazani pa so tudi neločljivi predlogi (tj. predpone).« Med predlogi so tudi prislovi: *okuli*, *zvonaj* (Toporišič 1987b: 304).

PRP

Vodnik:

- Predloge je obravnaval glede na to, s katerim sklonom se vežejo.
- Ločil je neločljive (predpanske) in ločene/ločljive (prave predloge), poleg pa še neprave z rod. vezavo (*verh*, *više*) (Toporišič 1987a: 23).

OCSSJK

Predlogi so obravnavani po nemški vezavi (Toporišič 2003b: 333).

SRŠ

V besedilu Jaz se odpovem je:

- zanimiva starina *pridigwyocz od buga* (predlog *od* po Miklošiču v teh primerih ne bi bil germanizem, ampak prav stara značilnost).
- Pač pa je nemčizem *omarziti pruty wogu* (predlog ni potreben), lepo slovensko pa je *ze /.../ pred greyh(ich)y owarowaty*, čeprav bi tudi tu šlo brez predloga (*se obvarovat grehov*).
- Zveza *greyffill wzo to gardabo* je morda orodniška, spet brezpredložna, ne tožilniška, kakor bi danes mislili (Toporišič 1992b: 25).

⁷⁵ To Toporišič res zapiše, hkrati pa navaja predlog *zhes* v razpredelnici.

OJSS

Janežič v svoji slovnici obravnava dve vrsti predlogov:

- Prve so predpone dveh vrst: *pa-*, *pra-*, *pre-*, *pro-*, *vz-* in *bez-/brez-*, *do-* ..., ki jih najprej poda pomensko, nato pa jih ponazori ob več besedah, npr. do: »da se kaj do svojega konca dožene, doda ali stori, da se kaj doseči more« in primeri *doseči*, *dokončati* itd.
- Drugi pa so predlogi, kot jih poznamo danes, čeprav ne razlikuje med pravimi in nepravimi: *iz*, *(o)krog*, *kraj*, *pokraj* ... (Toporišič 2003e: 372).

PPJ

- Toporišič navaja predloge pri prešernu: *per*, *z*, *k*, *'z* (= *iz*), *v* in *brez*.
- Varianto pozna predlog *iz*, tj. *'z*.
- Prešernova značilnost pa je predlog *z*, »ki ne pozna variante *s*, saj je ta le položajna varianta *z*-ja« (Toporišič 2008a: 261).

3. 8 ČLENEK

SKJ2

Toporišič navaja naslednje oblike:

- Trubar: *nekàr* = *nikar*, *ne* (Toporišič 1979b: 21).
- Svetokriški: *nej* = *ni* (Toporišič 1979b: 33).
- Skalar: nikalnica *na* namesto *ne* (*namarnost*, *naobstoječe*)⁷⁶ (Toporišič 1979b: 31).
- Linhart: *vže* = *že* (*Žužek ti je vže toku povedal*) (Toporišič 1979b: 44).

SJS2

Pri Adamu Skalarju opazimo nikalnico *na* namesto *ne* (*namarnost*, *naobstoječe*) (Toporišič 1998: 39).

PPJ

Toporišič omenja, da Prešeren v Poezijah piše predpono *nar-* (*naj-*) kot samostojni oblikoslovni členek, k temu pa doda le Kopitarjev zgled: *nar slábši*, *nar slábji*, ki navaja pravilo, da se presežnik tvori tako, da se pred primernik postavi členek *naj* ali *nar* (Toporišič 2008a: 261).

⁷⁶ Tu gre za narečno glasovno spremembo: ejevsko akanje.

3. 9 MEDMET

OPKG

Toporišič o Pohlinovi obravnavi medmetov navaja naslednje:

- Pohlin imenuje medmete vmejs postavlene besede.
- Razdeli jih v skupine: hambajoče (zasmehovalne), prečspokajoče (odgajanjalne), veseleče, boječe, posmehujoče, hvalejoče, kihajoče, kličejoče, zdihnjejoče, na movk, žalujejoče, žugajoče, gnuseče, čudejoče, jokajoče, zuperrekoče, jezne in nazajderžeče.⁷⁷
- V drugi izdaji je te skupine skrčil v spodbujalne, zasmehovalne, odganjalne, veselja, tarnanja in klicalne medmete.
- Opozarjal je tudi na vezljivost medmetov, npr. *gorje meni, blagor tebi; o nadležni časi* itd. (Toporišič 2003c: 340–341).

OBZU

Toporišič navaja, da je pri Bohoriču medmet določen samo z navedbo vrst: občudovanja, tarnanja, utiševanja, javkanja in joka, so pa tudi oglašalni, vendar ne navede primerov (Toporišič 2003a: 319).

PRP

Vodnik ima v svoji slovnici osem vrst medmetov, »vse so mu izraz “notranjih občutkov”« (Toporišič 1987a: 23).

OCSSJK

Pri medmetih je izpuščena točka, ki govori o latinski rabi nedoločnika, ko se v latinščini rabi ustreznik brez nedoločnika, kar je potem podano v slovenščini: *Taku vse rezhi škusi fhafajnje, le v hujfhi, nasaj padejozh (oli fe svernejozh) etc. priti* (Toporišič 2003b: 334).

OJSS

Tu Toporišič le omeni, da je imel Janežič medmete po Malavašiču z nekaterimi spremembami poimenovanj. Podobno razvrstitev pa je poznal že Vodnik (Toporišič 2003e: 373).

⁷⁷ Tu ga Toporišič primerja z Bohoričem in pravi, da ima ta »le nekaj skupin«: občudovanja, jadikovanja, utišanja in smeha.

3.10 ČLEN

Čeprav je člen oz. njegova raba skladijska kategorija, sem ga opredelila kot samostojno besedno vrsto, saj Toporišič v Slovnici navaja, da deseta »besedna vrsta, vendar ne knjižna, je *člen*: (*Ta* stáro je *ta* právo.)« (Toporišič 2000: 110). Tudi sicer ga obravnava v okviru oblikoslovja. Pri Toporišiču se vprašanje člena odpira predvsem v smislu njegovega neslovenskega izvora.⁷⁸ To se potrjuje tudi v nadaljnjih omembah in obravnavah člena.

SKJ1 in SJS1

Pod germanizme v Stiškem rokopisu navede primer *eden odlog* (*odlog*), vendar ga ne pojasni (Toporišič 1979a: 58, Toporišič 1998: 41). To je primer za nedoločni člen.

SKJ2

Toporišič navaja primere za določni in nedoločni člen:

- Trubar je poznal določni in nedoločni člen *ta*: *ta kranjski* = *kranjski*, *te ludi* = *ljudi*, *v enim svetim* = *v svetem* (Toporišič 1979b: 21).
- Krelj je že opuščal člen, Toporišič navede primer *to staro* = *staro* – v oklepaju Toporišič zapiše »zelo redko« (Toporišič 1979b: 24).
- Tudi pri Dalmatinu ima primer za člen, toda nedoločni: *en cvejt* = *cvejt* (Toporišič 1979b: 26).
- Kastelic je še imel obe vrsti členov: *enu malu* = *malo* in *te neznane* = *neznane* (Toporišič 1979b: 32)
- Svetokriški ima določni in nedoločni člen: *to podobo* = *podobo*, *en plac* = *trg* (Toporišič 1979b: 33).
- Hipolit: *te vole* = *vole* – zapiše, da v Hipolitovem besedilu med germanizmi moti posebno člen *ta*: *te vole*, *to livico*, *ta plužni ročaj* itd. (Toporišič 1979b: 35).
- Japelj pozna določni člen: *to vodo* = *vodo* (Toporišič 1979b: 42).
- Linhart prav tako pozna določni člen: *te pravice* = *pravice* (Toporišič 1979b: 44).
- Vodnik naj bi tudi imel (med ljudstvom razširjeni) nedoločni člen, vendar je že sam hvalil leta 1800 na novo izdani prevod Svetega pisma, da prevajalec ne piše več določnega člena ob imenih (Toporišič 1979b: 46) – ne navede pa nobenega primera.

⁷⁸ V nalogi se nisem ukvarjala z vprašanjem izvora člena v slovenščini, navedeno je le, na kakšen način Toporišič obravnava člen.

- Cigler: *en malo = malo* (Toporišič 1979b: 63).

V SiZ doda še:

- Pri Paglovcu našteje samo germanizme: *teh ludi, ti mladi ljudje, ta peklenski* (Toporišič 2008c: 307).

SJS2

- Značilnost Trubarjevih besedil je določni člen (*ta muč, v tim duhej*) (Toporišič 1997: 18).
- Kastelec ima poleg določenega tudi nedoločni člen: *enu malu, te ... kamince* (Toporišič 1997: 42).
- Pri očetu Hipolitu omenja nekritično rabo določenega člena, vendar ne doda nobenih primerov (Toporišič 1997: 42).

ESJ

Geslo **samostalniška določnost**: »Trubar je ob samostalnikih po nemškem vplivu uporabljal določni člen: De mi *te* svete Evangelie inu Listuve, koker so ti od *tih* Evangelistov inu Jogrov pisani. Slovenska ljudska raba člena je samo v samostalniški besedni zvezi pridevnik + samostalnik, pri Trubarju: *Tei* pravi cerkvi božji (danes: ta pravi cerkvi), *tiga* Slovenskiga Jezika (*tiga* je odveč)« (Toporišič 1992a: 264).

ŠO

Toporišič navaja, da je Škrabec pravilno menil, da je člen *ta* ob pridevniku za izražanje določnosti zakonito razvit iz razmer slovenskega jezikovnega ustroja (Toporišič 2003f: 377).

OKS

Kopitar je za člen je trdil, da ga slovenščina ne pozna v taki obliki kot npr. nemščina, »morda pa vendar v zvezi z določnostjo ob pridevniški frazi: *Katiro kravo si drajši prodal, to pisano ali to černo?*« Kot je razvidno iz primera, je člen tudi sklanjal (Toporišič 2003d: 353–354).

OPKG

O členu v Pohlinovi slovnici Toporišič navaja:

- Pohlin pred sklanjatvijo nima člena (Bohorič ga je imel);
- sklanjatev člena: namesto *i*-ja v ed. in dv. za slov. jat ima Pohlin *e* (B *tiga*, P *tega*);
- v mn. ima *e*-jevski vokalizem (kot Bohorič);
- rod. in mest. dv. sta pluralizirana;
- dv. sr. sp. je maskulinizirana;
- dv. ž. sp. je pluralizirana;
- v daj. ed. ž. sp. se pojavlja reducirana⁷⁹ oblika: B *ti* – P *ti/te* (Toporišič 2003c: 335).
- Opozarja, da se člen rabi tudi kot zaimek: *Ta je tega tepel*.
- Ločil je tudi nedoločni člen: *en -a -o*. Tu je Pohlin pripomnil, da se pogosto izpušča, ker je spol dovolj razviden iz končnic pridevnika ali samostalnika.
- »V primerih kot *Ta mlade inu ta stare, use more umreti* mu člen služi poudarjanju, očitno posamostaljenju.« (Toporišič 2003c: 340).

OGSJN

Za člen pri Gutsmanu Toporišič navaja, da Gutsman dvojino ohranja pri členu (spolniku) pri samostalnikih m. sp, ne pa pri ž. in sr. sp. (sr. sp. je feminiziran) (Toporišič 2003c: 344).

OBZU

Tudi Bohorič je v svoji slovnici »upošteval člen, sicer po nemščini« (Toporišič 2003a: 315). Vse samostalnike sklanja skupaj s kazalnim zaimkom (t. i. spolnikom). V opombi Toporišič navaja Macuna, ki pravi, da je Bohorič videl, da je spolnik posledica gremanizacije, vendar je menil, da se samostalniki ne dajo sklanjati brez njega (Toporišič 2003a: 313). Ni pa imel določenega člena kot samostojno besedno vrsto, pač pa ga je obravnaval pri imenu (skupaj s samostalniki in pridevniki) (Toporišič 2003a: 314).

ŠPBS

Bohorič kot besedno vrsto pozna tudi člen (*ta*, *en*), meni pa, da je germanizem (Toporišič 1987b: 304).

⁷⁹ Tu pravzaprav ne gre za redukcijo, ampak za naliko po tož. mn.

PRP

Bohoriča naj bi »mešala« nemščina svojim členom, čeprav je sam trdil, da ga slovenščina ne potrebuje (vendar so ga pisci uporabljali) (Toporišič 1987a: 14).

SRŠ

V besedilu Češčena bodi je v slovenščino že vdrl nemški določni člen pri samostalniku: *te mylofti, te ewe, te dolynye, tech flff* (Toporišič 1992b: 19).

V besedilu Jaz se odpovem je:

- tudi nekaj primerov za določni člen: *ty oblasty* (daj.), *tyga chudicza* (rod.), *Ta fwety possft, ta czlovik* (v II še *Ta Swety possft, ta czlovik, ta veytschny lebn*).
- Nedoločni člen pa imamo v *on da edn odlog* (Toporišič 1992b: 25).

4 SKLEP

V prvem delu tega poglavja so po posameznih besednih vrstah predstavljeni večkrat navedeni ujemalni in posamezni razlikovalni oblikoslovni podatki v različnih virih glede na obe skupini del. Drugi del povzema, katera obdobja pogosteje omenja, katere starejše pisce in jezikoslovce najpogosteje obravnava.

Samostalniška beseda

Največji del oblikoslovne obravnave vseh vrst besedil zastopa samostalniška beseda.

Oblikoslovje BS je Toporišič obravnaval v štirih delih: v SS, SKJ1, SJS1 (podatki zadnjih dveh se popolnoma prekrivajo), ima pa BS tudi kot iztočnico v ESJ.

- V vseh štirih omenjenih delih navaja ničto končnico in končnico *-ov* v rod. m. sam. m. sp.
- V SS in ESJ navede, da se pojavi kategorija živosti in da je zvalnik še ohranjen (le v SS zapiše, da je že nakazana njegova izguba).
- V SS in SKJ1/SJS1 navede končnico v tož. mn. m. sp. *-e* (le v SKJ1/SJS1 navede še staro *-i*) in končnico *-e* v rod. ed. ž. sp. (v SKJ1/SJS1 tudi še *-i*).
- Samo v ESJ pa navede končnico *-ě* v daj./mest. ed. ž. sp. *a*-sklanjatve in da je orodnik nepredložni.

Samostalnik v RR je obravnavan v SKJ1/SJS1 in v ESJ pod geslom Rateški rokopis. Tu se podatki večinoma ne prekrivajo, saj je edina samostalniška značilnost v ESJ končnica *-u* za im. sr. sp. ed. omenjena še v SKJ1 (ne pa v SJS1). Ostale značilnosti se v SKJ1 in SJS1 prekrivajo, kakor je navedeno že v analizi.

Samostalniške značilnosti SR so obravnavane v SKJ1/SJS1, v SRŠ in v ESJ (geslo Stiški rokopis).

- Vsem štirim je skupna le ena navedena značilnost, tj. ohranjena *i*-jevska sklanjatev smostalnika *gospod*.
- SKJ1/SJS1 in ESJ, imajo skupno še obliko os. zaimka *ja* (*jaz*).
- SKJ1/SJS1 in SRŠ imata še različne oblike samostalnika *oče* v rod./tož. ed. (*oča*, *očo* in *oče*).

- V SKJ1/SJS1 sta navedeni še dve značilnosti, SRŠ pa jih ima še precej več.

Obravnava samostalnikov pri Bohoriču je v OBZU, ŠPBS in PRP.

- Edina podatek, ki PRP povezuje z ostalima dvema deloma je, da je Bohorič po latinščini prevzel zvalnik in ločilnik.
- Odstopanje se kaže v OBZU, kjer Toporišič piše, da Bohorič navaja naslonske oblike osebnih zaimkov, kasneje v PRP pa zapiše, da jih ni »spoznal«. Ni pa jasno, kaj to pomeni.

Samostalniško besedo pri Kopitarju je Toporišič zajel v OKS in NPKS. V zadnjem članku se ukvarja izključno s končnicami v različnih sklonih samostalnikov in zaimkov, zato pa je obravnava v OKS toliko bolj izčrpna, saj v njej navaja Kopitarjeve sklanjatvene vzorce, vrste zaimkov itd.

Pridevniška beseda

V vseh štirih delih, v katerih obravnava pridevnik BS (SS, SKJ1/SJS1 in ESJ), Toporišič navaja spremembo pridevniške in zaimenske končnice *-go* v *-ga*. Ostali podatki pa se ne prekrivajo.

- V SS navaja še nastanek nesamostalniške sklanjatve pridevnikov.
- V SKJ1/SJS1 navaja, da so pridevniške končnice za m. in sr. sp. edn. (*-ajego*, *-ujemu*) zamenjane z *-ěga* *-ěmu* in da svojilni zaimki poznajo tudi skrčene oblike (*ma* = *moja*).
- V ESJ navede še končnico *-ej* daj. ed. ž. sp. pridevniških besed.

Pridevnik RR je obravnavan samo v SKJ1/SJS1, ne pa tudi v ESJ, kot npr. samostalnik.

Tudi pridevniki SR niso obravnavani v ESJ, pač pa v SKJ1/SJS1 in SRŠ, ki jih povezuje podatek o obliki kazalnega zaimka *s* (v *do seiga mal*), le da je v SRŠ dodano tudi pojasnilo o razvoju. V SKJ1/SJS1 so še podatki o prid. končnici *-iga*, pri svojilnih prid. je *-i* v *-iga* ob *j* reduciran (*mojga*) in namesto *ki* oz. *kateri* rabi *kir*, v SRŠ pa le, da se prevzeti pridevnik *falfch* sklanja ničto. Zanimivo je, da so v SKJ1/SJS1 pridevniki SR obravnavani bolj obširno.

Pridevniki pri Bohoriču so bolj izčrpno opredeljeni v OBZU kakor v ŠPBS. V prvem članku Toporišič govori o sklanjativah pridevnikov, števnikov in zaimkov, o stopnjevanju pridevnikov

itd., česar v ŠPBS skoraj nima. Tam večinoma le našteva, katere vrste pridevnikov, števnikov in zaimkov je poznal Bohorič.

Pri obravnavi pridevnikov pri Kopitarju (v OKS in NPKS) se potrjuje enako kot pri samostalniški besedi. V NPKS se je spet omejil na spremembe v različnih sklonih, v OKS pa zajema stopnjevanje pridevnikov, števnike idr.

Glagol

O glagolu BS je Toporišič pisal v SKJ1/SJS1 in ESJ (tu kar pri dveh geslih, Brižinski spomenikih in razvoj slovenskega jezika). Le v prvih dveh navede staro in novo obliko za pomožni glagol v 3. os. ed (*jest* in *je*) obliko (Toporišič 1979a: 42; Toporišič 1998: 28). V ESJ so podatki bolj obširni, omenja danes neohranjene oblike, npr.: končnica v 1. os. ed. (-*o*), ohranjena sta aorist in imperfekt, najdejo se ostanki perfekta, opisni prihodnjik, nedoločnik, velelnik mn. (na -*ěte*) in trpniške konstrukcije.

Glagol RR je obravnavan le v SKJ1/SJS1 z značilnostmi končnice 1. os. ed. -*o* namesto -*em*, aorista, prihodnjim časom: *ima priti*.⁸⁰

O glagolu SR piše Toporišič v SKJ1/SJS1 in ESJ, kjer se prekriva podatek za glagolsko končnico v 1. os. ed. (-*o*). V SKJ1/SJS1 je zapisana še izguba aorista in ohranjenost razlike med *moči* in *morati*.

Glagolska obravnava Bohoriča zajema besedila: OBZU, ŠPBS in PRP. Vsekakor je obravnava v OBZU daleč najbolj izčrpna in podrobna, saj vsebuje obravnavo glagolskih vrst, časov, naklonov in neosebni glagolov. V ŠPBS je Toporišič še vedno dovolj informativen in opredeli glavne značilnosti slovnice, kot npr., delitev glagolov na osebne in neosebne, raba nedoločnika kot gerundij idr. PRP pa ima naštetih le nekaj značilnosti.

Prislov

V SKJ2 in SKJ3 ima navedenih kar nekaj prislovov, vendar sama obravnava ni podrobna, saj jih le našteva. Ne govori o tvorjenju, skupinah ali stopnjevanju prislovov, ker pravzaprav izhajajo iz posameznih besedil. Pri tej besedni vrsti se vidi, da je Toporišič obravnaval

⁸⁰ Da je Toporišič tako zvezo označil za prihodnjik, ne pa za posebno modalno obliko, je navedeno že v analizi.

podrobeje prislove v slovnica, kjer so že sistematično predstavljeni, ne pa pri posameznih avtorjih (kot so navedeni npr. v SKJ2). Pri obravnavi Bohoriča se v OBZU in v ŠPBS podatki popolnoma razlikujejo, saj se v prvem članku Toporišič ukvarja s pomenom, tvorjenostjo in stopnjevanjem prislovov, v drugi študiji pa omenja število skupin prislovov, ki jih je poznal Bohorič, in katere druge besedne vrste je štel za prislove. Najbolj se je posvetil obravnavi prislovov v Pohlinovi *Kranjski gramatiki*, kjer raziskuje, katere skupine prislovov je poznal Pohlin. Prav tako pri Janežiču, ki se je v svoji slovnici ukvarjal s tvorbo prislovov in njihovo pomensko tipologijo (delitev na krajevne, časovne ... prislove). Dejstvo pa je, da nekateri avtorji v svojih slovnica niso obravnavali prislovov, npr. Kopitar, ki je nepregibne vrste prepustil Vodniku, da bi sestavil njihov pregled v obliki seznamov. Vodnik je, kakor Toporišič zapiše v PRP, že ločil izpridevniške prislove od ostalih.

Povedkovnik

Ta besedna vrsta je pri Toporišiču omenjena le v enem delu – v SRŠ. Gre za obravnavo vezljivosti povedkovnika in rabe druge besedne vrste kot povedkovnika v Stiškem rokopisu.

Veznik

Pri obravnavi veznika se najbolj vidi razlika med besedili prve in druge skupine. V prvi skupini, ki obsega učbenike in priročnike, so vezniki navajani izključno z vidika spremembe leksema, ki je posledica glasoslovnih sprememb. V drugem tipu besedil, v znanstvenih člankih, pa so navedene največkrat vrste veznikov.

V SKJ1/SJS1 in ESJ navaja, da je v SR predlog *voli* (*ali*).

Predlog

Enako kot pri vezniku se tudi pri obravnavi predloga Toporišič v svojih strokovnih delih osredotoča le na spremembe oblik, ki jih ponekod navaja ob glasoslovni razlagi (SKJ1/SJS1, SKJ2, SKJ3 in JP2). V člankih pa nam razkrije ločitev predlogov na priredne in podredne, prave in neprave ter njihovo vezavnost. V OPKG Toporišič piše, kaj Pohlinu predlog pomeni, da ne loči pravih od nepravih in še nekaj o vezavnosti predlogov. Za Gutsmana navaja, da je pisal o vezavnosti predlogov in loči tudi enovezavne od večvezavnih. V OBZU in ŠPBS je zapisano, da Bohorič predloge obravnava glede na latinsko vezavo, v OBZU pa je še vsa klasifikacija predlogov glede na to, s katerim sklonom se vežejo. Tudi Vodnik je obravnaval predloge glede na to, s katerim sklonom se vežejo, ločil pa je neločljive (predponske) in ločljive (prave predloge). V SRŠ Toporišič navaja nekaj predložnih zvez, ki morda niso

slovenske. Janežičeva slovnica pa loči predloge na predpone in na predloge, kot jih poznamo danes.

Členek

Pri obravnavi členkov se razen v dveh primerih omejuje na nikalni členek. Omenjen je v SKJ2 pri Trubarju, Svetokriškem in Skalarju (tudi v SJS2), pri Linhartu pa imamo primer za poudarjalni *že* (*vže*). Prešeren je celo imel *naj* (*nar*) kot samostojni oblikoslovni členek, s katerim je tvoril presežnike (Kop.: *nar slabši*). Nič pa Toporišič ne piše o členkih pri ostalih jezikoslovcih in njihovih slovnica ter ostalih delih.

Medmet

Obravnava medmeta je omenjena v petih Toporišičevih člankih, ki obravnavajo slovnice. Tudi tu obravnava ni preveč podrobna in gre le za predstavitev, kaj določenemu jezikoslovcu ta besedna vrsta zaznamuje, in pri nekaterih še razvrstitev v pomenske skupine. Tu ni moč najti povezave med posameznimi podatki.

Člen

Izkazalo se je, da je bila uvrstitev člena v samostojno besedno vrsto pametna odločitev, saj ga je Toporišič obravnaval (ali vsaj omenil) v veliko delih, zajetih v raziskavo. Za Trubarja in ostale pisce njegove dobe se je že vedelo, da so ob samostalnikih uporabljali člen. Iz analitičnega dela pa je razvidno, da ga poznajo tudi kasnejši avtorji, npr. Pohlin in Kopitar. Najbolj se je Toporišič posvetil členu v Pohlinovi Kranjski gramatiki, saj je tam navedenih največ značilnosti. Kot rečeno, je večina obravnav s stališča neslovenskosti člena, npr. v SKJ2 se vse navedbe člena najdejo pod germanizmi. Vendar sta Škrabec in Kopitar menila, da je člen ob določnem pridevniku slovenski, saj ga nemščina v taki obliki ne pozna. Od oblikoslovnih lastnosti je iz analize razvidno, da člen loči spol, število in se tudi sklanja. Trubarjeva raba določnega člena je omenjena v SKJ2, SJS2 in ESJ (geslo samostalniška določnost), le da je v SKJ2 poleg omenjen še nedoločni člen. Obravnavo člena pri Bohoriču najdemo v OBZU, ŠPBS in PRP. Pri vseh treh je navedeno enako, torej Bohoričevo mnenje o nemškem izvoru člena, kljub temu da ga je rabil.

Težko je trditi, da se je Toporišič posebej omejil na neko določeno obdobje, saj je, kot zapisano (glej 2. poglavje) obravnaval vsa obdobja v razvoju slovenskega knjižnega jezika. Res pa je, da se je v svojih učbenikih in priročnikih ukvarjal predvsem z razvojem

slovenskega jezika iz predhodne praslovanščine in s tem povezanimi zgodnjimi zapisi (BS, RR, SR). Tako SS, SKJ1 in SJS1 obravnavajo zgodnje obdobje slovenščine, SKJ2, SKJ3 in SJS2 pa slovenski jezik od obdobja protestantizma do konca 19. stol. Vendar je navajanje podatkov samih bistveno drugačno. Za naslovnika (dijake srednjih šol) so informacije v SS in SKJ1 pretežke, saj nimajo ustreznega predznanja za njihovo razumevanje, čeprav ima v učbenikih besedilni zgled, iz katerega izhaja.

V raziskavo je bilo vključenih 21 različnih del in prispevkov Jožeta Toporišiča, 7 strokovnega tipa, 14 pa jih je bilo znanstvenih. Prve objave vsakega izmed njih so kronološko razporejene od l. 1965 do l. 2002. Diahrone raziskave so bile najprej predstavljene v radijskem mediju (JP2) in zajete v srednješolske učbenike po obdobjih, kasneje šele v 2. izdajo slovnice. Čeprav je v učbenikih odkrival značilnosti vseh starejših slovenskih rokopisov, je izmed vseh sistematično, tudi oblikoslovno, analiziral le Stiški rokopis. V svojih člankih pa se je raje posvečal posameznim jezikoslovcem. Kot rečeno v uvodnem delu, je nekaterim jezikoslovnim delom posvetil celoten članek. V OBZ in ŠPBS obravnava Bohoričeve *Zimske urice*, v OCSSJK t. i. *Slovnico ali Slovenjo jezikovno knjigo*, v OPKG Pohlinovo *Kranjsko gramatiko*, v OGSJN Gutsmanov *Slovenji jezikovni nauk*, v OKS in NPKS Kopitarjevo *Slovnico slovanskega jezika*, v OJSS Janežičevo *Slovensko slovnico*. V ŠO pa se je posvetil oblikoslovju Stanislava Škrabca. Zanimivo samostojne razprave ni posvetil jezikoslovcem kot sta Metelko in Dajnko, čeprav se na prvega velikokrat sklicuje, npr. kadar obravnava Kopitarjevo slovnico.

Pri pregledovanju Toporišičevih del, se je pokazalo, da so nekatere njegove razlage nejasne, saj včasih določenega pojava ne utemelji na razumljiv način, ponekod razlagi ne sledi ponazorilo z zgledom, dostikrat pa ima tudi zapleteno stavčno zgradbo. Pri posameznih podatkih poda tudi svoj komentar, ki je včasih zaznamovan tudi s čustvenimi izrazi.

5 ZAKLJUČEK

Poglavitni namen diplomskega dela je bil raziskati zgodovinska oblikoslovna dela Jožeta Toporišiča in ugotoviti, v čem se med seboj razlikujejo. Pri tem je bilo potrebno opazovati, na kakšen način obravnava omenjeno tematiko z vidika načina navajanja podatkov. Katere jezikoslovce in ostale avtorje ter besedila ob tem zajema. Nobeno znanstveno raziskovanje pa ne bi bilo popolno brez navezovanja na predhodne ugotovitve ostalih jezikoslovcev in znanstvenikov.

Zgodovinskooblikoslovno tematiko Toporišič obravnava na dva načina, ki sta razvidna že iz same razporeditve obravnavanih del v pričujočem diplomskem delu. Prvi način je poljudnostrokovni in se kaže v njegovih učbenikih in priročnikih, drugi pa zaobjema znanstvena besedila, največkrat članke, objavljene v strokovnih revijah ali zbornikih, sem pa sodi tudi njegova slovnica. Pri prvem načinu je seveda poudarek bolj na splošnih značilnostih, ne pa na podrobnostih. Načeloma ta dva tipa loči tudi sklicevanje na avtoritete, ki ga je pri prvem bistveno manj, čeprav ni popolnoma zanemarjeno.

Največji delež obravnave obsegajo pregibne besedne vrste (samostalniška in pridevniška beseda ter glagol), kar je razumljivo glede na število kategorij, ki jih te poznajo. Obravnava sama pa je vseeno odvisna od tipa besedila, v katerem se nahaja, kar pomeni, da so mnogo bolj izčrpno in podrobno oblikoslovne značilnosti navedene in opredeljene v znanstvenih člankih oz. delih. Kot se je nakazovalo že na začetku, so ostale, nepregibne, besedne vrste velikokrat obravnavane kot spremenjene oblike, ki so posledica glasoslovih in oblikoglasnih sprememb ali tudi na ravni pomena. Pri členu se je pokazalo, da je obravnavan večinoma s stališča tujega izvora in njegove neknjižnosti. Kakor ga zaznamuje jezikoslovje še danes.

6 KRAJŠAVE

abl. = ablativ

Boh. = Bohorič, Adam

BS = Brižinski spomeniki

daj. = dajalnik

DSJ = Družbenost slovenskega jezika

ESJ = Enciklopedija slovenskega jezika

gl. = glagol

Gut. = Gutsman, Ožbalt

im. = imenovalnik

JP2 = Jezikovni pogovori II

Kop. = Kopitar, Jernej

lat. = latinsko

loč. = ločilnik

mest. = mestnik

m. sp. = moški spol

NPKS = Norma in predpis v Kopitarjevi slovnici

OBZU = Oblikoslovje v Bohoričevih Zimskih uricah

OGSJN = Oblikoslovje v Gutsmanovem Slovenjem jezikovnem nauku

OJSS = Oblikoslovje v Janežičevi Slovenski slovnici

OKS = Oblikoslovje v Kopitarjevi Slovnici slovanskega jezika na Kranjskem, Koroškem in Štajerskem

OPKG = Oblikoslovje v Pohlinovi Kranjski gramatiki

OR = Oblikoslovne razprave

or. = orodnik

OSSJK = Oblikoslovje v celovski Slovnici ali

Slovenji jezikovni knjigi 1758

Poh. = Pohlin, Marko

PPJ = Prešernov pesniški jezik in knjižna norma v Kerstu pri Savici

prid. = pridevnik

PRP = Portereti, razgledi, presoje

PSIBS = Prva slovenska izdaja Brižinskih spomenikov

rod. = rodilnik

RR = Rateški rokopis

sam. = samostalnik

SiZ = Stilnost in zvrstnost

SJS1 = Slovenski jezik in sporočanje 1

SJS2 = Slovenski jezik in sporočanje 2

SKJ1 = Slovenski knjižni jezik 1

SKJ2 = Slovenski knjižni jezik 2

SKJ3 = Slovenski knjižni jezik 3

skl. = sklanjatev

slov. = slovensko

SR = Stiški rokopis

sr. sp. = srednji spol

SRŠ = Stiški rokopis – Študije

SS = Slovenska slovnica

ŠPBS = Zimske urice, prva slovenska slovnica – študija k prevodu Bohoričeve slovnice

Top. = Toporšič, Jože

tož. = tožilnik

vok. = vokativ

WSB = Windisches Sprach=Buch

ž. sp. = ženski spol

7 VIRI IN LITERATURA

Toporišič, Jože (1965): *Slovenski knjižni jezik 1*. Maribor: Obzorja, str. 33–59.

Toporišič, Jože (1966): *Slovenski knjižni jezik 2*. Maribor: Obzorja, str. 7–83.

Toporišič, Jože (1967a): *Slovenski knjižni jezik 3*. Maribor: Obzorja, str. 7–95.

Toporišič, Jože (1967b): Slovenski jezik, kakor so ga videli tisti, ki so o njem razmišljali. V: *Jezikovni pogovori II* (ur. France Vurnik). Ljubljana: Cankarjeva založba, str. 9–75.

Toporišič, Jože (1970): *Življenje in jezikoslovno delo o. Stanislava Škrabca*. Slavistična revija: letnik 18, št. 3/4, str. 179–218.

Toporišič, Jože (1979a): *Slovenski knjižni jezik 1*. Sedma izdaja. Maribor: Obzorja, str. 33–61.

Toporišič, Jože (1979b): *Slovenski knjižni jezik 2*. Peta izdaja. Maribor: Obzorja, str. 7–83.

Toporišič, Jože (1979c): *Slovenski knjižni jezik 3*. Četrta izdaja. Maribor: Obzorja, str. 7–95.

Toporišič, Jože (1980): *Kopitarjeva slovnica – oblikoslovje*. Slavistična revija: letnik 28, št. 4, str. 395–414.

Toporišič, Jože (1981): *Norma in predpis v Kopitarjevi slovnici*. Slavistična revija: letnik 29, št. 2, str. 123–148.

Toporišič, Jože (1983): Pohlinova slovnica. V: *19. seminar slovenskega jezika, literature in kulture, Zbornik predavanj*. Ljubljana: Oddelek za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete, str. 95–128.

Toporišič, Jože (1984): Oblikoslovje v Bohoričevih Zimskih uricah. V: *20. seminar slovenskega jezika, literature in kulture, Zbornik predavanj*. Ljubljana: Oddelek za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete, str. 199–222.

Toporišič, Jože (1987a): *Portreti, razgledi presoje*. Maribor: Obzorja, str. 11–105.

Toporišič, Jože (1987b): *Zimske urice, prva slovenska slovnica*. Spremna študija k Adam Bohorizh, *Arcticae horulae succisivae*. Zimske urice proste. Maribor: Obzorja, str. 281–328.

Toporišič, Jože (1989): Prva slovenska izdaja Brižinskih spomenikov (ob korespondenci Kopitar – Dobrovski – Köppen). *Srednji vek v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi*. Ljubljana: Oddelek za slovanske jezike in književnosti, (Obdobja, 10), str. 11–34.

Toporišič, Jože (1991): *Družbenost slovenskega jezika*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, str. 323–343.

Toporišič, Jože (1992a): *Enciklopedija slovenskega jezika*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Stiški rokopis – študije (1992b). Uredil Mihael Glavan. Ljubljana: Slovenska knjiga, str. 3–40.

Toporišič, Jože (1994): *Slovenski jezik in sporočanje 1*. Prvi natis. Maribor: Obzorja, str. 19–44.

Toporišič, Jože (1996a): *Janežičeva Slovenska slovnica 1854*. Slavistična revija: letnik 44, št. 3, str. 307–316.

Toporišič, Jože (1996b): Kopitarjeva izdaja Brižinskih spomenikov v Cločevem glagolitu. *Zbornik Brižinski spomeniki*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, str. 153–162.

Toporišič, Jože (1996c): *Slovenski jezik in sporočanje 2*. Prva izdaja. Maribor: Obzorja, str. 7–57.

Toporišič, Jože (1997): *Slovenski jezik in sporočanje 2*. Druga, pregledana izdaja. Maribor: Obzorja, str. 7–57.

Toporišič, Jože (1998): *Slovenski jezik in sporočanje 1*. Peta, pregledana izdaja. Maribor: Obzorja, str. 19–44.

Toporišič, Jože (2000): *Slovenska slovnica*. Četrta, prenovljena in razširjena izdaja. Maribor: Obzorja.

Toporišič, Jože (2002): Prešernov pesniški jezik in knjižna norma v *Kerstu pri Savici*. *Romantična pesnitev. Ob 200. obletnici rojstva Franceta Prešerna*. Ljubljana: Oddelek za slovanske jezike in književnosti, (Obdobja, 19), str. 223–239.

Toporišič, Jože (2003a): Oblikoslovje v Bohoričevih Zimskih uricah 1584. V: *Oblikoslovne razprave*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, str. 311–330.

Toporišič, Jože (2003b): Oblikoslovje v Celovski slovnici ali Slovenji jezikovni knjigi 1758. V: *Oblikoslovne razprave*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, str. 331–334.

Toporišič, Jože (2003c): Oblikoslovje v Pohlinovi Kranjski gramatiki 1768 oz. 1783. V: *Oblikoslovne razprave*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, str. 335–342.

Toporišič, Jože (2003č): Oblikoslovje v Gutsmanovem Slovenjem nauku (1777). V: *Oblikoslovne razprave*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, str. 343–350.

Toporišič, Jože (2003d): Oblikoslovje v Kopitarjevi Slovnici slovanskega jezika na Kranjskem, Koroškem in Štajerskem (1808/08). V: *Oblikoslovne razprave*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, str. 351–366.

Toporišič, Jože (2003e): Oblikoslovje v Janežičevi Slovenski slovnici 1854. V: *Oblikoslovne razprave*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, str. 367–374.

Toporišič, Jože (2003f): Škrabčevo oblikoslovje iz 90. let 19. stoletja. V: *Oblikoslovne razprave*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, str. 375–383.

Toporišič, Jože (2008a): Prešernov pesniški jezik in knjižna norma v *Kerstu pri Savici*. V: *Stilnost in zvrstnost*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, str. 252–266.

Toporišič, Jože (2008b): Prva slovenska izdaja Brižinskih spomenikov (ob korespondenci Kopitar – Dobrovski – Köppen). V: *Stilnost in zvrstnost*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC

SAZU, str. 267–288.

Toporišič, Jože (2008c): Časovne razvojne smeri slovenske knjižne besede od 16. do 40. let 19. stoletja. V: *Stilnost in zvrstnost*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, str. 289–326.

Ramovš, Fran (1952): *Morfologija slovenskega jezika*. Ljubljana: DZS.

SPLETNE STRANI

Bibliografija Jožeta Toporišiča, SAZU, dostop 18. aprila 2016, URL:
<http://izumbib.izum.si/bibliografije/Y20160929001430-00425.html>

Bibliografija Jožeta Toporišiča, SAZU, dostop 18. aprila 2016, URL:
<http://www.sazu.si/o-sazu/clani/joze-toporisic.html>

Fran, slovarji Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, 2014–, različica 3.0, [www.fran.si](http://fran.si/), dostop 20. 8. 2016, URL: <http://fran.si/>

PRILOGE

Priloga 1

Izjava o avtorstvu

Izjavljam, da je diplomsko delo v celoti moje avtorsko delo ter da so uporabljeni viri in literatura navedeni v skladu s strokovnimi standardi in veljavno zakonodajo.

Ljubljana, 5. julija 2016

Urška Škvorc

Priloga 2

Izjava kandidata / kandidatke

Spodaj podpisani/a _____ izjavljam, da je besedilo diplomskega dela v tiskani in elektronski obliki istovetno, in

dovoljujem / ne dovoljujem
(ustrezno obkrožiti)

objavo diplomskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

Datum:

Podpis kandidata / kandidatke: